

A SZOCIALIZMUS POLITIKAI GAZDASÁGTANA

A KÖZGAZDASÁGI TECHNIKUMOK
III–IV. OSZTÁLYA SZÁMÁRA

I.

JEGYZET KÉZIRAT GYANANT

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTER RENDELETÉRE

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST

A kiadásért felelős a Tankönyvkiadó Vállalat vezérigazgatója.
1953.

Felelős lektor: Koronczay Lászlóné
Műszaki vezető: Horváth János

A kézirat nyomdába érkezett: 1953. IX. 26. Megjelenés: X. 30. Pédányszám: 30 000

Terjedelem: 5 (A/5) ív

Készült llnó szedéssel, íves magas nyomással, a MNOSZ 5601—50Á
és MNOSZ 5602—50Á szabványok szerint.

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-u. 10. — 15052
Felelős vezető Lengyel Lajos igazgató

A KAPITALIZMUSBÓL A SZOCIALIZMUSBA VEZETŐ ATMENETI KORSZAK JELLEMZŐ VONASAI

A szocializmus politikai gazdaságtanának jelentősége

Engels híres meghatározása szerint a politikai gazdaságtan a társadalom létfenntartásához szükséges anyagi javak termelése és cseréje felett uralkodó törvényszerűségek tudománya. Múlt évi tanulmányainkban részletesen foglalkoztunk a kapitalista társadalom gazdaságának törvényszerűségeivel. A kapitalizmus gazdasági törvényeinek ismerete alapján bebizonyítottuk, hogy a kapitalista társadalom nem örök, hanem az emberiség történetének csak egy lépcsőfokát jelenti. Bebizonyítottuk, hogy *a tőkés társadalom fejlődésének és a benne folyó osztályharcnak elkerülhetetlenül a kapitalizmus bukására, a proletariátus győzelmére kell vezetnie.*

A korszak, amelyben élünk, az emberiség történetének hatalmas fordulója. Az az időszak ez, amikor a munkásosztály a dolgozó tömegek élén megdönti a kizsákmányoláson alapuló osztálytársadalmak legutolsó formáját, a kapitalizmust. Így zárul le az emberiség „előtörténete“, amelyet a többségnek, a dolgozóknak nyomora, szolgasága, kizsákmányolása jellemzett.

Igy veszi kezdetét az emberiség igazi története: a szocializmus, a kommunizmus korszaka.

Az ősközösségi társadalomban, a termelőerők egész kezdetleges fokán több százezer éven keresztül pusztá létéért küzdött az emberiség, kiszolgáltatva a természeti erők kénye-kedvének. Mikor eljutott arra a fokra, hogy az élete fenntartásához szükséges javaknál többet tudott termelni, az évezredekig tartó különböző osztálytársadalmak korszakában az uralkodó osztályok a kizsákmányolás különböző módszereivel elrabolták ezt a terméktöbbletet a dolgozóktól. Ahogy fejlődtek a termelőerők, mind nagyobb lett a szakadék az emberiség előtt álló nagyszerű lehetőségek s a tömegek tényleges helyzete, életviszonyai között. A kapitalizmus a legmagasabb fokú kizsákmányolást jelentette.

Ezzel szemben a szocialista társadalomban, ahol megszűnik az embernek ember által való kizsákmányolása, *a felismert gazdasági törvényszerűségek alapján a dolgozó tömegek maguk trá-*

nyitják sorsukat. Engels kifejezése szerint bekövetkezik az emberiség ugrása a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába — megkezdődik az emberiség igazi története.

Az emberiség történetének ez a hatalmas fordulata a mi korunkban megy végbe. A Szovjetunió a föld egyhatodán már megteremtette a szocialista társadalmat. Az ő tapasztalatai alapján, az ő baráti támogatásával a népi demokratikus országok dolgozói pedig most építik a szocializmust.

A magyar munkásosztály és az egész dolgozó magyar nép — hála a felszabadító Szovjet Hadseregnek és pártunk bölcs vezetésének — már lerázta magáról az imperializmus láncait, és ugyancsak a szocializmust építi. Ezzel a szocializmus számunkra is gyakorlati valósággá válik. A szocializmus építése azonban elképzelhetetlen a szocializmus objektív gazdasági törvényeinek ismerete nélkül. A proletariátus csak azért tudja megdönteni a kapitalizmust, mert arra az objektív gazdasági törvényre támaszkodik, amely szerint a termelési viszonyoknak feltétlen összhangban kell lenniök a termelőerők jellegével. A kapitalizmus megdöntése után a szocializmus építéséhez is objektív gazdasági törvények ismeretére van szükség. A felszabadult munkásosztály csakis ezekre a törvényekre támaszkodva, ezeket felhasználva építheti fel a szocializmust, majd a kommunizmust. Ezeket a törvényeket tárja fel a szocializmus politikai gazdaságtana, és ezért nélkülözhetetlen a gyakorlati építés számára.

A szocializmus politikai gazdaságtanának tanulmányozása egyben a Szovjetunió gazdaságának tanulmányozását jelenti, mert a Szovjetunió az egyetlen ország, ahol a dolgozók milliói a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetésével már felépítették a szocialista társadalmat. A Szovjetunió példája mutatja az utat, amelyen az egész emberiség haladni fog, és amelyen mi már haladunk. Hazánk iparosítását a szocialista iparosítás Lenin és Sztálin által feltárt törvényszerűségei alapján végezzük. Hatalmas méretekben kibontakozó szocialista versenymozgalmunk a Szovjetunió példáját követve éri el nagyszerű eredményeit. A mezőgazdaság szocialista építésében azon az úton haladunk, amelyet a mezőgazdaság kollektivizálásának szovjet tapasztalatai mutatnak számunkra. Sztálin tanításai az értéktörvényről, pénzről, kereskedelemről a szocializmusban, adják meg az egész gazdasági munkánk alapját. Mennyi tévedést, időrabló próbálkozást kerülünk el azzal, hogy építőmunkánkban a szocializmus politikai gazdaságtanára támaszkodunk!

A Szovjetunió tapasztalatait, a szocializmus politikai gazdaságtanát azonban a magyar viszonyokra megfelelően kell alkalmazni. Sok hibát éppen azáltal követtünk el, hogy nem vettük eléggé figyelembe hazánk sajátos, a Szovjetunióétól eltérő viszo-

nyait. A Szovjetunió 1917-ben egyedül volt proletárdiktatúra; ipara 50, sőt 100 esztendővel mögötte állott a nyugati kapitalista államokénak. Ezzel szemben ma támaszkodhatunk a Szovjetunióra és a népi demokráciákra; iparilag sem voltunk olyan elmaradottak, mint a cári Oroszország. Feladatunk ezért abban áll, hogy hasznosítsuk a Szovjetunió tapasztalatait, és ennek segítségével a szocializmus politikai gazdaságtanát a mi viszonyainkra hozzáértéssel alkalmazzuk.

A szocializmus politikai gazdaságtanát Lenin és nagy tanítványa, Sztálin alkotta meg. Marx és Engels, a tudományos szocializmus megalapítói, nem érthették meg a szocialista forradalom győzelmét, ezért a szocializmus építésének kérdéseit csak általánosságban, elvont formában vethették fel. Lenin, a Szovjet-állam megalapítója és a szocialista építés megkezdője zseniális éleslátással kijelölte a szocialista építés legalapvetőbb feladatai megoldásának útját, és ezzel lerakta a szocializmus politikai gazdaságtanának alapköveit. A felépült szocializmus gazdasági rendszerének marxista elemzését viszont Sztálin végezte el. *Osszegezte és általánosította a szocializmus építésének gazdag tapasztalatait, és ezzel feltárta a szocialista termelési mód jellegzetességeit, gazdasági törvényeit.*

A továbbiakban a szocializmus politikai gazdaságtanát tanulmányozzuk.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme. A proletariátus diktatúrája

Az emberiség történelmének az az óriási fordulata, amelyről beszéltünk, a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal vette kezdetét.

Forradalmak 1917. októbere előtt is voltak, és ezek a forradalmak is jelentős változásokat idéztek elő a társadalmak életében. *A Nagy Októberi Szocialista Forradalom azonban alapvetően különbözik minden megelőző forradalomtól.* Győzelme eredményeképpen nem a kizsákmányolás egyik formája váltotta fel a kizsákmányolás másik formáját Oroszországban, hanem egyszersmindenkorra megszűnt a kizsákmányolás minden formája. A kizsákmányolás felszámolásával pedig megnyitotta az utat a dolgozó tömegek anyagi és kulturális jólétének állandó emelkedése előtt. Ez emeli ki a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat az összes többi forradalmak sorából. Ezért mondjuk azt, hogy új korszakot nyitott az emberiség történetében.

Bár ez a forradalom 1917-ben *csak egy országban* győzött, győzelme kezdete és előfeltétele volt a világforradalomnak. Azal, hogy megteremtette az első proletárdiktatúrát, megteremtette

a nemzetközi forradalmi mozgalom középpontját is, az elnyomott népek hatalmas támaszát.

A szocialista forradalom feladata a gyökeresen új, kizsákmányolásmentes társadalom, a szocialista társadalom megvalósítása. A szocialista termelési mód nem fejlődhet ki fokozatosan az azt megelőző, kizsákmányoláson alapuló tőkés termelési mód során.

Minden más termelési mód csíráit már megtaláljuk az előző társadalmi formában. A hűbéri társadalom bomlásának idején például már kialakulnak a tőkés termelési viszonyok. Tért hódít a tőkés-bérmunkás viszony, kifejlődnek és terjeszkednek azok az új kapitalista gazdasági szervezetek, amelyek a hűbéri társadalmat mind erősebben bomlasztják, átformálják. Ennek az átalakulásnak *betetőzéseként* a polgári forradalomra már csak az a feladat hárul, hogy eltávolítsa a fejlődést gátló hűbéri burkot, és ezzel elősegítse az amúgy is megindult fejlődést.

A szocialista termelési mód merőben ellentétes a kapitalista termelési móddal. A kapitalizmusban nem fejlődhetnek ki a szocializmus csírái, de létrejönnek a szocializmus anyagi és személyi *előfeltételei*. Azzal, hogy a kapitalizmus hatalmas mértékben kifejleszti a társadalom termelőerőit, megteremti a modern gépi nagyipart; ezzel létrehozza a szocializmus anyagi előfeltételét. Ugyanakkor a kapitalizmus megteremti „saját sírásóját“, a proletariátust, azt a társadalmi osztályt, amelynek történelmi hivatása a kapitalizmus megdöntése és a szocializmus felépítése. Minthogy a kapitalista társadalomban nem fejlődhetnek ki a szocialista termelési viszonyok, mert nemcsak a politikai hatalom, de a termelési eszközök is a burzsoázia kezén vannak, a győztes szocialista forradalomra vár az a feladat, hogy kialakítsa a szocialista termelési viszonyokat, tudatosan építse fel a szocializmust.

Minden forradalom alapvető kérdése a hatalom kérdése. A hatalom megragadása a forradalomban győztes proletariátus által azonban csak a dolog kezdete. „A forradalom — tanítja Sztálin elvtárs — legyőzheti a burzsoáziát, megdöntheti hatalmát a proletariátus diktatúrája nélkül is. De a burzsoázia ellenállását elnyomni, a győzelmet megtartani és a szocializmus végleges győzelméig eljutni a forradalom már nem lenne képes, ha fejlődésének bizonyos fokán nem teremtené meg a proletariátus diktatúrája formájában speciális szervét, legfőbb támaszpontját.“ A megdöntött burzsoázia ereje ugyanis abban rejlik, hogy a nemzetközi tőke részeként nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik, marad vagyona, vannak összeköttetései. Kezdetben magasabb képzettséggel, szervezési, kormányzási, katonai ügyekben való jártassággal rendelkezik. Mindehhez hozzájárul az is, hogy a

forradalom győzelme után is fennmaradó kisáru-termelés folytonosan szüli a kapitalizmust.

A proletárdiktatúra tehát azért van szükség, hogy ezzel a forradalom véglegesen felszámolja a volt uralkodó osztályokat, és a proletariátus köré tömörítve az összes dolgozókat, megszervezze, végrehajtsa a szocializmus építését.

Ezzel egyidőben természetesen meg kell védelmezni a győztes forradalmat a külső ellenség, az imperializmus támadása ellen.

Olyan feladatok ezek, amelyeket nem lehet máról holnapra, de még csak néhány év leforgása alatt sem elvégezni. Hiszen a szocializmus megteremtése a társadalomnak összehasonlíthatatlanul mélyebb átalakítása, mint az egyik osztálytársadalomból a másikba való átmenet.

A proletariátus diktatúrája nem befejezése az osztályharcnak, hanem folytatása olyan körülmények között, amikor az államhatalom a munkásosztály kezében van, és az osztályharc a szocializmus építéséért folyik.

A proletárdiktatúra — amint ezt neve is mutatja — a munkásosztály kizárólagos hatalma. A proletariátus azonban a maga hatalmát csak úgy tarthatja meg, a volt uralkodó osztályok megsemmisítését, és a szocializmus felépítésének, az egész társadalom átalakításának gigászi feladatát csak akkor valósíthatja meg, ha maga köré tömöríti az összes kizsákmányoltakat.

„A proletariátus diktatúrája — mondja Lenin — különös formája az osztályszövetségnek, a proletariátus, mint a dolgozók élcsapata és a dolgozók nagyszámú nem-proletár rétegei (kispolgárság, kisüzemtulajdonosok, parasztság, értelmiség stb.) vagy azok többsége között — szövetség, amely a tőke ellen jött létre, a tőke teljes leverésére, a burzsoázia ellenállásának és restaurációs törekvéseinek teljes elnyomására, a szocializmus végleges megteremtésére és megszilárdítására.”

Ezen az osztályszövetségen belül döntő tényező a munkásosztálynak a dolgozó parasztság tömegeivel való szövetsége. A munkás-paraszt szövetség a proletárdiktatúra politikai alapja. Hangsúlyozni kell, hogy a munkás-paraszt szövetségben a vezető szerep a munkásosztályé. Miért elengedhetetlen feltétel ez? Azért, mert az egyetlen következetesen forradalmi osztály a munkásosztály. Az egyetlen olyan osztály, amelyet nem köt a magántulajdon, amelyet semmiféle érdek nem fűz a kapitalizmushoz, amely nem ingadozik, amely megedződött és megszerveződött a tőke ellen vívott évtizedes harcokban, amelyet a termelésben elfoglalt helyzete elsősorban tesz alkalmassá a történelmi feladatra: a társadalom átalakításának megvalósítására. A munkásosztály ezért szövetségeseinek hivatott vezetője.

A proletárdiktatúra egyik legfőbb feladata a kizsákmányolók elnyomása. Ezt erőszak nélkül természetesen nem valósíthatja meg. Ez az erőszak azonban most már nem a kizsákmányoló kisebbség erőszaka a dolgozó tömegekkel szemben, hanem a dolgozó tömegek, az óriási többség által alkalmazott erőszak a kizsákmányoló kisebbség korlátozására és felszámolására. Persze: az erőszak nem meríti ki a proletárdiktatúra lényegét. Lenin: „Üdvözlét a magyar munkásoknak“ c. cikkében kifejti, hogy nem egyedül és nem is elsősorban az erőszak a proletárdiktatúra lényege. A proletárállamnak elsőrendű feladata a nevelés, a szervező munka. Sztálin elvtárs három fő vonással jellemzi a proletariátus diktatúráját, és arra tanít bennünket, hogy ha ezek közül csak egy is hiányzik, nem beszélhetünk a proletariátus diktatúrájáról.

1. A proletárdiktatúra elnyomja a kizsákmányolókat, megvédelmezi az országot a külső ellenség ellen és megerősíti a kapcsolatokat a többi ország proletárjaival, hogy ily módon előrevigye a forradalom ügyét másutt is. A proletariátus diktatúrája a kizsákmányolók elnyomását nemcsak a fegyveres erővel vagy tisztán adminisztratív intézkedésekkel végzi, hanem — ami alapvetően fontos — a tömegek mozgósításával, a tömegek aktív közreműködésével is.

Ez az első oldala főként a proletárdiktatúra erőszakjellegét juttatja kifejezésre, vagyis a proletárdiktatúra harcát a belső és külső osztályellenség ellen.

2 A proletárdiktatúra végleg elszakítja a dolgozó tömegeket a burzsoáziától. Megszilárdítja a proletariátus és a dolgozó tömegek szövetségét, bevonja őket a proletariátus vezetése alatt a szocializmus építőmunkájába.

A második oldal tehát meghatározza a proletárdiktatúra feladatát a nem-proletár dolgozó tömegekkel, elsősorban a dolgozó parasztsággal kapcsolatban. A proletariátus diktatúrájának ez az oldala főképen abban nyilvánul meg, hogy a hatalmon lévő proletariátus vezeti a parasztságot.

3. A proletárdiktatúra megszervezi a szocialista gazdaság építését, hatalmas kulturális nevelőmunkát fejt ki, hogy a gazdasági alapot átalakítva és az embereket átnevelve, megteremtse a szocialista, a kommunista társadalmat.

A harmadik oldal meghatározza a proletárdiktatúra szerepét az egész társadalom átalakításában.

A történelem tanúsága szerint mindig hosszú ideig tartott, amíg az egyik termelési mód felváltotta a másikat. Sok évszázadig tartó folyamat volt, míg a bomló ősközösségi társadalom rabszolgatartó társadalommá alakult át. Majd ismét ezer esztendő telt el, míg Európában a rabszolgatartó társadalom rom-

jain felépült a hűbériség. A kapitalizmus elemei is hosszú ideig érték a feudális társadalom méhében, s a kapitalizmus kialakulása az európai történelem három évszázadát tölti ki. Ezzel szemben a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet sokkal gyorsabb. Még 20 év sem telt el a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után, amikor a Szovjetunió már megvalósította a szocializmust, a kommunizmus első szakaszát.

Mi az oka ennek a hatalmas ütemnek? Elsősorban is az, hogy már a kapitalista társadalomban sokkal hatalmasabb és sokkal gyorsabb fejlődésre képes termelési eszközök alakulnak ki, mint a megelőző társadalmakban. Másodsor az, hogy a szocializmus építése tervszerűen, tudatosan, a dolgozó milliók soha nem ismert lendületével történik. Harmadsor, hogy a szocializmus építését a proletárdiktatúra vezeti, a legszilárdabb államhatalom, amely valaha a történelemben létezett.

A szocialista szektor kialakítása

A proletariátus és a proletárdiktatúra feladatait a szocialista forradalom időszakában és a kapitalizmusból a szocializmusba vezető átmeneti korszakban Lenin elvtárs fogalmazta meg a „terményadóról” szóló munkáiban és „szövetkezeti tervében”. Lenin művei alapján Sztálin a következőképpen foglalta össze ezeket a feladatokat:

a) Nem szabad elhalasztani a hatalom kézbevitelére kínáló kedvező alkalmat, a proletariátus vegye kezébe a hatalmat, és ne várja meg, amíg a kapitalizmus tönkreteszi a kis- és középtermelők millióit;

b) ki kell sajátítani és az egész nép tulajdonába kell adni az ipar termelési eszközeit;

c) ami az egyéni kis- és középtermelőket illeti, ezeket fokozatosan termelőszövetkezetekben, azaz mezőgazdasági nagyüzemekben, kolhozokban kell egyesíteni;

d) minden módon fejleszteni kell az ipart, és meg kell teremteni a kolhozok számára a nagyüzemű termelés korszerű technikai bázisát, de ezeket nem kell kisajátítani, hanem ellenkezőleg, fokozott mértékben el kell látni őket elsőrendű traktorokkal és más gépekkel;

e) a város és a falu, az ipar és a mezőgazdaság gazdasági összefogása érdekében bizonyos ideig fenn kell tartani az áru-termelést (az adás-vétel útján történő cserét), mint a várossal való gazdasági kapcsolatoknak a paraszt számára *egyedül eljogadható* formáját, és teljes erővel ki kell fejleszteni a szovjet kereskedelmet, az állami és szövetkezeti, kolhozkereskedelmet, kizorítva az áruforgalomból minden rendű és rangú kapitalistát.

A Szovjetunió építésének története azt mutatja, hogy a fejlődésnek ez az útja, amelyet Lenin körvonalazott, teljes mértékben helyes volt.

Nem kétséges, hogy minden olyan kapitalista ország számára, amelyben többé-kevésbé számottevő kis- és középtermelőosztály van, a fejlődésnek ez az útja az egyetlen lehetséges és célszerű út a szocializmus győzelme szempontjából.

A hatalom megragadása után tehát a proletárdiktatúra megkezdte a fő termelési eszközök kisajátítását.

Még folyt a fegyveres harc Petrográdon, mikor 1917. november 7-én éjjel (okt. 25-én a régi, ószláv naptár szerint) összeült a Szovjetek II. Összoroszországi Kongresszusa, és másnap, november 8-án éjjel elfogadta a *földről szóló dekrétumot*. Ennek értelmében a földesúri, kincstári és egyházi földeket kártérítés nélkül elkobozták, örökre eltörölték a föld magántulajdonát — a földet ingyen a dolgozó parasztok örökös használatára adták. Azáltal, hogy a föld a nép tulajdonába került, népi tulajdonná váltak a föld méhének kincsei, valamint az erdők, mezők is. Mindezzel véglegesen megdöntötték a földesúri osztály hatalmát; de a dekrétumnak és az annak nyomán megvalósuló földosztásnak egyéb hatalmas politikai jelentősége is volt: megszilárdult a munkás-paraszt szövetség, a proletárdiktatúra fő pillére.

A parasztság a szocialista forradalomtól több mint 150 millió hektár földet kapott, amely azelőtt a földesurak, a tőkések, a cári család és az egyház kezén volt. Ugyanakkor megszabadult a földesúrnak fizetett bérleti díjaktól, amelyek — hacsak az oroszországi kormányzóságok többségét vesszük is figyelembe — mintegy évi 500 millió aranyrubelt tettek ki. Megszabadultak a parasztok óriási adósságaiktól és a papság eltartásának súlyos terhétől is. Pl. a pétervári metropolita több mint negyedmillió rubel évi jövedelméből csak 5000 rubel volt a fizetése. A különbözetet a plébániák jövedelméből való részesedése tette ki, vagyis a többletet lényegében a parasztoknak kellett kiizzadniok.

A parasztság megszabadult a földesúri kizsákmányolástól és ezzel helyzete jelentősen könnyebbé vált. A földesúri földtulajdon, a földvásárláshoz szükséges évi kiadások és a hatalmas földbérek megszüntetése lehetővé tette a termelőerők fejlődésének meggyorsítását, és jelentős felhalmozási forrásokat tárt föl.

A proletárdiktatúra nemcsak a földet juttatta a közösség tulajdonába, hanem már fennállásának első hónapjaiban *államosította a legfontosabb termelési eszközöket, és kezébe vette a népgazdaság kulcspozícióit, parancsnoki állásait*. Már a szovjet-hatalom fennállásának első napjaitól kezdve valamennyi vállalatban bevezették a munkásellenőrzést. Ezt a párt átmeneti előkészítő intézkedésnek — egyben a munkáskáderek iskolájának —

tekintette az államosításhoz, a közvetlen munkásigazgatás megteremtéséhez. A munkásellenőrzésről szóló rendelet még meghagyta ugyan a vállalatokat a tőkés tulajdonában, de egész működésüket a vállalat munkásai által választott felelős megbízottak ellenőrzése alá helyezte. Így az egyes üzemek termelési, pénzügyi és értékesítési tevékenysége a munkásosztály közvetlen felügyelete alá került.

Az ipari üzemek államosítása a forradalmat közvetlenül követő hónapok alatt még nem volt széleskörű. Egyenkénti intézkedésekkel államosították a legfontosabb ipari üzemeket. 1918. február végén a régi kincstári gyárakkal együtt még csak 914 ipari vállalat került államosítás alá. Meggyorsult ez az ütem a *Legfelsőbb Népgazdasági Tanács* munkája nyomán. 1918. május-júniusában már államosították az egész cukor- és olajipart, július végén pedig megjelent a *nagyvállalatok általános államosításáról* szóló rendelet.

A nagyipar államosítását megelőzte a *bankok állami tulajdonba vétele*; hiszen a kapitalista államokban s így a cári Oroszországban is lényegében a bankok tartották kezükben a nagyipart. Ezzel a szovjetállam az ország gazdasági irányításának hatalmas emeltyűjét vette kezébe. „Az ország gazdasági irányítása területén a legjellemzőbb — mondotta Sztálin elvtárs ezzel kapcsolatban —, hogy kivették a burzsoázia kezéből a kapitalista gazdasági élet fő idegszálát, a bankokat... s a burzsoázia, hogy úgy mondjam, elvesztette lelkét.”

A bankok államosítását követte az a rendelet, amely semmisnek nyilvánította a cári és az Ideiglenes Kormány összes kül- és belföldi kölcsöneit. Néhány hónap múlva pedig megjelent az *egész külkereskedelmet* államosító rendelet.

Mindezekkel az intézkedésekkel, amelyeket a dolgozók rokonszenve, támogatása kísért, a szovjethatalomnak sikerült megtörnie az ipari burzsoázia gazdasági erejét, és saját kezébe vennie a népgazdaság legfontosabb hadállásait. Ezekután rá lehetett és rá kellett térnie az új társadalom felépítésére, a népgazdaság szocialista alapjainak lefektetésére. Időközben a breszti békeszerződés megkötése lélekzetvételhez juttatta a fiatal szovjetállamot — így át lehetett térni az építés munkájára.

Ennek a gigászi feladatnak tervét Lenin dolgozta ki. Számbavette, hogy az ország gazdaságában túlsúlyban vannak a kispolgári, a városi és falusi kistermelő elemek, és ezek a kapitalizmus táptalajául szolgálnak. Ezért a szocialista építés adott szakaszának főfeladatát Lenin a következőkben jelölte meg:

1. Meg kell valósítani a termelés és elosztás legszigorúbb, mindenre kiterjedő nyilvántartását és ellenőrzését.
2. Fokozni kell a munka termelékenységét.

A munkafegyelemért, az új, szocialista termelési viszonyok

kialakításáért vívott harc a párt központi feladatává emelkedett. Lenin vasfegyelmet követelt a spekulánsok és naplopók, munkakerülők megrendszabályozására, és könyörtelen harcot indított ellenük. Ugyanakkor szakadatlanul és türelmesen magyarázta, hogy a legkiválóbb polgári szakemberek tudását és tapasztalatait fel lehet és fel kell használni a szocialista gazdaság építése érdekében.

Miután a párt az ipar területén a legfontosabb kérdéseket megoldotta, figyelmét a *falu* felé irányította. A falun ebben az időben elkeseredett harc dúlt a kulákok és a falusi szegények között. A kulákok — a falunak ezek a vérszívói — rendkívül meggazdagodtak a háború évei alatt. A legkülönbébb módokon kezdték kezükbe kaparintani azokat a földeket, amelyeket a dolgozó parasztok a forradalomtól kaptak. Ezek a piócák, akik gyűlölték a szovjetek hatalmát, nem voltak hajlandók gabonájukat szabott áron eladni az államnak, hanem a számukra nagyobb jövedelmet biztosító feketekereskedelem csatornáin keresztül értékesítették. Abban reménykedtek, hogy így kiéheztetik, gabonacsőd elé állítják a fiatal szovjetállamot. A gabonarejtegető kulákok szabotálására a proletárállam részéről alkalmazott erőszak volt a válasz. A párt utasítására az üzemek legjobb, legkiválóbb, legöntudatosabb munkásai, osztagai szálltak ki a falvakba.

Ezek a munkások a falusi dolgozók segítségével kemény kézzel sujtottak le a gabonarejtegető, szabotáló, gyilkos merényleteket szervező kulákokra. Nagy szerepet játszottak a kulákok elleni harcban az 1918. derekán megalakult szegényparasztbizottságok is. Ezek segítettek a gabonacsatában, kisajátították a szabotáló kulákok felszerelését, elkobozták földjeiket, egyszóval a proletárdiktatúra támaszpontjává váltak a falun.

Az átalakulás, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét követő hónapokban Oroszországban végbement, nem a szocializmus és a kapitalizmus közötti harc befejezését, hanem ellenkezőleg, ennek a harcnak első szakaszát, kezdetét jelentette. A legnagyobb győzelmet ebben az időben a proletárdiktatúra azzal vívta ki, hogy a gyárak és az üzemek — amelyekből a tőkések kikergették — a szovjetállam tulajdonába, tehát a dolgozó nép tulajdonába kerültek. Ezekben az üzemekben — ahol megszűnt a dolgozók kizsákmányolása — szocialista termelési viszonyok alakultak ki, és ezzel teljes összhang jött létre a termelőerők jellege és a termelési viszonyok között. Ez azt jelenti, hogy olyan termelési viszonyok alakultak ki, amelyek tág teret nyitnak a termelőerők fejlődésének.

A termelőerők jellege és a termelési viszonyok közötti teljes összhang már megvalósult ugyan a kapitalista társadalom ki-

alakulása utáni időszakban is, de az összhang nem állandósult. A polgári forradalom után a burzsoázia lerombolta a hűbéri termelési viszonyokat, és megteremtette a tőkés termelési viszonyokat. Akkor a termelési viszonyok teljes mértékben megfeleltek a termelőerők jellegének. Ezzel magyarázható a termelőerők fejlődésének az a gyors üteme, ami a polgári forradalom után megvalósult. A tőkés termelési viszonyok azonban csakhamar akadályozóivá váltak a termelőerők fejlődésének. Az imperializmus korában a termelőerők fejlődése szemmelláthatóan lelassult. A tőkések az új technika ellen vannak, ha az új technika bevezetése nem kecsegtet a legnagyobb profittal, sőt kézi munkára térnek át, ha ez biztosítja számukra a legmagasabb profitot. A termelőerők fejlődésének lelassulása világosan bizonyítja, hogy a termelőerők és a termelési viszonyok között kiengesztelhetetlen ellentmondás keletkezett. A tőkés termelési viszonyok nem alkalmasak többé arra, hogy a termelőerők fejlődését elősegítsék.

Ezt a kibékíthetetlen ellentmondást számolta fel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom azzal, hogy az ipar termelési eszközeit társadalmi tulajdonba vette és ennek alapján szocialista termelési viszonyokat hozott létre. Ilyen módon *a szocialista termelési mód biztosítja a teljes összhangot a termelőerők jellege és a termelési viszonyok között.*

A hadikommunizmus

A breszti béke megkötését követő lélekzetvételi szünet nem tartott sokáig. Már 1918. második felében 14 állam intervenciós csapatai és a fehérgárdista ellenforradalmárok rátámadtak a Szovjet Köztársaságra, hogy bölcsőjében fojtsák meg a népi hatalmat. A helyzet rendkívül súlyos volt. Ehhez hozzájárult az, hogy már az imperialista világháború négy éve során gazdaságilag nagy mértékben leromlott az ország. A termelési eszközök hatalmas tömege semmisült meg a háború pusztításai következtében. Sok vállalat állt le nyersanyag hiányában. Ugyanakkor a munkásosztály színe-java a Vörös Hadsereg soraiban harcolt, és így elsősorban szakmunkásokban komoly hiány mutatkozott. Kevés volt az élelem, a dolgozókat az éhség gyötörte. Szovjet-országnak — Lenin szavai szerint — ostromlott erődhöz hasonlított.

Éppen ez a válságos idő, a megoldhatatlannak tűnő nehézségek leküzdésének ez a hősi korszaka mutatta meg, hogy milyen kimeríthetetlen energia rejtőzik a munkásosztályban, és hogy mekkora a bolsevik párt tekintélye. A párt vezetésével az orosz munkásosztály úrrá lett a nehézségeken.

A polgárháború korszakában (1918—1920) az ország tulajdonképpen óriási katonai táborrá alakult át. A bolsevik párt kiadta a jelszót: „Mindent a frontnak!” Ahhoz, hogy a háterszág összes erőit mozgósítani lehessen, a háború győzelmes befejezésére a szovjet kormány bevezette a rendszabályoknak azt az ideiglenes jellegű rendszerét, amelyet kizárólag az ország védelmének rendkívül nehéz körülményei tettek szükségessé — a *hadikommunizmust*. Ez azt jelenti, hogy:

1. A szovjethatalom a nagyiparon kívül a közép- és kisipart is ellenőrzése alá helyezte.

2. Bevezette a gabonakereskedelem monopóliumát, megtiltva a gabonával való magánkereskedelmet. Elrendelte a gabonafeleslegek kötelező beszolgáltatását is, hogy számontarthassa a parasztok feleslegeit, és gabonatartalékokat gyűjtessen a hadsereg és a városi dolgozók ellátására.

3. Bevezette ugyanakkor az összes osztályok általános munkakötelezettségét. Azzal, hogy munkára szorította a burzsoáziát, és szabaddá tette a munkásokat egyéb, a front számára fontos munkára, a párt megvalósította azt az elvét: „Aki nem dolgozik, ne is egyék”.

4. Szükségessé vált az élelmiszerelosztás teljes központosítása is, ezért államosították a belkereskedelmi vállalatokat.

Az erősen összezsugorodott anyagi erőforrások legjobb felhasználására a párt a teljes, feltétel nélküli felelősség elvét vezette be az üzemekben és a műhelyekben, és kemény harcot folytatott a munkafegyelem megszilárdítására. Különösen nagy jelentősége volt ebben az időben azoknak a hősies, önfeláldozó munkáknak, amelyek a „kommunista szombatok” és „vásárnapok” néven váltak ismeretessé. Már kezdetben is a pártonkívüliek széles tömegeit ragadta magával a bolsevikok kezdeményezése. Lenin az új társadalom óriási jelentőségű megnyilvánulásának tekintette ezeket a kommunista szombatokat. Ez a kezdeményezés már a munkához való új, megváltozott viszony előjele volt. Azt tükrözte vissza, hogy a dolgozók egyre világosabban ismerik fel, hogy most már a maguk országát építik.

A hadikommunizmus rendszerének nemcsak az iparban, hanem a mezőgazdaságban is hatalmas feladatokkal kellett megbirkóznia. A háterszág és a front ipari cikkekkel való ellátásánál semmivel sem volt kisebb feladat az élelmiszerellátás megoldása.

1919. január 11-én rendelet, jelent meg a parasztok termékefeleslegének kötelező beszolgáltatásáról. A beszolgáltatás a munkásság és a dolgozó parasztság katonai és politikai szövetségén alapult. A dolgozók jórésze — főként a szegényparasztság — komoly áldozatokat hozott, hogy segítséget nyújtson a szov-

jethatalomnak, amelytől földet kapott, s amely földjét megvédelmezi. A kulák persze mindenképen igyekezett kibújni a terhek alól, szabotált. Ezért megfelelően felfegyverzett munkásosztagok szálltak ki a falura a kulákok ellenállásának letörésére, hogy elvégezzék a gabonabegyűjtést. Az élelmiszerosztagok nemcsak a gabonabegyűjtés fegyveres szervei voltak, hanem ugyanakkor agitátorok és propagandisták is. Megtalálták a közös nyelvet a dolgozó parasztsággal, megszervezték a falusi szegénységet, építették és erősítették a falusi szovjeteket.

A hadikommunizmus a kényszerdiktálta ideiglenes rendszabályoknak a rendszere. Erre azonban az adott körülmények között elkerülhetetlenül szükség volt, mert nélküle az ellenséget nem lehetett volna legyőzni. Ez segítette át a szovjetországot a polgárháború nehéz évein és lehetővé tette az intervenciók és fehérgárdista ellenforradalmárok feletti győzelem kivívását. A szovjethatalom ellenségei azt állították, hogy a hadikommunizmus „tönkreteszi a termelést”. A történelem, a tények, a bolsevik párt politikáját Lenin szavait igazolták. „Egy országban — írta Lenin —, amely le van rombolva, az első feladat megmenteni a dolgozókat. Az egész emberiség legfőbb termelőereje a munkás, a dolgozó. Ha ő életben marad, mi mindent megmentünk és újjáépítünk.” A hadikommunizmus becsülettel teljesítette ezt a feladatot.

Mi az oka annak, hogy országunkban — a II. világháború után — elkerülhettük a hadikommunizmus bevezetését? A Szovjet Hadseregnek köszönhetjük ezt. Az ő győzelme, felszabadító harca tette lehetővé, hogy a II. világháború után nem robbant ki polgárháború, hogy nem következett be az imperialista hatalmak katonai intervenciója, hogy hosszú, szívós, de vértelen harcok során szilárdult meg nálunk a munkásosztály hatalma. Így térhettünk rá közvetlenül a helyreállítás, a békés építés munkájára.

Az új gazdasági politika (NEP)

A négy évig tartó világháború és a hároméves polgárháború pusztításai következtében az ország gazdasága leromlott. A gyáripár termelése 1920-ban az utolsó háború előtti év 13,1 %-ára, az öntöttvastermelés a háború előttinek kb. 3 %-ára süllyedt. Kevés volt a fűtőanyag, a közlekedési eszközök nagy része tönkre ment. Nem volt vigasztalóbb a helyzet falun sem. A parasztság árutermelése az 1913. évinek kb. felét tette ki.

Különösen aggasztó volt a parasztság körében megnyilvánuló elégedetlenség. A polgárháború évei alatt, amikor azt tapasztalták, hogy a földesurak visszatérésétől, a föld elvételétől

csak a szovjethatalom óvhatja meg őket, belenyugodtak abba, hogy gabonafeleslegeiket beszo­l­gáltassák. A polgárháború befejezése után azonban amikor már elmúlt az a veszély, hogy a földesúr visszatér, a parasztság elégedetlenkedni kezdett. A munkásosztályt sem hagyta érintetlenül az elégedetlenség hulláma, hiszen a munkásosztály viselte a legnagyobb terhet a polgárháború folyamán. A munkások egy része, tekintve, hogy a gyárak egész sora nyersanyaghiány miatt leállt vagy csak megszakításokkal működött, hogy megélhetését biztosítsa, batyúzni ment, sokan vidékre költöztek. A proletárdiktatúra alapja, a munkásosztály ereje kezdett gyengülni.

Ilyen helyzetben a hadikommunizmus folytatása az öngyilkossággal lett volna égyértelmű. Más, a hadikommunizmushoz képest *új gazdasági politikára* volt szükség, amely a munkásosztály és a parasztság gazdaságilag is jól megalapozott szövetségére támaszkodva biztosítja az ország fejlődését, a szocialista szektor erősödését a békés építés időszakában. Vagyis vissza kellett térni ahhoz a gazdaságpolitikához, amelynek alapelveit Lenin „A Szovjethatalom soron lévő feladatai” című munkájában már 1918 elején lerakta, de amelyet az intervenció miatt ideiglenesen félbe kellett szakítani. Ezt a gazdasági politikát NEP-nek (az Új Gazdasági Politika orosznyelvű kezdőbetűi) nevezték.

Milyen intézkedések bevezetését jelentette a NEP-re való áttérés?

1. Az ország gazdasági színvonalának emelése érdekében legelőször is a paraszti gazdaságok millióinak megerősödését kellett lehetővé tenni, hogy ezen keresztül megjavítsák a városi dolgozók élelmezését és az ipar nyersanyagellátását. Ennek érdekében *a kötelező termékbeszolgáltatásról a parasztok természetbeni adózására értek át*. Az erről szóló rendelet jelentősége rendkívül nagy volt. Először is az élelmiszeradó mennyisége a beszo­l­gáltatási mennyiségnek mindössze felét tette ki. Másodszor, az adó összegét a tavaszi vetés megkezdése előtt állapították meg, és pontosan rögzítették a befizetés határidejét is. Harmadszor, az adófizetés után fennmaradt termékmennyiséggel a paraszt teljesen szabadon rendelkezett, szabadon kereskedhetett.

2. A falu és város közötti áruforgalom feltámasztása az új gazdasági politika egyik alapvető célkitűzése volt. Ennek érdekében *meg kellett engedni a magánkereskedelmet és kisebb ipari üzemek magánkézbe való juttatását. A magánkereskedelem tehát a Szovjetunióban: döntő láncszeme volt az új gazdasági politikának*. Ez volt az egyetlen összeköttetési forma a kisáruter­melés és a szocialista nagyipar között, s csak ezen keresztül

lehetett megerősíteni a munkás-paraszt szövetséget. A NEP-korszak első éveiben (1921—1922) a magántőke az ország egész kiskereskedelmi áruforgalmának mintegy 75%-át bonyolította le, míg az állami és szövetkezeti kereskedelemre csak 25% esett. Így az a veszély fenyegetett, hogy a munkás-paraszt szövetséget megbontja a közjük ékelődő magántőkés kereskedelem. Döntő fontosságú feladat volt, hogy a kommunisták megtanuljanak kereskedni, hogy megszüntessék a magánkeresedelem fölényét.

A NEP az iparban is megengedte a kapitalizmus bizonyos fokú jeléledését. Az 1921 júniusában kiadott rendelet lehetővé tette kisebb üzemek bérbeadását szövetkezeteknek és tőkéseknek. A NEP keretében a szovjethatalom korlátozott mértékben koncessziós szerződéseket ajánlott fel külföldi tőkéseknek, gondosan ügyelve arra, hogy ezek szűk határok között, szigorú ellenőrzés alatt maradjanak. Ennek egyik célja az volt, hogy át lehessen venni az élenjáró tőkés országok fejlett technikáját. Ilyen módon — ha elenyészően kis mértékben is — a magántőke a nagyiparban is képviselve volt. 1925—1926-ban összesen 52 koncessziós vállalat működött az országban, és az ipari össztermelésnek kevesebb, mint félszázalékát adta.

A munkásosztály ellenségei azzal rágalmazták a NEP politikáját, hogy ez a kapitalizmus visszaállításának útja. Azt magyarázták, hogy a NEP visszavonulás a kapitalizmus felé. Ezzel a rágalommal leplezni akarták a kapitalizmus visszaállítására náluk valóban meglévő törekvéseket. A NEP-nek csak visszavonulásként való értelmezése alapján hamis és még a NEP első esztendeire sem áll, bár ekkor a párt bizonyos értelemben tényleg visszavonulást hajtott végre. Ezt azonban nem a megvert párt, nem egy megvert hadsereg viszi véghez, hiszen a bolsevik párt, a Vörös Hadsereg győzött a polgárháborúban. „Van azonban olyan helyzetek is, amikor egy győzelmes párt vagy hadsereg támadás közben túlságosan előrerohan, nem biztosítva maga számára a front mögötti bázist. Ez komoly veszedelemmel jár. Ilyen esetekben a tapasztalt párt vagy hadsereg rendszerint szükségesnek tartja, hogy a bázistól való elszakadás veszélyének elkerülése céljából valamennyire visszavonuljon, hogy közelebb jusson a front mögötti bázisokhoz, és aztán a biztos siker tudatában menjen újra támadásba.” Ilyen ideiglenes visszavonulás volt az, amit a párt a NEP elején végrehajtott.

Ez az ideiglenes visszavonulás is egész rövid ideig tartott, már egy évvel a NEP bevezetése után Lenin kijelentette, hogy a visszavonulás befejeződött, és kiadta a jelszót: „Előkészíteni a támadást a magántőke ellen.”

A visszavonulás a NEP-nek nem volt a lényege, hanem valójában a kapitalizmusból a szocializmusba vezető átmeneti korszak egyik gazdaságpolitikája. Mégpedig a proletárdiktatúrának a tőkés szektor és a kisárutermelő szektor felé irányuló gazdasági politikája. Lényegét Sztálin a következőképpen határozta meg:

„Az új gazdasági politika a proletárdiktatúrának arra irányuló politikája, hogy ne közvetlen termékcserével, ne piac nélkül és a piac megkerülésével, hanem a piac kihasználásával, a piac útján küzdje le a kapitalista elemeket és építse fel a szocialista gazdaságot. Elkerülhetik-e a kapitalista országok, akár a legfejlettebb kapitalista országok is, az új gazdasági politikát a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában? Azt hiszem, hogy nem kerülhetik el. A proletárdiktatúra időszakában minden kapitalista országnak kisebb-nagyobb mértékben abszolút szüksége van az új gazdasági politikára, annak piaci kapcsolataira és e piaci kapcsolatok kihasználására.” (Sztálin.)

Mi az oka annak, hogy a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet idején minden országnak bizonyos mértékig szüksége van az új gazdasági politika alkalmazására?

Ez azért van, mert a szocialista forradalom után nem lehet a szocializmust egy csapásra megvalósítani. A termelés és a forgalom minden területén nem lehet azonnal szocialista viszonyokat teremteni.

Ez pedig azért van így, mert a kapitalizmusban kisebb-nagyobb mértékben végig fennmarad a kisárutermelés. Megmarad főként a mezőgazdaságban, de megmarad az iparban is, a kisipar formájában. A forradalom pedig nem sajátíthatja ki a kisárutermelőket, hiszen azok a munkásosztály szövetségesei. Ezért a mezőgazdasági és ipari kisárutermelőket csak lassan, türelmes, nevelő és meggyőző munkával, önkéntes szövetkezés révén lehet a szocializmus útjára vezetni. Ehhez pedig hosszú időszakra van szükség.

Feltétlenül van tehát a kapitalizmus és a szocializmus között egy átmeneti korszak, amelynek gazdasági viszonyait az jellemzi, hogy a szocialista gazdaság elemein kívül más, nem szocialista elemek is megtalálhatók benne.

A Szovjetunió átmeneti gazdaságában 1921-ben Lenin a következő öt gazdasági szektort különböztette meg:

1. A patriarkális parasztgazdaságok — ezek lényegében saját szükségleteik kielégítésére termeltek — termékeiket nem vitték piacra.

2. A kisárutermelés szektora. Idetartozik a gabonát eladó parasztok többsége és a kisipar.

3. A magánkapitalista szektor. Ez egyrészt az iparban és a kereskedelemben maradt fenn; másrészt a kulákokból adódott.

4. Az államkapitalista szektor. Ehhez számította Lenin első-sorban a külföldi tőkésekkel kötött koncessziók alapján a szov-jethatalom közvetlen ellenőrzése alatt működő kapitalista vállalatokat.

5. A szocialista szektor, amely az ipar államosított részét, a bankokat, közlekedést stb. foglalta magában.

1923—1924-ben a termelés értékének 51%-át adta a kisáru-termelés szektora és 38,5%-át a szocialista szektor. A magánkapitalista szektor 8,9%-kal részesedett a termelésben.

Ez az öt szektor természetesen nem élhetett békésen egymás mellett.

A kapitalista és a szocialista szektor között a szocializmus építése során élethalálharcnak kellett kifejlődnie, el kellett dőlnie annak a kérdésnek, ki kit győz le. Ennek a harcnak egyik fontos fegyvere volt az új gazdasági politika.

A NEP korszaka a kapitalista és a szocialista elemek elkeseredett élethalálharcában telt el, és a szocialista elemek győzelmével végződött. A Szovjetunió dolgozói a bolsevik párt vezetésével hősie munkával 1936-ra felépítették a szocializmust. A Szovjetunió gazdaságában a szocializmus elemei kizárólagossá váltak, és ezzel lezárult a NEP korszaka.

1925-ben az ország gazdasági helyreállítása a befejezéshez közeledett. A gyáripari termelés elérte a háborúelőttinek közel 75%-át. A gyári munkások száma 1921—1925-ig 64%-kal emelkedett. Megerősödött a munkafegyelem és növekedett a munka termelékenység. Az egy munkásra eső átlagkereset több mint megkétszereződött. A mezőgazdaság terén is jelentősek voltak az eredmények. 1925-ben a vetésterület már csaknem elérte a békebelit, és a mezőgazdaság össztermelésének értéke az 1924—25-ös gazdasági évben a háborúelőttinek 87%-át tette ki.

A párt vezetésével a proletáriátus diktatúrája tehát még a nehéz körülmények között is biztosítani tudta az új gazdasági politika bevezetésével a gazdasági fejlődés gyors tempóját. A szocializmust építő ország számára azonban természetesen nem volt elegendő a gazdaságnak a helyreállítása.

A MAGYAR NÉPI DEMOKRACIA GAZDASÁGA

A Szovjetunió a második világháborúban világtörténelmi jelentőségű győzelmet aratott a fasiszmus felett. Mérhetetlen áldozatok árán megmentette Európa népeit a fasiszta rabságtól, megmentette az emberi szabadságot, a kultúrát és a civilizációt.

A Szovjetunió világtörténelmi jelentőségű győzelmének egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy az európai országok egész sora kiszakadt a világimperializmus láncából — köztük hazánk is. A Szovjetunió győzelme tette lehetővé tehát a magyar nép számára is, hogy lerázza külső és belső elnyomóit, és megteremtse a népi demokratikus államhatalmat.

A népi demokrácia — a proletárdiktatúra válfaja

Tudjuk, hogy a kapitalizmus és a szocializmus között szükségszerűen van egy történelmi korszak, amelynek az államhatalma csakis a proletárdiktatúra lehet.

A Szovjetunióban a proletárdiktatúra szovjet formában valósult meg. Ez annyit jelent, hogy az államhatalom a munkások és parasztok szovjetjeinek (tanácsok) rendszeréből áll. A szovjeteken keresztül a dolgozók közvetlenül részt vesznek a hatalom gyakorlásában és közvetlenül irányítják saját sorsukat.

Milyen állam a népi demokrácia? A népi demokrácia fogalmát Rákosi elvtárs határozta meg a következőképen:

A népi demokrácia olyan állam, amelynek segítségével a Szovjetunió győzelmének eredményeként és a Szovjetunióra támaszkodva, a dolgozó nép a munkásosztály vezetésével halad a szocializmus felé. A népi demokrácia funkciójára nézve proletárdiktatúra, szovjet forma nélkül.

A meghatározásból először is az tűnik ki, hogy a népi demokrácia a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet államhatalma, amely államhatalomnak a tartalma csakis a proletárdiktatúra lehet.

Másodszor kitűnik a meghatározásból az is, hogy a népi demokrácia a Szovjetuniónak a második világháborúban aratott győzelme eredményeként jött létre. A Szovjet Hadsereg nemcsak a német fasizmust zúzta szét, hanem ezzel egyidejűleg Hitler csatlósainak államgépezetét is, és ezzel megteremtette a lehetőséget a lengyel, csehszlovák, magyar, román, bolgár és albán nép számára, hogy népi demokratikus államhatalmat hozzon létre.

Harmadszor kitűnik a meghatározásból az, hogy a Szovjetunió szerepe nem merül ki ezeknek a népeknek a felszabadításában, hanem továbbra is hathatósan támogatja őket a szocializmus alapjainak a lerakásában.

Végül negyedszer kitűnik a meghatározásból az, hogy a népi demokrácia funkcióit tekintve proletárdiktatúra, de a szovjet forma nélkül. Ma már azonban fejlődésünk ezt a fokot túlhaladta. Népköztársaságunk alkotmányának létrehozásával és a helyi tanácsok megválasztásával lépéseket tettünk a szovjet

forma felé. Ezt a formát azonban megfelelő tartalommal kell kitöltenünk, és ezen a téren még vannak hiányosságaink. Kormányunk új programja rámutat arra, hogy helyi tanácsaink sokszor bürokratikus módon intézik a dolgozók ügyeit, nem tudják még olyan széles mértékben bevonni a dolgozókat az államügyek intézésébe, mint azt a Szovjetunióban a szovjetek teszik. A népi demokráciában is megvalósul azonban a proletárdiktatúra már ismert három oldala, amelyek közül hacsak egy is hiányzik, a proletariátus diktatúrájáról nem beszélhetünk.

A proletárdiktatúra szovjet formája és népi demokratikus formája természetesen nem egyenértékű, nem töltik be egyforma következetességgel a proletárdiktatúra funkcióit. *A proletárdiktatúra szovjet formája egyben a proletariátus diktatúrájának legmagasabb formáját is jelenti.* A szocializmus építése közben a népi demokrácia — mint a proletárdiktatúra formája — egyre tökéletesedik, s ez a tökéletesedés elsősorban abban áll, hogy a népi demokrácia halad a szovjet forma, a legmagasabb forma felé, és közben szocialista tartalommal telik meg.

Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy csak a szovjet rendszer képes a legszélesebb demokráciát biztosítani a dolgozók részére, tényleg bevonni a dolgozók legszélesebb rétegeit az állam ügyeinek ellenőrzésébe és intézésébe, mozgósítani a tömegeket a szocializmus építésére, a haza védelmére. A mi helyi tanácsainknak még sokat kell fejlődniök ahhoz, hogy valóban betöltsék a szovjetek szerepét.

A magyar népi demokrácia fejlődésének két szakasza

Az a megállapítás, hogy a népi demokrácia a proletárdiktatúra válfaja, hogy betölti a proletárdiktatúra funkcióit, nem jelenti azt, hogy népi demokráciánk államhatalma kezdettől fogva proletárdiktatúra lett volna. Csak a fordulat évében — amely 1947—48-ban következett be — lett népi demokráciánk proletárdiktatúrává. Népi demokráciánk tehát nem vált egy csapásra, közvetlenül a felszabadulás után proletárdiktatúrává, hanem hosszú, szívós harcra volt szükség annak a megteremtéséhez.

A proletárdiktatúra megteremtéséhez és fenntartásához arra van szükség, hogy a dolgozó nép többsége támogassa, hiszen a proletárdiktatúra a kizsákmányolt többség diktatúrája a kizsákmányoló kisebbség felett. Hazánkban a kommunistákra, a munkásosztály élcsapatára hárult az a feladat, hogy a polgári demokratikus forradalom kibontakoztatásával megnyerjék politikájuk támogatására a munkásosztály többségét, azután pedig a nem-proletár dolgozók, elsősorban a parasztság többségét, és

ezzel biztosítsák a polgári demokratikus forradalom átnövését a szocialista forradalomba, s a proletárdiktatúra megteremtését.

Népi demokráciánk fejlődésének tehát két szakaszát különböztetjük meg:

1. Az első szakaszt, amelyben megvalósítottuk a polgári demokratikus forradalom feladatait (földreform) és az újjáépítés jelentős részét, és megteremtettük egyben a proletárdiktatúra előfeltételeit.

2. A második szakaszt, amelyben áttértünk a proletárdiktatúrára és a szocializmus építésére.

Népi demokráciánkban lejátsszódott szocialista forradalmat az jellemzi, hogy *nem robbanásszerűen*, nem véres összeütközéseken keresztül ment végbe. A polgári demokratikus forradalom szakaszáról a szocialista forradalom szakaszára, a proletárdiktatúrára való áttérés *nem volt olyan világos, hirtelen, dátumhoz kötött*, mint 1917 novemberében az orosz proletárforradalom, vagy 1919. március 21-én a Magyar Tanácsköztársaság megalakulásakor. *A proletárdiktatúra tehát népi demokráciánkban fokozatosan, viszonylag békésen valósult meg.*

Mi volt ennek a viszonylag békés, fokozatos fejlődésnek az oka?

1. A Szovjetunió felbecsülhetetlen értékű segítsége. A fejlődés a német fasizmus felett aratott győzelem nyomán, egy nemzeti felszabadulási harc eredményeképpen indult meg. Megkönnyítette a fejlődést, hogy a diadalmas Szovjet Hadsereg csapásai nyomán nemcsak a náci és nyilas seregek szenvedtek döntő vereséget és takarodtak ki az országból, hanem kitakarodott az uralkodó rendszer képviselőinek jórésze is, és összetört a fasiszta államapparátus. A Szovjetunió segítsége elsősorban a felszabadításban nyilvánult meg, és ezzel tág teret nyitott a fejlődés számára. Másrészt a Szovjetunió hadserege eleve kilátástalanná tette a reakciós osztályok fegyveres kísérleteit, hogy megdöntsék a népi demokratikus rendszert. A Szovjet Hadsereg védett meg bennünket az imperialista országok intervenciójától is.

A Szovjetunió felszabadító harca és támogatása nélkül a népi demokráciák nem jöhettek volna létre. Ez azonban csak lehetőséget jelentett ezeknek az országoknak a számára. Ezt a nagyszerű lehetőséget valóra is kellett váltani és ezt a kommunista pártok áldozatos munkával, szívós harccal meg is tették.

2. A népi demokráciákban már a fejlődés első szakaszában, a fordulat éve előtt megvoltak a proletárdiktatúra elemei:

a) A munkásosztály részesedése a hatalomban és ezen belül a fegyveres erők körében megszerzett szilárd állások (rendőrség, államvédelmi szervek).

b) A munkásosztály, a kommunista párt vezetőszerepe a kormányzásban, annak ellenére, hogy a kormányban és a parlamentben kisebbségben volt.

Ezek az okok tették lehetővé, hogy a népi demokráciákban a szocialista forradalom polgárháború nélkül nyomulhatott előre és győzhetett.

A magyar népi demokrácia fejlődésének első szakasza

A felszabadult magyar népre óriási feladatok megoldása várt. Súlyos gazdasági helyzet, romokban heverő ország maradt reánk a kapitalista rendszertől. Milyen volt ez a helyzet, honnan kellett elindulnunk?

A Horthy-rendszer, a tőkések és földesurak uralma elnyomta és kizsákmányolta a magyar népet. Hazánk nem szűkölködött sem bizonyos természeti kincsekben, sem munkaerőben, mégis messze elmaradt a fejlődésben az élenjáró tőkés országok mögött. Elmaradottságának két oka volt:

1. a nagybirtokrendszeren alapuló *félfeudális gazdasági és társadalmi viszonyok*;

2. az első világháború előtt Ausztriától, majd a két világháború között a nyugati hatalmaktól és főként Németországtól való *félgyarmati függés*.

A félfeudális gazdasági viszonyok különösen a *mezőgazdaság* fejlődésében éreztették gátló hatásukat. Ez az egész ország szempontjából is jelentős volt, mert Magyarország agrárország volt. A háború előtt az ország lakosságának 50%-a élt mezőgazdaságból, 10%-a a gyáriparból és 15%-a közlekedésből és kisiparból.

Magyarország mezőgazdaságát félfeudális nagybirtokrendszer, külterjes gazdálkodás, a gabonatermelés egészségtelen túlsúlya, alacsony terméshozam és fejletlen állattenyésztés jellemezte.

A mezőgazdaságban igen nagy volt a munkanélküliség, ennek következtében igen olcsó volt a munkaerő. A parasztság legnagyobb része szörnyű nyomorban élt. Mindez erősen korlátozta az ipar belső piacát.

A felszabadulás előtti Magyarország *ipara* kis terjedelmű volt, és belső szerkezete is egészségtelenül alakult.

Nagy volt a súlya az iparon belül a kisiparnak. Az ipari termelésnek közel 35%-át a kisipar adta, a nagyiparra csak mintegy 65% esett. A nehézipar és a könnyűipar aránya is kedvezőtlenül alakult. A nagyiparnak a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulásából 48% esett a könnyűiparra. Jól jellemezte ipari elmaradottságunkat az a tény, hogy hazánk egy lakosára 36 kg nyersvastermelés jutott, míg Csehszlovákiában 100 kg.

A magyar gazdasági élet fejlődését erősen akadályozta a külföldi tőkétől való függés is. Az Ausztriától való függés az első világháború után megszűnt ugyan, de Ausztria szerepét csakhamar átvették a győztes nyugati hatalmak, majd a fasiszta Németország. Németország ránk erőszakolta ipari exportcikkeit, s hazánkat agrártermékeket szolgáltató gyarmatává tette. Magyarország függő helyzete megmutatkozott a jelentékeny külföldi tőkebehozatalban. 1938-ban az ipari és bányászati részvénytársaságok részvényeinek 20%-a, a pénzintézetek részvényeinek 30%-a volt külföldi kézen.

Mindehhez járult még az a hatalmas kár, amelyet a második világháború okozott gazdaságunknak. A háborús károk mintegy 35 milliárd aranypengőre rúgtak. Ebből az összegből a magyar állam az 1938—39-es költségvetés keretei között 40 éven át fedezhette volna kiadásait egyetlen fillér adó vagy egyéb más jövedelem nélkül. Vagy egy másik példával élve, a 35 milliárdból 14 ezer Kossuth-hídat építhettünk volna, azaz a Dunát Budapeستől Bajáig hidakkal fedhettük volna be.

A háború alatt elpusztult a gyáripar termelő kapacitásának 24%-a. Mozdonyaink 42%-át, a vagonok 60%-át tette tönkre a háború, vagy hurcolták nyugatra. A lóállomány 54%-a, a szarvasmarhaállomány 42%-a pusztult el, vagy hurcolták nyugatra.

Mindennek következtében a gyáripari termelés 1945 májusában a háborúelőttinek csak 30%-át tette ki, a búza vetésterülete pedig az 1945—46-os gazdasági évben 45%-ra csökkent.

Erről a mélypontról kellett a magyar népi demokráciának elindulnia. Innen kellett hozzákezdeni az ország újjáépítéséhez és rálépni a szocializmus építésének útjára.

A felszabadulás után alakult kormánykoalícióban különböző pártok vettek részt, amelyek a dolgozó nép legkülönbözőbb rétegeit képviselték. Egyikben-másikban azonban — különösen a kisgazdapártban — komoly befolyáshoz jutott a burzsoázia is. E pártok közül a Magyar Kommunista Párt volt az egyetlen, amely világosan látta a helyes utat, és bátran, határozottan kezdte meg az újjáépítést.

Pártunk számára kezdettől fogva világos volt, hogy a fasiszmus bukását követő demokratikus átalakulás, éppen mert a munkásosztálynak vezetőszerepe lesz benne, megnyitja az utat arra, hogy a polgári demokratikus forradalmat át lehessen fejleszteni szocialista forradalomba; magunk mögé állítva a dolgozó nép többségét. *A dolgozó nép támogatásának megnyerésében nagy szerepe volt pártunk gazdaságpolitikájának, amely a dolgozók érdekeit tartotta szem előtt. És tekintve, hogy pártunk részese is volt a hatalomnak, képes is volt arra, hogy az ellen-*

ség ellen folytatott szívós harc eredményeként a dolgozó nép legsürgősebb gazdasági szükségleteit kielégítse.

A legsürgősebb feladat, amelyet pártunknak a felszabadulás után meg kellett oldania, a *földreform végrehajtása volt*.

Az 1945 tavaszán gyorsan és erős kézzel lebonyolított földosztás a kommunisták vezetése alatt ment végbe, és súlyos csapást mért a régi rendszerre mind politikailag, mind gazdaságilag. Ugyanakkor viszont nagy mértékben hozzájárult a munkásparaszt szövetség megszilárdításához. A földosztás alsó határát a paraszti birtokoknál 200 holdban szabták meg, hogy a kulákság zömét ne érintse. Ez megkönnyítette a földreform sima és gyors végrehajtását.

Melyek voltak a földreform jellemző vonásai?

1. A földreformot elsősorban az jellemzi, hogy az a munkásosztály, a kommunista párt vezetésével ment végbe. A munkásosztály vezetészerepe biztosította a földreform következetes végrehajtását.

2. A földreformot jellemzi továbbá *a földterület nagyarányú igénybevétele*. A földreform során igénybe vettek 5 millió 600 ezer katasztrális hold földet, vagyis a magyar föld 34,6%-át. Ebből 3 millió 300 ezer holdat osztottak fel 650 ezer paraszt között, a többit pedig községi és állami erdők, telepítések, házhely és egyházi célokra, továbbá közlegelők céljaira használták fel. Egy személy átlag 4,2 hold földet kapott. A hatalmas méretű földreform alapján változtatta meg mezőgazdaságunk szerkezetét, amennyiben *megsemmisítette a feudális maradványokkal terhelt nagybirtokrendszert*. A kis- és középparasztság súlya jelentősen megnövekedett a falun.

3. Harmadik jellemző vonása a földreformnak, hogy nemcsak a földet, hanem *a nagybirtok élő és holt felszerelését, tehát az állatállományt, gépeket, sőt az épületeket, vetőmagot, takarmányt is igénybevétték*. Az igénybevett malmokat, szeszgyárakat, nagyobb gépeket az akkor megalakított földműves szövetkezeteknek juttatták, míg a kisebb szerszámokat a földigénylők kapták meg.

4. Végül döntő vonása volt a földreformnak, hogy nem egyszerűen felülről hajtották végre, hanem *végrehajtásában hatalmas erővel vett részt maga a dolgozó parasztság*.

A földreform végrehajtásával valósággá lett a parasztság régi jelszava: „Azé a föld, aki megműveli.”

Az ország újjáépítésében a következő sürgős feladat a *közlekedés megindítása* volt. 1945 tavaszán vasúti közlekedés újszólván nem volt az országban. Sínhálózatunkat felszaggatták, súlyos károk érték a vasút és a posta épületeit. A német fasisz-

ták és nyilas bérénceik nyugatra hurcolták a mozdonyok ezreit és a vagonok tízezeit. Ezeket azóta sem kaptuk vissza. Márpedig a közlekedés, a vasutak, a táviró, a telefon, a posta minden ország vérkeringését jelentik. A Magyar Kommunista Párt mozgósította a dolgozókat, az ország összes anyagi erőit a közlekedés megindításáért.

Fontos feladat volt ezenkívül a széntermelés fellendítése, az építőipar megszervezése és a mezőgazdasági gépgyártás beindítása.

A Magyar Kommunista Párt álláspontja az volt, hogy haladéktalanul meg kell kezdeni az újjáépítést, nem kell külföldi segítségre várni. A burzsoázia és a kispolgárság pártjai kilátástalannak tartották az újjáépítés megkezdését külföldi segítség nélkül. Arra hivatkoztak, hogy az első világháború után, amikor sokkal kisebbek voltak a háborús károk, külföldi kölcsön mellett is 7 év kellett az ország helyreállításához. Azt hirdették, hogy ha saját erőnkől akarjuk az újjáépítést elvégezni, mintegy 40 évig fog tartani. Azóta bebizonyosodott, hogy nem nekik, hanem a Magyar Kommunista Pártnak volt igaza.

Az újjáépítés munkájában a munkásosztály példátlan erőfeszítéssel és hősiességgel vett részt, annak ellenére, hogy a helyreállított üzemek többnyire a kapitalisták üzei voltak.

Már az újjáépítés kezdetén sem szorítkoztunk csak arra, hogy a kapitalisták gyárait felépítsük és megindítsuk, hanem biztosítottuk azt is, hogy a munkáságnak az üzemi bizottságokon keresztül messzemenő beleszólási és ellenőrzési joga legyen az üzemek életébe. Ez jó iskolának bizonyult arra, hogy a munkások felkészüljenek a gyárak vezetésére.

Időközben a reakció is éledezni kezdett és főként a Kiszgazda Pártban gyülekezett. Az 1945 őszén megtartott választásokon a Kiszgazda Párt abszolút többséget szerzett. Ennek ellenére a választások után sikerült megszereznünk a miniszterelnökséget és a belügyminisztériumot, és létrehoztuk a Gazdasági Főtanácsot, amely a gazdasági élet vezérszervévé vált.

A választások után a reakció megkísérelte a földreform apránként való visszacsinálását. Sokhelyütt a kiosztott földnek 60—70%-át perrel támadták meg, hogy visszajuttassák a régi tulajdonosok kezébe. A parasztság a kommunista párthoz fordult segítségért. Pártunk kiadta a jelszót: „Földet vissza nem adunk“, és mozgósította a munkásosztály és a parasztság tömegeit a földreform megvédésére. 1946 márciusában 400 ezer munkás vonult fel Budapesten és tüntetett a földreform visszacsinálása ellen. A Kiszgazda Párt megrettent, és teljesítette a Kommunista Párt követeléseit.

A politikai sikereket újabb gazdasági sikerek követték. Allamosítottuk a szénbányákat, majd állami kezelésbe vettük a legnagyobb vasipari üzemeket, a Weiss Manfréd-műveket, a Rimamurányi Vasműt és a Ganz-műveket.

A további előhaladást azonban erősen fékezte a mind jobban fokozódó *infláció*. Az infláció már a háború előkészítésének az idején megkezdődött, a háború alatt folytatódott, de most hatalmas méreteket öltött. Ennek az volt az oka, hogy az államháztartásnak úgyszólván nem voltak bevételi forrásai, miközben hatalmas összegeket kellett az újjáépítés megkezdésére kiadnia. Ilyen körülmények között elkerülhetetlen volt a fokozott papírpénzkibocsátás. A forgalomban levő pénzmennyiségnek viszont egyáltalán nem felelt meg az erősen lecsökkent árumennyiség. Fokozta az inflációt a rohamosan elharapódzó spekuláció is.

Az infláció következtében a reálbérek gyorsan csökkentek, megbénult a város és falu közötti áruforgalom. A városi dolgozók a nélkülözések következtében testileg leromlottak, a termelés nagy nehézségekkel küzdött, magasra csapott az elégedetlenség hulláma. A stabilizáció elkerülhetetlen szükségességgé vált.

A kapitalisták és szociáldemokrata lakájaik megint külföldi kölcsön felvételét ajánlották és ezzel ismét az imperialista hatalmak igájába akarták kényszeríteni a felszabadult dolgozó népet.

A Magyar Kommunista Párt ezzel szemben úgy vélte, hogy a stabilizációt saját erőnkől kell megvalósítanunk. Pártunk ígéretéhez híven 1946. augusztus 1-én a stabilizációt meg is valósította.

A stabilizáció ugrásszerűen megnövelte pártunk befolyását a dolgozó tömegek között.

A Magyar Kommunista Párt III. Kongresszusa 1946 szeptemberében megindította a tőke elleni harcot. A kongresszus világosan kijelölte az irányvonalat: „Nem a tőkéseknek, hanem a népnek építjük az országot.” A kongresszus újabb részletköveteléseket állított fel a tőkések korlátozására és visszaszorítására, a szocialista szektor térhódításának az elősegítésére. Elhatározta a kongresszus azt is, hogy hároméves tervet kell kidolgozni az ország újjáépítésére, a dolgozók életszínvonalának az emelésére.

A reakció látta a kommunista párt előnyomulását, s mivel nyíltan már nem tudott harcot kezdeni, összeesküvést szervezett. Ezt azonban idejekorán sikerült leleplezni. Nagy Ferenc leleplezése és külföldre menekülése 1947 május végén lényegében azt jelentette, hogy a kommunista párt által vezetett demokratikus erők és a reakció közötti harcban a népi demokrácia kerekedett felül.

A nyugati imperialisták, akik eddig a kisgazdapárton keresztül akarták céljukat elérni, most kísérletet tettek arra, hogy a szociáldemokrata pártot tolják a kommunistákkal szemben előtérbe. Az 1947. augusztus 31-én megtartott választások e kísérlet kudarcát jelentették. Ezen a választáson a kommunista párt a szociáldemokratáknál is és a kisgazdapártnál is 50—50%-kal több szavazatot kapott. *A választás megmutatta, hogy megnyertük a proletariátus nagy többségét, és pártunk mögé kezdett felsorakozni a dolgozó parasztság is. Kezdek megérni a proletárdiktatúra előfeltételei.*

Mikor a választás után a szociáldemokrata vezetők nyíltan szövöztek a reakciós erőkkel, hogy a kommunista pártot elüssék győzelmének gyümölcseitől, megingott a talaj a szociáldemokrata párt alatt, a munkások tömegesen hagyták ott, és a párt szervezetileg összeomlott. Ezt követte a munkásosztály egységének szervezett megvalósulása: a két párt 1948 tavaszán a kommunisták vezetésével, a lenini-sztálini elvek alapján egyesült.

A politikai sikerek ismét lehetővé tették a gazdasági előrehaladást. 1948 március végén államosítottuk a száz munkásnál többet foglalkoztató üzemeket. Az ipari munkások nagy többsége már államosított üzemekben dolgozott.

Így nyerte meg pártunk a munkásosztály és a dolgozó parasztság többségét, így valósította meg a proletárdiktatúrát. Ezzel népi demokráciánk átlépett fejlődésének második szakaszába, a szocialista átalakulás szakaszába.

A magyar népi demokrácia fejlődésének második szakasza

Népi demokráciánk fejlődésének második szakasza a fordulat évével kezdődött. Ebben a szakaszban kezdtük meg tulajdonképpen hazánkban a szocializmus építését.

Fejlődésünknek ez a szakasza hatalmas gazdasági és politikai sikerek időszaka. A hároméves terv (1947 augusztus—1949 december) célkitűzéseit sikerrel teljesítettük, sőt két év és öt hónap alatt túl is teljesítettük. A hároméves tervben újjáépítettük az országot, sőt az ipari termelés a háborúelőtti színvonalat több mint 50%-kal túlhaladta. A mezőgazdaság termelése mind a növénytermelés, mind az állattenyésztés terén elérte a terv célkitűzését, a háború előtti színvonalat.

A hatalmas méretű fejlődés eredményeként nemzeti jövedelmünk 24%-kal túlhaladta a háború előtti. Miután pedig elosztása is gyökeresen megváltozott, ez lehetővé tette, hogy a dolgozók életszínvonala a terv befejezésekor 40%-kal legyen magasabb, mint 1938-ban.

Gazdasági sikereinket népünk ellenségei nem nézték tétlenül. 1948-ban a katolikus egyház mögé rejtőzve összeesküvést szerveztek népi államunk ellen. Az összeesküvés szervezője az amerikai imperialisták megbízásából Mindszenty hercegprímás volt. Pártunk ébersége azonban megmentett bennünket attól, hogy a gyűlölt Habsburgokat ismét a magyar nép nyakára ültessék. A Mindszenty-perben lelepleztük és szétzúztuk az összeesküvést. Az amerikai imperialisták azonban nem mondtak le arról, hogy a magyar népre újra rákényszerítsék a tőkés és földesurak igáját. Hazánk vezetőereje és lelkesítője, a Magyar Dolgozók Pártja ellen irányították támadásaikat. Az Egyesült Államok balkáni kémközpontjára, a Tito—Rankovics-bandára támaszkodva, velük szoros kapcsolatban az áruló Rajk a párton belül szervezett összeesküvést. Célja az volt, hogy a magyar népet letérítse a szocializmus építésének útjáról, és kiszolgáltatassa hazánkat a nemzetközi imperializmus kénye-kedvének. Pártunk azonban ezt az összeesküvést is leleplezte, felfedte az összeesküvők aljas szándékait, és a magyar nép bírósága kiszabta rájuk a méltó büntetést.

A magyar dolgozó nép az összeesküvések leleplezése és a hatalmas gazdasági sikerek nyomán még szorosabban felsorakozott pártunk mögé. Az 1949-es országgyűlési választások, majd a Sztálin elvtárs hetvenedik születésnapjára rendezett sztálini műszakban széleskörűen feltörő Sztahanov-mozgalom megmutatta népünk bizalmát és szeretetét pártunk iránt.

A gazdasági és politikai sikerek nyomán lehetővé, az ötéves terv beindítása miatt pedig szükségessé vált a még magánkézen levő ipari üzemek államosítása. 1949 decemberében államosítottuk a 10 alkalmazottnál többet foglalkoztató üzemeket és a külföldi tőkés kezén levő vállalatokat. Ezzel az iparból lényegében kiszorítottuk a tőkéseket, és a szocialista szektor az iparban úgyszólván kizárólagossá vált.

Az 1950 január elsején beinduló ötéves tervünk teljesítéséhez a magyar dolgozók a sztálini műszak lendületével fogtak hozzá. Ötéves tervünkben azt a célt tűztük magunk elé, hogy hazánkban lerakjuk a szocializmus alapjait, megteremtsük a korszerű szocialista ipart és azon belül a nehézipart, felszámoljuk mezőgazdaságunk elmaradottságát.

Népi demokráciánk fejlődésében igen fontos állomás volt a Magyar Dolgozók Pártjának 1951 februárjában megtartott II. Kongresszusa (tehát a munkáspártok egyesülése utáni II. kongresszus). Az MDP II. Kongresszusa a hároméves terv eredményei, valamint az ötéves terv első évének jó teljesítményei alapján megállapította, hogy gazdasági lehetőségeink nagyobbak, mint azt eredetileg gondoltuk, és így ötéves tervünket fel lehet

emelni. Ötéves tervünk felemelésére készített az is, hogy aránytalanság keletkezett az ipar és a mezőgazdaság között, valamint az alapanyagok termelése elmaradt a gyorsan növekvő szükséglet mögött. Ezeket az aránytalanságokat csak úgy lehetett megszüntetni, ha országunk iparosításának ütemét meggyorsítjuk. A szocializmus építésének meggyorsítására készített az élesedő nemzetközi helyzet is. Az MDP II. Kongresszusának útmutatásai és határozatai alapján eredeti ötéves tervünk célkitűzéseit jelentősen felemeltük, ennek alapján meggyorsítottuk hazánk szocialista iparosítását, ezen belül különösen a nehézipar fejlődésének az ütemét.

Mint felemelt ötéves tervünk teljesítése során kiderült, a terv ipari célkitűzéseinek nagymértékű felemelésével hibát követtünk el. Tervünk felemelése lehetséges és szükséges is volt, csak az ilyen nagymérvű felemelés volt hiba. Hazánk gazdasági erőforrásait túlnagyra értékeltük, nem vettük eléggé figyelembe azokat a kedvező lehetőségeket, amelyeket a Szovjetunió és a baráti népi demokráciák segítsége jelent számunkra. A túlságosan felémelt ipari célkitűzések miatt nem maradt elegendő erőnk arra, hogy a nehézipar fejlesztése mellett a dolgozók életszínvonalát is emeljük. Nem maradt elegendő erőnk arra, hogy a könnyűipart és a mezőgazdaságot kellő mértékben fejlesszük. Márpedig éppen ezek a népgazdasági ágak hivatottak elsősorban biztosítani az életszínvonal emelését.

Pártunk Központi Vezetőségének 1953 júniusában megtartott ülése feltárta ezeket a hibákat és határozatot hozott kiküszöbölésükre. Kormányunk 1953. július 1-én ismertetett programja — erre a határozatra támaszkodva — célul tűzte ki a hibák gyors kiküszöbölését. A továbbiakban tehát biztosítjuk az arányos fejlődést a népgazdaság egyes ágai között azzal, hogy csökkentjük a nehézipar fejlesztésének ütemét, és a beruházások egy részét a nehéziparból a könnyűiparba és a mezőgazdaságba irányítjuk át. Ezzel el fogjuk érni, hogy bár a termelőeszközöket továbbra is gyorsabb ütemben állítjuk elő, mint a fogyasztási cikkeket, mégis az utóbbiakból is elegendő mennyiséget fogunk termelni a dolgozók szükségleteinek a lehető legnagyobb kielégítésére.

Pártunk útmutatása nyomán dolgozó népünk megértette, hogy a határozat végrehajtásának és a szükségletek jobb kielégítésének előfeltétele, hogy a termelési terveket teljesítsük, túlteljesítsük és a munkaegyenletet megszilárdítsuk. Csakis így tudjuk biztosítani az új program megvalósítását.

Pártunknak erre a határozatára és kormányunk új programjára a későbbi fejezetekben még visszatérünk.

Népi demokráciánk fejlődése második szakaszának e rövid áttekintése után vizsgáljuk meg részletesebben annak gazdaságát.

Népi demokráciánk átmeneti gazdasága

Népi demokráciánk fejlődésének második szakasza, mint már láttuk, a szocializmus építésének a korszaka. A szocializmus felépítése — mint tudjuk — egész korszakot vesz igénybe. Olyan korszak ez, amelyben a proletárdiktatúra állama elkeseredett és egyre élesedő harcban fejleszti a gazdaság szocialista elemeit, s kiszorítja, felszámolja a tőkés elemeket. A népi demokrácia országaiban a szocializmus felépítése most van folyamatban. *A népi demokrácia gazdasága tehát átmeneti gazdaság. Átmenetet alkot a kapitalista gazdaságból a szocialista gazdaságba.* Olyan gazdaság ez, amelyben már a szocialista elemek az uralkodók, *de még megvannak a tőkés elemek* és főleg a kisárutermelés.

Népi demokráciánk gazdaságának átmeneti jellege elsősorban abban mutatkozik meg, hogy három szektor található meg benne: a szocialista, a kapitalista és a kisárutermelő szektor.

A szocialista és kapitalista szektor között élethalálharc folyik, amelynek során a szocialista szektor lépésről lépésre szorítja ki a tőkés szektort. Ez a harc csak a tőkés szektor teljes felszámolásával ér véget. A szocialista szektornak ugyanakkor át kell vezetnie a kisárutermelőket is a szocialista gazdálkodásra és ez a meggyőzés, példaadás, segítség, szövetkezés útján történik.

Az uralkodó szocialista szektorhoz kell számítanunk mindenekelőtt az egész állami ipart, a közlekedést, az állami gazdaságokat és gépállomásokat, az állami kereskedelmet és a bankrendszert. Ezek szocialista szektorunk *következetes* részét alkotják, mert a proletárdiktatúra funkcióit betöltő állam tulajdonában, tehát össznépi tulajdonban vannak; mert az itt létrehozott új érték felett teljes egészében a szocialista állam rendelkezik. Ismeretes, hogy ma már egész nagyiparunk a szocialista szektorhoz tartozik. Hasonló a helyzet a bankokkal. A külkereskedelem ugyancsak teljes mértékben állami monopólium. Egészen kiszorítottuk a magántőkét a nagykereskedelemből is, kiskereskedelmünkben pedig a szocialista szektor túlnyomóvá vált.

A szocialista szektorhoz tartoznak azonban *a nem következetesen szocialista üzemek is*. Ilyenek a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, illetve termelőszövetkezeti csoportok, a földműves-szövetkezetek és a kisipari termelőszövetkezetek. A szocialista szektornak ez a része nem következetesen szocialista, mert a termelési eszközök itt még nincsenek teljes mértékben köztulajdon-

ban, s mert bár a jövedelem elosztása döntően már a végzett munka szerint történik, a jövedelem kisebb részét a tagok által a szövetkezetbe bevitt föld arányában osztják el. Így pl. még a III. típusú mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben is a bevitt föld után tulajdonosaik földjáraadékot, azaz munkánélküli jövedelmet kapnak.

A *kapitalista szektorhoz* tartoznak a népi demokrácia gazdaságában mindenekelőtt a kulákok, a falusi burzsoázia. Súlyuk a vetésterületet tekintve sem elhanyagolható. Igazi jelentőségüket azonban az teszi, hogy rendelkeznek az árugabona jelentős részével, s hogy politikailag befolyásuk van a falun.

A tőkés szektorhoz tartoznak továbbá a bér munkásokat foglalkoztató, tehát kizsákmányoló kisebb ipari gazdaságok. Ezeknek súlya nem jelentékeny, hiszen a gyáriparban — mint láttuk — a szocialista szektor kizárólagos.

De a tőkés szektorhoz kell számítanunk az egész magánkereskedelmet, tehát az alkalmazottakat nem foglalkoztató kereskedőket is. Ez utóbbiak azért tartoznak a tőkés szektorhoz, mert jövedelmük onnan származik, hogy a másutt megtermelt új érték egy részét realizálják, s ennek révén általában nagyobb jövedelemre tesznek szert, mint amekkora őket az áruelosztásban betöltött társadalmi funkciójuknál fogva megilletné; továbbá mert alapvető céljuk a minél nagyobb haszonszerzés. Anélkül tehát, hogy a kisembereket a tulajdonképeni kereskedő tőkésekkel más szempontból egy kalap alá vennénk, mégis ezt az egész magánkereskedelmet (a parasztok szabadpiaci áruezelőadásait persze nem) a tőkés szektorhoz számítjuk. Ma már (1953 elején) a tőkés kereskedelem nemcsak a nagykereskedelemből szorult ki teljesen, de részesedése a kiskereskedelmi forgalom lebonyolításában is mindössze 1%-ra zsugorodott.

A népi demokrácia gazdaságának harmadik szektora a *kisárutermelő szektor*. Ide tartoznak a kis- és középparasztok, valamint azok az önálló kisiparosok, akik nem zsákmányolnak ki idegen munkaerőt. Ennek a szektornak a terjedelme lényegesen nagyobb, mint a tőkés szektoré. 1949-ben a kisárutermelő szektor adta Magyarország nemzeti jövedelmének 25,6%-át, 1951-ben 18,5%-át.

A kisárutermelésnek főként a mezőgazdaságban van hatalmas jelentősége.

A NEP alkalmazásának egyes sajátosságai a népi demokratikus országokban

A népi demokráciák gazdasága tehát szintén különböző szektorokra tagolódik, mint ahogy annakidején különböző szektorokra tagolódott a Szovjetunió átmeneti gazdasága. Eppen ezért

a népi demokráciákban — tehát nálunk is — feltétlenül **szüksé-**
ges az új gazdasági politika (NEP) alkalmazása.

*Az új gazdasági politika célja és lényege nálunk is ugyan-
az, mint volt a Szovjetunióban. Ugyanakkor a NEP alkalmazása
terén bizonyos sajátosságok mutatkoznak nálunk, amelyek népi
demokratikus fejlődésünkből fakadnak.*

1. Az új gazdasági politikát a fordulat évétől kezdve lénye-
gében egészen *a hároméves terv befejezéséig mi szélesebb terü-
leten alkalmztuk*, mint a Szovjetunió a helyreállítás időszaká-
ban. Mi volt ennek az oka és miben jutott ez kifejezésre? „Ná-
lunk — írta Gerő elvtárs — miután a munkásosztály kiszorította
a hatalomból a kizsákmányoló osztályokat, még nemcsak a piac
és a piaci viszonyok maradtak meg, hanem egy ideig megmarad-
tak a nagyburzsoázia egy részének kezében a termelési eszközök,
s megmaradt a középburzsoázia az iparban s különösen a keres-
kedelemben és részben a népgazdaság egyes ágaiban is.” Nálunk
1947 végén a gyáripari munkásság 50%-a még tőkés üzemekben
dolgozott. A nagykereskedelmi forgalmat döntően a magántőke
bonyolította le. A kiskereskedelmi forgalomnak mintegy 85%-a
még 1948-ban is a magánkiskereskedelemre esett. A mezőgazda-
ságban igen kicsi volt a szocialista szektor aránya. Vagyis mi
szélesebb területen alkalmztuk (kénytelenek voltunk alkal-
mazni) a NEP-et azért, mert csak lépésről lépésre szorítottuk ki
a burzsoáziát a gazdasági hadállásokból.

2. A Szovjetunióban az új gazdasági politika a hadikommunizmus után és ahhoz képest egy bizonyos mértékű ideiglenes visszavonulást jelentett. *Nálunk* — és a többi népi demokratikus országban — *ilyen visszavonulás nem volt*, mert mi a Szovjetunióra támaszkodva elkerülhettük a polgárháborút és az intervenciót. Ezért nálunk a NEP alkalmazásának első idejétől kezdve előre haladtunk, vagyis állandóan szűkítettük a tőkés szektort, a piaci kapcsolatokat.

3. A Szovjetunióban, ahol a hadikommunizmus alatt lénye-
gében megszűnt a kereskedelem, megszakadt a falu és város kö-
zötti árukapcsolat, az új gazdasági politika központi kérdését a
kereskedelem és a kereskedelmi kapcsolatok megteremtése jelen-
tette. *Magyarországon* — és a többi népi demokratikus ország-
ban — *a kereskedelem nem jelentette a NEP ilyen elsőrendű
problémáját*, mert a falu és város közötti áruforgalom nem sza-
kadott meg, a kereskedelmi kapcsolatok megvoltak, bár főleg ma-
gánkerekedelem formájában.

4. Magyarország és a többi népi demokratikus ország *az új
gazdasági politikát sokkal kedvezőbb körülmények között alkal-
mazta*, mint a Szovjetunió. A fordulat évében a magyar gazda-
ság a háborús pusztítások ellenére kevésbé volt leromlott álla-

potban, mint a Szovjetunió gazdasága 1921-ben, és a szocializmus építéséhez viszonylag fejlettebb nagyiparral foghattunk hozzá. Ezenkívül a népi demokratikus országok nincsenek elszigetelve, hanem élvezik a Szovjetunió sokirányú támogatását, és szorosan együttműködnek egymással. Így tehát megvan a lehetőségük arra, hogy a szocialista társadalmat gyorsabban építsék fel, és az új gazdasági politikát rövidebb ideig alkalmazzák.

A párt és a kormány 1951. december 1-i határozatának jelentősége a NEP alkalmazásának szempontjából

A párt és a kormány 1951. december 1-i határozata jelentősen kihatott az új gazdasági politika alkalmazására is.

1950 végén és 1951 folyamán az új gazdasági politika alkalmazása, a piaci kapcsolatok terén sajátos, a szocialista fejlődést gátló jelenségek voltak tapasztalhatók. Ez kifejezésre jutott többek között az állam piacszabályozó szerepének csökkenő érvényesülésében; a szabadpiaci árak nagymérvű emelkedésében; a piaci spontaneitás, a spekuláció, a tőkés tendenciák megerősödésében. Mindezeknek a jelenségeknek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy az állam nem rendelkezett olyan árukészletekkel a legfontosabb élelmiszercikkekből — mindenekelőtt a hústermékekből — amelyek elégségesek lettek volna a bérből és fizetésből élő dolgozók szükségletének kielégítésére. A szabad piacon spekulációs árak alakultak ki.

A problémák gyökere azonban mélyebb volt, mint az állami terménykészletek, a tartalékok kérdése. Kétségtelen, hogy az adott viszonyok mellett egyedül nagyobb állami készletek felhalmozásával nem tudtuk volna a helyzetet megváltoztatni. Amint Rákosi elvtárs rámutatott, a problémák gyökere az volt, hogy hazánk mezőgazdasági országból ipari országgá, kapitalista országból szocializmust építő országgá lett, de árrendszerünk lényegében nem változott a háború előttihez képest.

A dolgozók életszínvonalának emelkedése, a bérből és fizetésből élők számának hatalmas megnövekedése óriási keresletet támasztott az alacsony árakon forgalomba kerülő élelmiszerek iránt, ami táptalajt adott a spekulációnak. Kulákok és más spekulánsok kezdték nyereszkes céllal felvásárolni a változatlan áron forgalomba hozott cukrot, zsírt, lisztet, az olcsó kenyeret pedig a drága takarmány helyett takarmányozási célokra használták fel.

A bajok orvoslására bevezetett jegyrendszer csak ideiglenesen oldotta meg legégetőbb problémáinkat, de nem küszöbölt ki a nehézségek okait. Az a tény, hogy a zsírt, szalonnát és egyes más cikkeket az állami üzletekben csak jegy ellenében lehetett

kapni, a kereslet még nagyobb részét a szabad piacra terelte, és arra vezetett, hogy a szabadpiaci áruk ára a jegyes áruk árának sokszorosára emelkedett.

A magasra szökött szabadpiaci árak, a spekuláció megnövekedett jövedelemhez juttatták a mezőgazdasági árutermelőket, különösen a kulákokat. A nemzeti jövedelem elosztásában eltolódás következett be a bérből és fizetésből élők rovására. Ez a fejlődés többek között arra vezetett, hogy a spekulánsok, a kulákok, a jómódú parasztok kezdték felvásárolni az iparcikkeket, és közellátásunknak ezen a frontján is nehézségek mutatkoztak.

A munkásosztály elégedetlenkedni kezdett, mert a spekuláció lerontotta életszínvonalát. De elégedetlenkedett a parasztság spekulációval nem foglalkozó része is, különösen azok a szegény-parasztok, akik maguk is mezőgazdasági cikkek vásárlói voltak. Károsan hatott az egész folyamat a termelésre is. A parasztság figyelmét a nagy kereseti lehetőségek a termelés területéről a forgalom területére irányították. Az iparban pedig fékezte a termelést az, hogy a jegyes cikkeken felüli élelmiszerek igen drága árát a munkások nem tudták megfizetni, bizonyos ruházati cikkekhez pedig időnként nem is lehetett hozzájutni. Ilyen körülmények között a teljesítménybér ösztönző ereje csökkent.

A közellátás területén mutatkozó problémák megoldásához az intézkedéseknek arra a széles rendszerre volt szükség, amelyet a párt és a kormány 1951. december 1-i határozata tartalmaz a jegyrendszer megszüntetéséről, az ár- és bérrendezésről és a mezőgazdasági termékek forgalmának felszabadításáról.

Mi a jelentősége a határozatnak az új gazdasági politika szempontjából? A forgalom felszabadítása a város és falu közötti piaci kapcsolatok megerősödését jelentette. A parasztságnak csak most nyílt lehetősége afra, hogy — miután az állammal szembeni kötelezettségeinek eleget tett — lényegében minden korlátozás nélkül, szabadon eladhassa árufeleslegét. Ez, valamint a spekulációs lehetőségek letörése komoly ösztönző erőt jelentett a mezőgazdasági termelés növelésére.

Megszilárdult az állam piacszabályozó szerepe is azáltal, hogy a begyűjtési rendszer megfelelő mezőgazdasági árumennyiségeket juttat az állam birtokába. Ezt támasztotta alá az államilag megszabott fogyasztói élelmiszerárak felemelése is, amely gátat vetett a spekulációs felvásárlásoknak és hozzájárult ahhoz, hogy a kereslet a kínálattal összhangba kerüljön. A szabadpiaci árak jelentős csökkenése viszont lehetővé tette, hogy a bérből és fizetésből élő dolgozók megfelelő árakon jussanak hozzá a szabadpiaci élelmiszerekhez. Így most a szabadpiac valóban a városi dolgozók és a falusi ellátatlanok élelmiszerellátásának fontos kiegészítő forrásává vált.

A párt és a kormány határozatának hatalmas jelentősége van a munkás-paraszt szövetség megszilárdítása szempontjából. A dolgozó parasztság figyelme ismét a termelés felé fordult. Ugyanakkor a dolgozó parasztság számára megnyílt a szabad áruértékesítés útja, és pénzjövedelméért kellő mennyiségben vásárolhat iparcikket. A nemzeti jövedelem eltorzult elosztásának megváltoztatása, a közellátási helyzet megszilárdítása megszüntette a munkásosztály korábbi hátrányos helyzetét, és kiküszöbölte azokat a tényezőket, amelyek végső fokon fékeztek az ipari termelés emelkedését. Szilárdabbá vált a munkás-paraszt szövetség azért is, mert a határozatok éle a kulákok és más tőkés elemek ellen irányult, és szorosabbra vonta a munkások és dolgozó parasztok frontját a falu és város kizsákmányoló elemeivel szemben.

Az új gazdasági politika további alkalmazása során állandóan szem előtt kell tartanunk Sztálin elvtárs megállapítását: „...míg fennáll a NEP, addig meg kell őrizni annak mindkét oldalát; az elsőt is..., amelynek célja a magánkereskedelem *bizonyos* szabadságának biztosítása, úgyszintén a másodikat is, amely a magánkereskedelem *teljes* szabadsága ellen irányul, és amelynek az a célja, hogy a piacon az állam szabályozó szerepét biztosítsa. Szüntessék meg a NEP e két oldalának egyikét — s megszűnik az új gazdasági politika.”

SZOCIALISTA IPAROSÍTÁS

A szocialista iparosítás szükségessége

A helyreállítás korszakának eredményei csak a háború előtti színvonal elérését jelentették. Ellentmondás mutatkozott a leghaladottabb politikai hatalom és annak elmaradott technikai és gazdasági alapja között. Ezt az ellentmondást meg kellett szüntetni. A szovjet dolgozóknak, akik legyőzték a burzsoáziát és megfosztották gazdasági pozíciójától, a népgazdaság helyreállítása után fel kellett építeniök a szocialista ipart, és hozzá kellett látniök a szocialista mezőgazdaság megteremtéséhez.

Ahhoz, hogy képet alkossunk magunknak a feladat méreteiről, meg kell ismerkednünk az orosz iparnak az első világháború előtti állapotával. A cári Oroszország erősen elmaradt a vezető tőkés országok mögött. Agrárállam volt, túlnyomórészt kisparaszti gazdálkodással és csak közepesen fejlett iparral. Bár a föld területének egyhatod részére terjedt ki, ipari termelése az akkori világtermelésnek csak 2,6%-át adta. Természeti kincsekben való mérhetetlen gazdagsága ellenére 1913-ban egy főre huszonegyszer kevesebb ipari termék jutott, mint amennyi ebben az időben az Amerikai Egyesült Államok egy lakosára, tizenháromszor kevesebb, mint amennyi Németország egy lakosára

esett. A cári Oroszország nagy elmaradottsága gazdasági téren elsősorban az ipari üzemek kezdetleges technikájában nyilvánult meg. Sok fontos iparágban, így pl. a szénbányászatban, a fakitermelésben és az építőiparban általában csak kézi erővel dolgoztak. Sok döntő fontosságú iparággal az ország egyáltalán nem rendelkezett. Nem gyártottak autókat, precíziós készülékeket és szerszámokat, berendezéseket a szén-, olaj-, vegyipar és más iparágak számára. Jóllehet az egész világon a legnagyobb kőszén- és vasérckészlettel rendelkezett a cári Oroszország, még nyersvasat és szenet is importált.

Ilyen mélyről kellett a szovjet iparnak elindulnia. Ennek a gigászi munkának irányát Lenin útmutatása alapján Sztálin elvtárs jelölte meg a párt XIV. kongresszusán 1925-ben. Lenin abból a tételéből indult ki, hogy a szocializmus felépítése a kapitalista környezet ellenére, egy országban is lehetséges, még olyan gazdaságilag elmaradott kisparaszti országban is, mint a Szovjetunió. Lehetséges ez akkor, ha a gazdasági kulcspozíciók szilárdan a munkásosztály államának kezén vannak, és ez az állam a munkásosztály és a dolgozó parasztság szilárd szövetségén nyugszik.

A bolsevik párt történelmi jelentőségű XIV. kongresszusa a szocializmus építésének soronlévő döntő feladatákként a szocialista ipar megteremtését jelölte meg. *„Országunkat agrár-országból ipari országgá változtatni, amely a szükséges üzemi felszereléseket saját erejéből elő tudja állítani — ez a mi általános irányvonalunk lényege, alapja“* — foglalta össze tömören a teendőket Sztálin elvtárs. „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban“ című munkában pedig a következőképpen határozta meg a szocializmus gazdasági alaptörvényét: *„Az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítésének biztosítása a szocialista termelésnek a legfejlettebb technika alapján történő szakadatlan növekedése és tökéletesedése útján.“*

Miért van tehát a szocializmusnak fejlett, hatalmas szocialista nagyiparra szüksége?

1. A szocializmus gazdasági alaptörvényének az a követelménye, hogy az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteit a lehető legnagyobb mértékben kell kielégíteni. Ezt a célt csak úgy lehet elérni, ha a szocialista termelés a legfejlettebb technika alkalmazása alapján szakadatlanul növekszik és tökéletesedik. *A szocializmus számára tehát elengedhetetlenül szükséges a legfejlettebb technikával felszerelt, modern szocialista nagyipar, mert enélkül a társadalom állandóan növekvő szükségleteinek maximális kielégítéséről szó sem lehetne.*

2. A szocialista nagyipar a proletárdiktatúra szilárd alapja. A nagyipar növekedése a munkásosztály számbeli növekedését, a társadalomban elfoglalt súlyának növekedését jelenti. *A nagyipar fejlesztése tehát feltétlenül szükséges a proletárdiktatúra megerősödéséhez; ahhoz, hogy a munkásosztály megerősítse pozícióját a kapitalista elemek elleni harcban és vezetőszerepét a sokmillió parasztsághoz viszonyítva.*

3. A nagyipar és azon belül különösen a termelési eszközök gyártó ipar kifejlesztése vezet a mezőgazdaság szocialista átalakításához. Ez adja a traktorokat, kombájnokat, korszerű mezőgazdasági gépeket a falunak. *Csakis így lehet megteremteni a nagyüzemi szocialista mezőgazdasági termelés technikai alapját.*

4. *A korszerű nagyipar, s azon belül elsősorban a nehézipar, az alapja az ország függetlenségének és katonai védelmének az imperialisták támadásával szemben, mert ez látja el az országot termelési eszközökkel és biztosítja a fegyvereket a honvédelem számára.*

A kapitalista országok ipari fejlettsége igen különböző. Még a legfejlettebb tőkés országokban is megmaradnak azonban az iparban a kisüzemek, egyes iparágakban elmaradt technikával dolgoznak. Különösen elmaradt a gyarmati és függő országok ipara. Ilyen módon alig akadhat olyan kapitalista ország, amelynek gépi nagyiparát a szocialista forradalom után ne kellene jelentősen kifejleszteni, és ezen belül struktúráját mélyrehatóan átalakítani ahhoz, hogy megfeleljen a fenti követelményeknek. *Ezért a szocialista forradalom győzelme után általában szükségessé válik az ország szocialista iparosítása, vagyis olyan szocialista nagyipar megteremtése, amely a legmodernebb technikával rendelkezik, amelynek jelentős túlsúlya van a népgazdaságban, és amely képes arra, hogy a társadalom állandóan növekvő szükségleteit kielégítse. A szocialista iparosítás tehát gazdasági szükségszerűség minden szocializmust építő ország számára.*

A Szovjetunióban fokozottan fennállott a szocialista iparosítás szükségszerűsége, hiszen a cári Oroszország ipara elmaradt ipar volt mind a termelés mennyisége, mind a technikai színvonal tekintetében, s így nem tudott megfelelni a fentebb kifejtett követelményeknek.

Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy a szocializmus építése a szocialista gazdasági rendszer és a kapitalista gazdasági rendszer élethalálcában fog végbemenni. Így kellett tehát hozzálátni a szocializmus építéséhez, hogy az ország ne váljék a kapitalista világrendszer függvényévé, hanem — mint önálló gazdasági egység — főként a belső piacra, az ország ipara és mezőgazdasága közötti kapcsolatra támaszkodjék. Az első lépésnek a fejlett szocialista nagyipar megteremtésére kellett irányulnia.

A pártnak ezzel az irányvonalával szemben léptek fel a pártba befurakodott ellenséges ügynökök. Azt bizonygatták, hogy a Szovjetunióknak agrárországnak kell maradnia, amely főképen nyersanyagot, gabonát exportál és gépeket hoz be. Ez a terv lényegében kiszolgáltatta volna a Szovjetuniót a fejlettebb tőkés országoknak, fegyvertelenül hagyta volna az imperialista ragadozókkal szemben.

A szocialista iparosítás jellemző vonásai

Iparfejlesztés, iparosítás természetesen volt és van a kapitalista országokban is. Ez az iparosodás azonban alapvetően különbözik a szocialista iparosítástól. A szocialista iparosítás jellemző vonásai élesen megkülönböztetik a kapitalista iparosodástól. Vizsgáljuk meg ezeket a jellemző vonásokat.

A szocialista iparosítás hajtóereje és fő láncszeme

A kapitalista iparosodás hajtóereje a minél nagyobb profit biztosítása. A kapitalisták csak azon a területen és csak olyan mértékben fejlesztik az ipart, amennyiben ezáltal nagyobb profitot tudnak biztosítani. A kapitalista iparfejlesztés a tőkések profitérdekeit szolgálja.

Ezzel szemben a szocialista iparosítás hajtóereje és célja a társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségleteinek maximális kielégítése. A szocialista iparosításnak az a célja, hogy a modern szocialista ipar kifejesztése révén a dolgozók növekvő szükségleteit mindjobban kielégítse. Ez ugyanakkor hajtóereje is a szocialista iparosításnak, hiszen a szükségletek a szocializmusban mindig előtte járnak a termelésnek, és ez ösztönöz a termelés fokozására.

A kapitalista iparosodás hajtóereje — tudniillik a nagyobb profit elérése — a magyarázata annak, hogy a kapitalista országokban az iparosodás a könnyűipar fejlesztésével kezdődik. A könnyűipari vállalkozás aránylag kevés tőkebefektetést igényel, a tőke szerves összetétele alacsony, a termelési ciklus általában rövidebb, a tőke gyorsabban térül meg. A könnyűipar ennek megfelelően igen magas profitot biztosít, ami viszont a tőkésekre nagy vonzóerőt gyakorol. Ezért hosszú időn keresztül a könnyűipart fejlesztették. A nehézipar fejlesztésére rendszerint csak akkor került sor, amikor a könnyűipar működése révén hatalmas tőkék halmozódtak fel. Így volt ez nemcsak a kapitalizmus szülőhazájában, Angliában, hanem Franciaországban, az Amerikai Egyesült Államokban és másutt is. Ezekben az országokban évtizedeken keresztül a textilipar volt a vezető iparág, és csak később fejlődtek ki a nehézipar egyes ágai. Angliában pl.

az 1850-es években a könnyűipar termelése úgy viszonylott a nehéziparéhoz, mint 5:1, és még 1924-ben is 1,5:1 volt az arány a könnyűipar javára.

Még nagyobb volt a könnyűipar túlsúlya az elmaradottabb országokban, pl. a cári Oroszországban vagy a kelet- és dél-keleteurópai országokban, hiszen tudjuk, hogy a gyarmati és függő helyzet különösen akadályozza a nehézipar fejlődését. Így volt ez hazánkban is. A kapitalista Magyarország iparában is a könnyűipar volt túlsúlyban.

A Szovjetuniónak és a szocializmust építő országoknak ez a kapitalista öröksége különösen fontossá tette, hogy a szocialista iparosításon belül a főszólyt a nehézipar fejlesztésére helyezték. Sztálin elvtárs arra tanított bennünket, *hogy a nehézipar és ezen belül különösen a gépipar mindenekelőtti fejlesztése a szocialista iparosítás általános iránya, fő láncszeme*. Csak az az iparosítás nevezhető szocialista iparosításnak, amelyben ez az elv érvényesül.

Mi az oka annak, hogy a szocialista iparosítás fő láncszeme a nehézipar?

1. Csak a nehézipar képes a népgazdaság összes többi ágát új technikával ellátni. A könnyűipar és a közlekedés a gépipartól kapják a szükséges gépeket, munkaeszközöket.

2. Szükséges a nehézipar kifejlesztése a mezőgazdaság szocialista átszervezése miatt is. Csak a nehézipar láthatja el a mezőgazdaságot korszerű gépekkel, ami lehetővé teszi a nagyüzemi termelésre való áttérést a mezőgazdaságban is.

3. Végül az, hogy egy ország függetlenségének és önállóságának védelméhez szükség van nehéziparra.

A szocialista iparosítás tervszerűsége

A szocialista iparosítás jellemző vonása a tervszerűség is. A kapitalista iparosodás tervszerűtlenül megy végbe. Nem is lehet végbe másképen, hiszen a kapitalizmusban a termelési eszközök magántulajdona miatt anarchia uralkodik. A tőkés konkurenciája, profithajszája lehetetlenné teszi a tervszerű iparosítást.

A szocialista társadalomban viszont a termelési eszközök köztulajdona lehetővé és egyúttal szükségessé teszi a népgazdaság tervszerű irányítását. A tervgazdálkodás és ezen belül a szocialista iparosítás óriási előnyökkel jár. Nézzük egyenként ezeket az előnyöket.

1. Az ipar megszakítások és megrázkódtatások nélkül *egyenletesen fejlődik*. A szocialista társadalom nem ismeri a túltermelési válságokat, amelyek a kapitalizmusban rendszeresen félbeszakítják, sőt visszavetik az ipar fejlődését.

2. A szocializmusban az egyes iparágak *arányosan fejlődnek*. A kapitalizmusban a tőkék abba az iparágba áramlanak, ott fejlesztik a termelést, ahol nagyobb a profit. Ilyen módon az egyes iparágak között szükségképen állandó aránytalanságok keletkeznek. Ismeretes, hogy napjaikban az imperialista országokban az iparnak hadi jellegű ágait fejlesztik és elsorvasztják a fogyasztási cikkek gyártó iparágakat. Ez óriási aránytalanságokat szül, és növeli a dolgozó tömegek nyomorát.

Ezzel szemben a szocializmusban — és lényegében már az átmeneti gazdaságban is — a különböző iparágakat arányosan (de nem egyforma mértékben) fejlesztik. Az arányokat úgy állapítják meg, hogy a társadalom anyagi és kulturális szükségleteit a lehető legnagyobb mértékben ki lehessen elégíteni.

Arányosan fejlődik a szocialista ipar a területi elhelyezés szempontjából is. Vagyis nemcsak a régi ipari centrumokban, a fővárosban és a legnagyobb városokban fejlődik, hanem decentralizálódik az ország egész területére. Ötéves tervünkben új ipari centrumokat építünk ki, pl. Borsod megyében, Közép-Dunántúlon.

A szocialista ipar észszerű földrajzi elhelyezése gazdasági, politikai és honvédelmi szempontból egyaránt előnyös. Gazdaságilag lehetővé teszi a szállítási idő és szállítási költségek csökkentését, a helyi nyersanyagok jobb kihasználását és ezzel az egész termelés gazdaságosabbá tételét. Politikai szempontból azért fontos, mert vidéken megnöveli a munkásság számát, erősíti a proletárdiktatúra pozícióit. Honvédelmi szempontból pedig csökkenti az ország sebezhetőségét, növeli védelmi erejét.

A szocialista iparosítás üteme

A szocialista iparosítás további jellemző vonása, hogy üteme sokkal gyorsabb, mint a kapitalista iparosodásé.

A szovjethatalom megszületésének körülményei nemcsak azt a feladatot helyezték előtérbe, hogy meg kell teremtenie, ki kell fejlesztenie szocialista iparát, hanem azt a követelményt is, hogy ezt a feladatot a lehető legrövidebb időn belül kell megvalósítania. A nemzetközi és a belső körülmények egyaránt ezt követelték.

A szovjethatalom olyan országban jött létre, amely gazdasági, technikai tekintetben szerfölött elmaradott volt. A szocializmus győzelmének biztosítása megkövetelte, hogy a tőkés országokat technikai-gazdasági tekintetben is utól kell érnie és túl kell szárnyalnia. Ellenkező esetben az a veszély fenyeget, hogy a szovjetország nem lesz képes megvédeni függetlenségét a kapitalista környezetben. Az iparosítás gyors ütemét emellett fokozottan sürgette az tény, hogy a Szovjetunió egyelőre az egyet-

len ország volt, ahol győzött a proletárdiktatúra. Érthető, hogy ilyen körülmények között a lemaradás állandó halálos fenyegetést rejtett magában. Sztálin elvtárs így állította fel a kérdést: „Mi a gazdasági téren vezető országok mögött 50—100 évvel elmaradtunk. Ezt a távolságot be kell futnunk 10 év alatt. Vagy meg tudjuk tenni, vagy agyonnyomnak bennünket.”

A gyorsütemű iparosítást előírták a belső körülmények is. Elsősorban az a tény, hogy a szocialista ipar csak sziget volt — ha napról napra nagyobbodó sziget is — a paraszti kistermelők tengerében. A bolsevik párt vezetői világosan látták, hogy a szovjethatalom és a szocialista építés hosszabb időn keresztül nem támaszkodhatik két különböző alapra: szocialista iparra és a legelaprózottabb és legelmaradottabb kisárutermelő parasztgazdaságokra. A mezőgazdaságot is új technikai alapra, a nagyüzemi termelés alapjára kellett fokozatosan átállítani. Márpedig a mezőgazdaság elmaradottságának felszámolása, gépesített, nagyüzemi szocialista mezőgazdaság megteremtése, fejlett nagyipar nélkül megoldhatatlan feladat maradt volna.

A Szovjetunióban megvoltak a feltételek ahhoz, hogy az iparnak a külső és belső körülmények követelte gyorsütemű fejlesztését megvalósítsák. Vizsgáljuk meg ezeket a feltételeket:

1. Az ipar államosítása lehetővé tette, hogy azt *korlátoktól mentesen, az egész társadalom érdekében* fejleszthessék tovább. Hiszen a szocialista társadalom kiküszöböli a termelési eszközök kapacitásának kihasználatlanságát, a munkanélküliséget, a technikai haladást fékező, a termelő erőket pusztító válságokat.

2. Az ipar koncentrációja egyetlen kézben, az állam kezében lehetővé tette annak *tervszerű irányítását* — az egyes iparágak, üzemek harmonikus együttműködését. Mindezt alátámasztotta az, hogy a közlekedés, a bankok, a külkereskedelem ugyancsak az állam kezében voltak.

3. Az épülő szocializmus viszonyai között az *önköltség és az árak rendszeres csökkentése*, valamint a belső piac, a szükségletek gyors növekedése is folytonos fejlődésre ösztönöz. A szocialista ipar nem ismeri a tőkés piac problémáit, mert a munkásosztály, a *dolgozók életszínvonalának szakadatlan emelkedése* alapján fejlődik. Igen fontos szempont itt a parasztság anyagi helyzetének állandó, erőteljes javulása is. Trockij még a XII. kongresszuson, 1923-ban végzetesen helytelen parasztpolitikát akart a pártra erőszakolni. Azt javasolta, hogy az ipart a parasztság kizsákmányolása útján fejlesszék. Lenin és Sztálin szétzúzta ezeket az aljas trockista terveket, amelyek a parasztság terhére, az adóprés megszorításával, az ipari cikkek árának emelésével akarták az iparosítás költségeit előteremteni. A munkásosztály számára a parasztság nem lehet kizsákmányolás

tárgya. A mezőgazdaság éppen úgy piac az ipar számára; ahogyan az ipar piac a mezőgazdaság számára. De nem is csak egyszerűen piac kérdéséről van itt szó. „A parasztság ezenfelül a munkásosztály szövetségese is, éppen ezért a parasztság felemelése, a parasztság szervezetkezeli mozgalma, anyagi helyzetének a javítása — olyan előfeltétel, amely nélkül iparunk valamelyest is komoly fejlődése nem biztosítható” — mondotta Sztálin elvtárs.

4. Az ipar fejlődésének gyors ütemét lehetővé tette a fentiek mellett *a munkásosztály új viszonya a termeléshez*. A munkások, akik az üzemek gazdái lettek, akik tudják, hogy maguknak dolgoznak, nagyszerű eredményeket érnek el. Ez a munkához való új viszony a technika fejlődésének, az újításoknak, a termelés jobb megszervezésének és ezzel a termelékenység emelésének, beláthatatlan távlatait nyitotta meg.

Mindezek következtében a Szovjetunió szocialista ipara páratlanul gyors ütemben fejlődött. Az ipari termelés 1951-ben csaknem tizenháromszor akkora (1266%) volt, mint 1929-ben. Ugyanezen idő alatt az USA ipari termelése csak kétszeresére emelkedett, Anglia ipari termelése csupán 60%-kal nőtt, Nyugat-Európa számos más kapitalista országának ipara pedig 1951-ben még mindig az 1929. évi színvonal körül mozgott.

A Szovjetunió ipari termelésének ez az óriási ütemű növekedése és a kapitalista országok teljes lemaradása mindennél meggyőzőbben bizonyítja a szocialista termelési mód fölényét.

A népi demokratikus országok ipari termelése hasonlóan gyors ütemben fejlődik. 1951-ben hazánk ipari termelése 2,5-szer, Lengyelországé 2,9-szer, Romániáé 2,9-szer, Csehszlovákiáé 1,7-szer, Bulgáriáé 4,5-ször, Albániáé 5-ször háladta meg a háború előtti színvonalat.

A szocialista iparosítás forrásai

A szocialista iparosítás jellemző vonásaihoz tartozik, hogy forrásai teljesen mások, mint a kapitalista iparosodásé. A kapitalista iparosodás legfontosabb forrása a szóbanforgó ország dolgozóinak kegyetlen kizsákmányolása. Ez azonban önmagában nem elegendő. Ezenkívül általában három fő forráshoz szoktak folyamodni a kapitalista országok:

1. A gyarmatok elfoglalása és kirablása.
2. Gyengébb országok katonai legyőzése és hadisarc beszedése.
3. Uzsorakölcsönök felvétele fejlettebb kapitalista országoktól.

Anglia modern nagyiparát úgy fejlesztette ki, hogy évszázadokon át rabolta gyarmatait, Németország iparának gyors kifejlő-

dését nagy mértékben annak az 5 milliárd aranyfrank hadisarcnak köszönhetette, amelyet 1870-ben a legyőzött Franciaországból kiperéselt.

A szocialista állam ilyen eszközöket nem vehet igénybe, mert ez összeegyeztethetetlen a szocialista társadalom lényegével. Nem vehet fel a szocialista állam olyan kölcsönöket sem, amelyek függetlenségét veszélyeztetik. Nagy Ferencék és az áruló jobboldali szociáldemokraták éppen ilyen kölcsön — amerikai kölcsön — felvételét javasolták a hároméves terv idején. Pártunk szembeszállt ezekkel a törekvésekkel, mert tudta, hogy ilyen kölcsön függetlenségünk elvesztését és iparunk elsorvasztását vonná maga után. Pártunk igazát világosan bizonyítja az amerikai kölcsönt (Marshall-terv) felvett országok szomorú sorsa.

Az iparosításnak tehát csak egyetlen útja marad a szocialista állam számára: a szocialista felhalmozásból, vagyis a belső erőforrásokból történő iparosítás.

A szocialista iparosítás belső fő forrásai az államosított ipar, az állami bel- és külkereskedelem, az állami bankrendszer, az állami közlekedés, valamint a mezőgazdaság. Ezeknek a népgazdasági ágaknak az eredményes működése megadja a szocialista felhalmozás lehetőségét. De a lehetőség még nem valóság. A szocialista felhalmozás lehetőségét tényleges felhalmozássá is kell változtatni.

Ennek érdekében biztosítani kell, hogy a felhalmozási feleslegek ne forgácsolódjanak szét, hanem az állam kezében gyűljenek össze. El kell zárni azokat a réseket, amelyeken keresztül a felhalmozási feleslegek egy része a tőkések kezébe kerülhet. Olyan adópolitikát kell folytatni, amely az adóterheket a vagyonos rétegekre hárítja. Ugyanakkor a felhalmozott feleslegeket takarékosan kell felhasználni, küzdeni kell a pazarlás minden megnyilvánulása ellen.

A szocialista iparosítás előrehaladásával mindinkább az ipar válik a felhalmozás legfontosabb forrásává. Igen fontos tehát az ipar felhalmozásának a kiszélesítése. Ez elsősorban a munka termelékenységének az emelésével és az önköltség csökkentésével történik.

A szocialista iparosítás hatása a társadalomra

A szocialista iparosítás fontos jellemző vonása végül, hogy alapvetően más hatást gyakorol a társadalomra, mint a kapitalista iparosodás.

1. A kapitalista iparosodás mind jobban rontja a dolgozó tömegek helyzetét, növeli a munkanélküliséget, csökkenti a mun-

kások reálbérét, növeli a munka intenzitását, így módon együttjár a proletariátus és a burzsoázia közötti osztályellentét növekedésével. Ezzel szemben a szocialista iparosítás állandóan növeli a dolgozók számát, valamint az életszínvonalukat, és a kapitalista elemek kiküszöbölésével a kizsákmányolás megszüntetéséhez vezet.

2. A kapitalista iparosodás elmélyíti a város és a falu közötti ellenétet. Ez oda vezet, hogy a város még jobban uralma alá hajtja, még jobban kifosztja a falut. Ezzel szemben a szocialista iparosítás fokozatosan felszámolja a város és falu közötti ellentétet. A munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségét barátsággá változtatja azáltal, hogy nagyszámú, kitűnő géppel látja el a parasztságot.

A szocialista iparosítás lenini-sztálini terve alapján a bolsevik párt vezetésével a Szovjetunióban óriási méretű építőmunka bontakozott ki. A Szovjetunió ipari fejlődésének ez a hősi korszaka az élesedő osztályharc közepette zajlott le. 1928-ban a Donyec-medence Sahti körzetében kártevő szervezetet lepleztek le, amelynek élén burzsoa szakemberek állottak. Ezek szoros kapcsolatot tartottak fenn külföldi katonai kémügynökségekkel. A kártevők megrongálták az üzemek berendezéseit, bányatüzek és robbantások szervezésével, a munkafolyamatok helytelen irányításával tudatosan gátolták a szénbányászat fellendülését. Ennek az összeesküvésnek leleplezése után nyilvánvalóvá vált, hogy meg kell gyorsítani a munkásosztály soraiból származó új műszaki értelmiség kinevelését. Ezért kibővítették a műszaki közép- és felsőfokú iskolák hálózatát, nagy számban küldtek munkás- és parasztfiatalokat a főiskolákra.

A sztálini ötéves tervek során — amelyekről a továbbiakban részletesen szó esik majd — a szocialista iparosítás eredményei gyökeresen megváltoztatták a Szovjetunió helyzetét a világ ipari termelésében. Míg a cári Oroszország a világ ipari termelésében mindössze 2,6%-kal részesedett, addig a Szovjetunió részesedése már 1937-ben elérte a 13%-ot, és az ipari termelés tekintetében Európában az első helyre került. A mezőgazdasági gépek gyártásában, mozdonyok, kombájnok előállításában, répacukor- és tőzegtermelésben már akkor — 1937-ben — a Szovjetunió az első helyet foglalta el a világ összes országai között és második helyre nyomult fel kőolaj-, vasérc-, elektroacéltermelésben, gépek, traktorok, tehervagonok és lábbeli gyártásában.

A termelés nagyfokú gépesítése eredményeképpen 1929-től 1937-ig az egy munkásra eső termelési eszközök értéke például a szénbányászatban megháromszorozódott, a színesfémkohászatban nyolcszorosára emelkedett. Új, modern termelési eljárások

bevezetésével és a vegyészet széleskörű alkalmazásával nagy-szerű sikereket értek el a termelés technológiájában. 1940-ben az ország csaknem négyszer annyi nyersvasat, négy és félszer annyi acélt, három és félszer annyi olajat termelt, mint a cári Oroszország 1913-ban. *Ma már a Szovjetunió ipara a termelő-apparátus technikát színvonala tekintetében első helyen áll az egész világon.*

A Szovjetunió hatalmas ipara az ország bőséges természeti kincseire támaszkodik. Vízierőforrásokban, kőszénben, nyersolajban, vasércben, kálisóban, apatitokban, erdőállományban a Szovjetunió első helyen áll a világon. Ezek a hatalmas természeti kincsek és az óriási szovjet ipar szilárd alapjai a Szovjetunió gazdasági függetlenségének. Így vált néhány évtized alatt egy hosszú háború és polgárháború pusztításaiból kiemelkedve a Szovjetunió óriási ipari hatalommá, messze maga mögött hagyva egy egész sor fejlett kapitalista országot.

A szocialista iparosítás megvalósítása Magyarországon

A szocialista iparosításra nálunk nem kerülhetett sor azonnal a felszabadulás után. Először meg kellett teremtenünk a szocialista iparosítás feltételeit. Ki kellett vívnunk a proletárdiktatúrát és a termelési eszközök döntő részét az állam tulajdonába kellett venni. Emellett azonban helyre kellett állítanunk a háborúban elpusztított népgazdaságot. Hároméves tervünk nagyszerű eredményei megteremtették az alapot hazánk szocialista iparosítása számára.

A hároméves terv főfeladata a háborús károk helyreállítása, a háború előtti termelést színvonal elérése és bizonyos fokú túlszárnyalása volt. De már a hároméves terv is megváltoztatta iparunk arculatát, törekedtünk a szocialista iparosítás elveinek bizonyos mértékű érvényesítésére. A nehézipar gyorsabban fejlődött, mint a könnyűipar. A gépipar fejlődése pedig minden más iparágat megelőzött.

Ötéves tervünk — a szocialista iparosítás terve

Míg hároméves tervünk lényegében helyreállítási terv volt, az *ötéves terv már sokkal nagyobb célt tűzött maga elé; és pedig egész népgazdaságunk újjáalakítását, új alapokon való megszervezését.*

Ennek a feladatnak döntő láncszeme — amelynek megragadása az egész terv sikerét biztosítja — *az ország szocialista iparosítása.* Hazánk szocialista iparosítása lényegében az ötéves tervvel kezdődött.

Ötéves tervünk teljesítésében hatalmas eredményeket értünk el az első három év alatt. Hazánk szocialista iparosításának szembetűnő eredménye, hogy országunkban *új iparágak keletkeztek*. Új iparág az autógyártás, a motorkerékpár gyártás, a mérőműszerek gyártása, a konfekcióipar stb. *Büszkék vagyunk öt éves tervünk hatalmas létesítményeire*. Ezek közül a legjelentősebbek: a Sztálin Vasmű, az Inotai Kooperáció építkezése: vagyis a November 7 Erőmű, továbbá az erőmű szénszükségletét biztosító új bányák és a hatalmas alumínium kohó.

Ezeket a hatalmas építkezéseket a Szovjetunió segítsége nélkül nem tudnánk megvalósítani. A Szovjetuniótól kapjuk pl. a Sztálin Vasmű több, mint 40 kötetet kitevő tervrajzát, a fontosabb és bonyolultabb gépeket. A Szovjetunióból kapjuk a Földalatti Gyorsvasút építéséhez szükséges felszerelést, a fűrópajzsokat, a nálunk eddig ismeretlen munkamódszereket. Hatalmas segítséget jelentenek a szovjet szakemberek és sztahanovisták nálunk tett látogatásai. Hatalmas építkezéseinknél különösen szembetűnő a Szovjetunió által nyújtott segítség és annak számtalan előnye.

Ötéves tervünk három éve alatt megduplázódott acél-, szén- és villamos energia termelésünk. Gyáriparunk 1952 végén háromszor annyit termelt, mint 1938-ban. Megvalósult öt éves tervünk egyik legfontosabb célkitűzése: *hazánk ipari országgá lett*.

Milyen tényezők bizonyítják, hogy hazánk ipari országgá vált?

1. A legfontosabb mutató az ipar megnövekedett részaránya a nemzeti jövedelem termelésében. Már 1951-ben az ipar adta a nemzeti jövedelemnek több, mint 55%-át.

2. Az ipari termelésen belül jelentősen megnövekedett a nehézipar súlya. Az egész ipar termelése 1951-ben a háborúelőttinek 250%-ára emelkedett, a gépipar termelési értéke viszont a háborúelőttinek 416%-át tette ki. A termelési eszközök termelése 1951-ben elérte az egész ipari termelés 61,6%-át.

3. Iparunkon belül erős túlsúlyra jutott a nagyipar, a nagyüzemi termelés. A felszabadulás előtt az ipari dolgozók 37%-át foglalkoztatták a kisüzemek. 1951-ben viszont az összmunkásság 93%-a dolgozott a gyáriparban és csak 7%-a a kisiparban.

4. Ipari országgá válásunk fontos mutatója külkereskedelmünk struktúrájának (összetételének) megváltozása is. 1938-ban kivitelünk túlnyomórészt nyersanyagból és mezőgazdasági termékekből állt. 1951-ben viszont kivitelünknek több, mint 70%-a volt félkész- vagy készgyártmány.

Ötéves tervünk eddigi teljesítése során tehát hatalmas eredményeket értünk el. Országunk gazdagabb, erősebb, mint valaha. A továbbiakban azt kell megvizsgálnunk, hogy hogyan érvényesültek nálunk a szocialista iparosítás elvei.

A szocialista iparosítás egyik jellemző vonása, hogy üteme — a kapitalizmuséhoz képest — gyors. Pártunk II. kongresszusa 1951-ben ötéves tervünk eredeti célkitűzéseit jelentősen felemelte. Ötéves tervünk felemelésekor azt gondoltuk, hogy iparunk fejlesztésének meggyorsítására megvan a gazdasági lehetőségünk, és hogy a népgazdaságunkban keletkezett aránytalanságok és a nemzetközi helyzet éleződése ezt meg is követeli tőlünk.

Ötéves tervünk eddigi teljesítésének tapasztalatai azonban megmutatták, és ezt pártunk Központi Vezetőségének 1953. júniusi határozata, valamint kormányunk új programja le is szögezi, hogy fejlődésünk ütemének ilyen nagymérvű felemelésével hibát követtünk el. Iparosításunk ilyen gyors ütemét sem gazdasági lehetőségeink, sem a nemzetközi körülmények nem indokolják.

Más volt a helyzet a Szovjetunióban az iparosítás éveiben. A Szovjetunió akkor a proletárdiktatúra egyetlen országa volt. „Az iparfejlesztés gyors ütemének kérdése — mondotta Sztálin elvtárs — nem volna annyira élére állítva abban az esetben, ha nem volnánk a proletárdiktatúra *egyetlen* országa, ha mi a proletárdiktatúrának csak *egyik* országa volnánk, ha nem csak nálunk volna proletárdiktatúra, hanem más, előrehaladottabb országokban is, mondjuk, Németországban és Franciaországban is. *Ha ez a feltétel megvolna*, akkor a kapitalista környezet veszélye nem fenyegethetne minket olyan komolyan, mint most; országunk gazdasági önállóságának kérdése természetesen háttérbe szorulna, bekapcsolódhatnánk a fejlettebb proletár államok rendszerébe, gépeket kaphatnánk tőlük iparunk és mezőgazdaságunk fellendítésére, mi pedig nyersanyaggal és élelmiszerrel látnánk el őket...”

Ez azonban nem volt így, s az imperialista környezetben a lemaradás halálos veszedelmet jelentett.

Ma a népi demokráciák — így hazánk is — kedvezőbb körülmények között építheti a szocializmust. A Szovjetunió és egymás baráti segítségére támaszkodva, gazdaságunkat jórészt függetleníteni tudjuk a tőkés országok blokádpolitikájának káros következményeitől. A demokratikus világpiacon — elsősorban a Szovjetuniótól — be tudjuk szerezni a népgazdaságunk fejlesztéséhez szükséges összes alapvető árucikkeket.

A legmodernebb technikával felszerelt szovjet gazdaság magas színvonalú technikai segítséget nyújt számunkra.

Hazánk emellett gazdasági, technikai tekintetben már a második világháború előtt fejlettebb volt, mint a cári Oroszország és a háború után, éppen a Szovjetunió sokoldalú segítségére támaszkodva, iparunk jelentősen továbbfejlődött.

Mindezeket az előnyösen megváltozott körülményeket nem elemeztük eléggé, és ennek következtében a mai viszonyok között is változatlanul szükségesnek tartottuk az iparosítás erőltetett ütemét. Ennek a hibás álláspontnak szükségképen oda kellett vezetnie, hogy elhanyagoltuk a fogyasztási cikkek gyártó iparágak és a mezőgazdaság termelésének megfelelő fejlesztését, és ezzel eleve lehetetlenné tettük az életszínvonalnak a felemelt tervben előírt 50%-os emelését.

Ezeket a hibákat csak fokozta, hogy amikor a terv teljesítése közben kitűnt, hogy nem tudjuk egyidőben ilyen ütemben fejleszteni nehéziparunkat és ugyanakkor növelni a dolgozók életszínvonalát, változatlanul folytattuk a tűzött iparosítást a lakosság életszínvonalát közvetlenül emelő kiadások rovására.

A kormány programja és az ennek alapján helyesbítésre kerülő terveink e hibák kiküszöbölését tűzik ki célul. Új intézkedéseink természetesen nem azt jelentik, hogy lemondunk a szocialista iparosításról, vagy a termelési eszközök termelésének elsősorban történő növeleséről, minthogy ez a szocializmus építéséről való lemondást jelentené. Át fogjuk állítani és át fogjuk szervezni iparunkat úgy, hogy belőle szocialista építésünk tovább folytatása mellett a dolgozók életszínvonalának emelésére a lehető legtöbb jusson. De mindenki előtt világos, hogy nem emelhetjük az életszínvonalat akkor, ha a termelés és a munka termelékenysége nem emelkedik, ha az önköltség nem csökken. Ahhoz, hogy több lakóház, több kerékpár, több ruha, több cipő, több élelem stb. legyen, több szén is kell, amely egész iparunkat fűti, több acél is kell, amely nélkül nincsen gépgyártás és nem lehetséges a dolgozó nép jólétének emelése. „Mi tehát jövőre is több szenet és több acélt akarunk termelni, mint az idén, és többet is kell termelnünk — mondotta Rákosi elvtárs —, mert csak így tudjuk népünk életszínvonalát emelni. A különbség az eddigi állapothoz képest az lesz, hogy a vas-, az acél-, a széntermelést kisebb mértékben fogjuk emelni, mint eddig, és ugyanakkor meggyorsítjuk a fogyasztási cikkek termelését.”

Mindezek alapján most már világos, hogy a szocialista iparosítás ötéves tervünk felemelése óta nem járt együtt a dolgozók életszínvonalának állandó emelkedésével. Ezen a jövőben változtatni fogunk. „Hibáinkból okulva — mondotta Rákosi elvtárs — most úgy kívánjuk folytatni a szocializmus építését, hogy a munka közben egy pillanatra se veszítsük el szem elől dolgozó népünk és elsősorban ipari munkásságunk életszínvonalának, jólétének, kulturális és szociális szükségletei kielégítésének szakadatlan emelését. Ebben áll Központi Vezetőségünk gazdasági határozatainak lényege.”

A MEZŐGAZDASÁG SZOCIALISTA ÁTALAKÍTÁSA ÉS A SZOCIALIZMUS GYŐZELME A SZOVJETUNIÓBAN

A mezőgazdaság kollektivizálásának szükségessége

Múlt évi tanulmányaink során megismerkedtünk a mezőgazdaság kapitalista fejlődésével. Láttuk, hogy a kapitalizmusban a mezőgazdaság fejlődése a parasztság nagy többségének tönkretételéhez és a kapitalista mezőgazdasági nagyüzemek térhódításához vezet. Láttuk azt is, hogy a mezőgazdaság fejlődése a földmagántulajdon és a földjáradék miatt sokkal lassúbb, kínosabb, mint az ipar fejlődése. Ezért van az, hogy a mezőgazdaság még a viszonylag fejlett kapitalista országokban is jórészen szétaprózott, egyéni parasztgazdaságok tömegére épül.

Ezt a mezőgazdaságot kapja örökségül a proletáriátus a hatalom átvétele után. Nyilvánvaló, hogy a proletáriátus viszonylag rövid idő alatt kisajátíthatja az ipart, társadalmi tulajdonba veheti az ipar összes nagyüzemi termelési eszközeit, de nem tőrekedhet a kisárutermelő parasztgazdaságok kisajátítására. Miért nem?

Azért, mert — és ez a dolog lényege — a kisparaszti gazdaságok kisajátítása alapjaiban ásná alá a munkás-paraszt szövetséget. Márpedig a szocializmus felépítése lehetetlen a parasztsággal való szövetség nélkül. A munkás-paraszt szövetség — a munkásosztály vezetőszerepének biztosítása mellett — a proletárdiktatúra alapja. Világos, hogy a kisajátítás a dolgozó parasztságot a proletárhatalom ellenségeinek a táborába taszítaná, és ez a proletárdiktatúra bukását idézné elő.

A hatalomra került proletáriátus tehát nem sajátíthatja ki a kisárutermelő parasztság gazdaságát. Ez azonban egyáltalán nem jelentheti azt, hogy a kisárutermelés a végletekig fennmaradhat, hogy a szocializmus felépítése és a kisárutermelés összeegyeztethető.

Volt olyan ellenséges elmélet a Szovjetunióban, az ú. n. „egyensúlyelmélet“, amely éppen azt hangoztatta, hogy a szocialista és nem-szocialista szektorok egymás mellett haladva, valahol majd találkoznak, és akkor elérkeztünk a szocializmus-hoz. Sztálin elvtárs szétzúzta ezt az elméletet, és bebizonyította, hogy a szocialista és nem-szocialista szektorok egymás mellett létezése sem békés, sem tartós állapot nem lehet. A szektorok között osztályharc folyik, vagy az egyik győz vagy a másik, nem lehet tehát szó közöttük semmiféle „egyensúlyról“. Ez az „egyensúly elmélet“ a kulákság fegyvere volt a kolhozok elleni harcban.

A népgazdaság tartósan nem támaszkodhat kettős alapra: a szocialista nagyüzemi termelésre az iparban és a szétaprózott, egyéni parasztgazdaságokra a mezőgazdaságban. Miért nem?

1. A kezdetleges módszerekkel termelő, elmaradt termelési eszközökkel felszerelt parasztgazdaságok nem képesek termelésüket nagy mértékben emelni. A kisparaszti gazdaságban többnyire egyszerű újratermelés folyik. Hiányoznak a bővített újratermeléshez szükséges befektetések, a modern munkaeszközök, a modern termelési eljárások. A szétaprózott, kisparaszti mezőgazdaság tehát nem képes biztosítani a parasztság felemelkedését, nem képes ellátni a gyorsan fejlődő szocialista ipart nyersanyaggal, az egyre szaporodó városi lakosságot élelemmel. A szocializmus gazdasági alaptörvénye pedig azt követeli, hogy a dolgozók szükségleteinek maximális kielégítése érdekében mind több és több fogyasztási cikket termeljen a mezőgazdaság. Ennek a követelménynek pedig a szétaprózott, kisárutermelő mezőgazdaság nem tud teljes mértékben megfelelni.

2. Nem maradhat meg a mezőgazdaságban a kisárutermelés azért sem, mert a kisárutermelés — amíg csak fennmarad — újra szüli a tőkés kizsákmányolási viszonyokat. Amíg a kisárutermelés fennáll, mindig megvan a lehetősége annak, hogy egyes kisárutermelők a többiek rovására meggazdagodnak, mások elszegényednek. A szocializmus építése tehát azért is megköveteli a kisárutermelés megszüntetését, mert a kisárutermelés a kapitalizmus táptalaja.

3. A magántulajdonon alapuló kisárutermelő mezőgazdaságban — bár a szocialista állam erősen korlátozza — még érvényesül a konkurrencia és anarchia törvénye. Ez pedig lehetlenné teszi, hogy a tervgazdálkodás a szó igazi értelmében a mezőgazdaságra is kiterjedjen. Az állam nem képes közvetlenül, minden egyes dolgozó paraszt gazdaságát irányítani és ellenőrizni. A szocialista állam ugyan különféle eszközökkel (árpolitika, adó- és hitelpolitika, begyűjtési rendszer stb.) jelentős hatást gyakorol a mezőgazdaság fejlődésére, de ez csak a mezőgazdaság tervszerű befolyásolása és nem tervgazdálkodás. Az egyénien gazdálkodó paraszt elsősorban azt igyekszik termelni, amiből a legtöbb hasznot reméli. Ez pedig igen káros az egész népgazdaságra.

Elkerülhetetlen tehát a kisüzemi termelés megszüntetése a mezőgazdaságban. A mezőgazdaság két úton válhat nagyüzeművé: vagy kapitalista úton vagy szocialista úton. A kapitalista út a parasztság tömegeit koldusbotra juttatja, s a kapitalista nagyüzemek kifejlődéséhez vezet. Ez az út a proletárlam számára elfogadhatatlan. A másik út, a szocialista út, a dolgozó parasztság önkéntes megszervezésével, a termelőszövetkezetbe való tömörítésével a parasztság felemelkedéséhez, ugyanakkor a kapitalista elemeknek, a kulákságnak a mezőgazdaság-

ból való kiszorításához és felszámolásához vezet. Végző célja pedig a kolhozokon és szovhozokon át a szocialista nagyüzemi gazdálkodás megteremtése.

Összefoglalva: A proletárállam a kapitalizmustól szétaprózott, kisárutermelő mezőgazdaságot kapott örököül. A kisárutermelő dolgozó parasztokat nem lehet kisajátítani, mert a dolgozó parasztság a munkásosztály szövetségese. Szükségszerű azonban a kisárutermelés megszüntetése a mezőgazdaságban, mert a mindjobban növekvő szükségleteket a kisárutermelő, elmaradt mezőgazdaság nem tudja kielégíteni, mert a kisárutermelés kapitalista viszonyokat szül, mert a szétaprózott mezőgazdaságban nem valósítható meg igazi tervgazdálkodás, és mert a dolgozó parasztság anyagi és kulturális felemelkedését csakis a nagyüzemi kollektív gazdálkodás képes biztosítani. *Szükségszerű tehát a mezőgazdaságnak nagyüzemű mezőgazdasággá való átszervezése. Olyan szükségszerűség ez, amely elől egyetlen szocializmust építő ország sem térhet ki.* A nagyüzemű mezőgazdaság megteremtésének pedig csak egy járható útja van a proletárállam számára: a termelőszövetkezetek, a kolhozok útja.

Ahhoz, hogy a mezőgazdaság kollektivizálását, a parasztság irányában folytatott politikát megérthessük, ismernünk kell a parasztság rétegződését, osztályhelyzetét, a fejlődés folyamán. Ezt fogjuk a következőkben megvizsgálni.

A parasztság osztályhelyzete, rétegződése a kapitalista rendszerben

A parasztság valaha a jobbágyrendszer idejében egységes osztály volt. Személyileg függött a földesuraktól, földhöz volt kötve és túlnyomórészt a saját és földesura szükségletének kielégítésére termelt. Természetesen ilyen körülmények között nem jöhettek létre a parasztságon belül nagy vagyoni különbségek. Megváltozott azonban ez a helyzet, amikor a feudalizmus utolsó szakaszán kifejlődött az egyszerű árutermelés, és mindinkább rendszeressé vált a város és a falu közti csere. A piac kialakulása lehetővé tette, hogy a jobbágyok egy bizonyos rétege termékfölöslegét értékesítse, s így gazdaságilag előnyösebb helyzetbe kerüljön. Ennek következtében egyes jobbágyok megváltották magukat a hűbéri terhek alól, sőt a kezükben felhalmozódott értékeket felhasználhatták idegen munkaerő kizsákmányolására is. Az árutermelés kifejlődésével tehát megindult a parasztságnak, mint osztálynak a felbomlása.

Ez a folyamat új lendületet kapott a jobbágyrendszer eltörlése után. Az árutermelés csakhamar uralkodóvá vált a mezőgazdaságban. A parasztság felbomlásának, rétegződésének ez

az alapvető tényezője. A kapitalizmus politikai gazdaságtanában már megtanultuk, hogy az értéktörvény differenciálja, azaz rétegekre bontja az árutermelőket. A parasztság rétegződésében emellett igen nagy szerepet játszik a kapitalista fejlődés egyik törvényszerűsége: a termelés koncentrációja is. A mezőgazdaság kapitalista fejlődését is az jellemzi, hogy a termelés egyre inkább összpontosul a nagyüzemi gazdálkodást folytató birtokokon. Ily módon a parasztság felbomlása két véglet, két pólus felé mozog. Az egyik a kapitalista módon, egyre inkább nagyüzemű gazdálkodást folytató, bér munkásokat kizsákmányoló kulákbirtok, a másik véglet a teljesen nincstelen, földnélküli agrárproletariátus. E két pólus közt vannak a kisárutermelést folytató parasztgazdaságok. Ezeknek a nagyobb része a piaci versenyben alul marad és tönkremegy, kisebb részének pedig sikerül felemelkednie a kulák gazdaságok sorába.

A kapitalista rendszerben tehát a parasztság felbomlik, mint egységes osztály megszűnik létezni. Egy vékony paraszti réteg falusi burzsoává válik, a nagy többség pedig egyre fokozódó ütemben tönkremegy. Különösen szembetűnő és kirívó ez a folyamat agrárválság idején, amikor a gyöngébb kisgazdaságok ezrével mennek tönkre. Nagy szerepet játszanak e folyamatban a nagybankok, amelyek hitelek révén valósággal markukban tartják a kapitalizmusban a dolgozó parasztság nagy részét. A harmincas években például hazánkban a parasztság földjeit mintegy kétmilliárd pengőnyi jelzáloghitellel terhelték meg. Ennek következménye az lett, hogy fizetéseképtelenség esetén a parasztok tízezreinek vagyonkáját árverezték el és tették őket koldussá.

Jellemző körülmény a parasztság felbomlására az is, hogy minden tőkés országban igen nagy a faluból való elvándorlás. Ismeretes például, hogy az első világháború előtt, hazánkban mintegy másfélmillió paraszt vándorolt ki, és keresett magának tengerentúlon megélhetést. Jól mutatja a faluról való menekülést az is, hogy 1920-1930 között 246 ezer falusi lakos költözött a városokba.

Nézzünk néhány adatot az amerikai farmerek helyzetéről is. Az USA 30 milliós mezőgazdasági lakosságából 20 milliónak a jövedelme nem éri el a létminimumot, 10 millió farmer pedig egyenesen nyomorban él. Az utolsó tíz év alatt valósággal hasadás történt a farmerlakosságban: eltűnt ennek a rétegnek középső része. A farmerek egyik rétege a másik réteg rovására meggazdagodott, úgy hogy 1935 és 1945 között a farmerlakosság egymillióval csökkent.

Ezek a számok azonban megközelítően sem tükrözik vissza a valóságos helyzetet, mert a tőkésországok hivatalos statisztika

tikája minden erővel azon van, hogy szépítgesse, takargassa az igazi tényeket. Az elmondottak alapján megértjük, hogy a dolgozó parasztság számára igazi felszabadulást és boldogulást csak a szocialista rendszer hozhat.

A parasztság egyes rétegeinek jellemzése

A kapitalizmusban a parasztságon belül három főréteg alakult ki: szegényparasztság, középparasztság és a velük szemben álló kizsákmányoló zsíros parasztság vagy kulákság.

Szegényparasztság

A szegényparasztsághoz tartoznak először is a teljesen *nincstelen parasztok vagy agrárproletárok*. Ezeknek osztályhelyezete lényegileg azonos az ipari munkásával, mert a kapitalizmusban nincs termelőeszközük, ők is kizsákmányolt proletárok. A Horthy-rendszer idejéből még jól emlékszünk a nyomorgó falusi nincstelenek típusaira: a nagy uradalmakban dolgozó gazdasági cselédekre, a szegődményes részesmunkásokra, a summásokra, valamint a szabad napszámosokra és kubikosokra.

A nagybirtokon és a kulákoknál dolgozó cselédek, részesek, summások sorsát különösen megnehezítette az, hogy munka- és életviszonyaikban még sok jobbágyi eredetű maradvány volt. Emiatt különösen kiszolgáltatott helyzetben éltek. A feudális úriszéket a félelmetes szolgabírák váltották fel. A munkafegyelmet főleg feudális módszerekkel, botosispánokkal tartották fenn az urak, az éhség kényszerítő ereje mellett.

A cselédek munkaideje napfelkeltétől napnyugtáig tartott. A parasztságnak ebben a széles rétegében volt a legtöbb analfabéta, mert a puszták messzi estek a falutól vagy a belmajortól, ahol esetleg uradalmi iskola volt. Azonkívül az urak veszedelmesnek tartották volna, hogy a cseléd megtanuljon olvasni.

A „szabad” napszámosok és kubikosok helyzetét az agrárproletáriátus előbb ismertetett csoportjától elsősorban az különböztette meg, hogy már felszabadult a hűbéri, patriarchális viszonyok alól. Ennek következtében öntudatosabban és szervezettebben lépnek fel követeléseikért. A kubikosok közül sok bejárta az ország minden részét, sőt eljutott külföldre is. Így kapcsolatba került az ipari munkássággal és a szocialista mozgalommal. A kubikosok a parasztság legforradalmibb, legöntudatosabb és legkultúraltabb részét alkották.

A szegényparasztsághoz tartoznak az agrárproletárokon kívül másodsorban a *törpebirtokosok vagy az úgynevezett félproletárok*. Ezeknek a helyzetére az jellemző, hogy van néhány hold földjük, de emellett kénytelenek rendszeresen bérmunkát is vállalni,

mert földjük hozama nem elég ahhoz, hogy családjukkal együtt megéljenek belőle. A félproletárok igen nagy tömegeket képviseltek a régi Magyarországon. Sokan közülük nemcsak a mezőgazdaságban, hanem az iparban is vállaltak munkát. Ezek a félproletárok legtöbbször semmivel sem éltek jobban, mint a teljesen nincstelenek, sőt bizonyos esetekben még rosszabbul is táplálkoztak és agyonhajszolták magukat, hogy földet szerezhessenek.

Végül a szegényparasztsághoz tartoznak a *kisparasztok* is. Ezeknek éppen annyi földjük van, hogy családjukkal szűkösen meg tudnak élni belőle; de nem egyszer rákényszerülnek, hogy bér munkát is vállaljanak. Földjeiket maguk művelik, idegen munkaerőt nem alkalmaznak, jó termés idején termékeiknek egy részét el is adják. Együttvéve az egész szegényparasztság a kapitalista rendszerben a parasztság túlnyomó többségét adja.

Középparasztság

A középparasztságra az a jellemző, hogy családjukkal együtt megélnek földjük hozamából, sőt ezenkívül feleslegre is szerttesznek és piacra is visznek terményt. Jövedelmezőbb esztendőben éppen ezért bővíteni is tudják gazdaságukat, földet, gazdasági felszerelést stb. tudnak vásárolni. A középparasztok időnként, a nagy mezőgazdasági munkák idején, bér munkást is alkalmaznak, de megélhetésüket döntően a maguk és családjuk munkájával biztosítják. Tehát a középparasztok is dolgozó parasztok, de ugyanakkor a piacon mint tulajdonosok szerepelnek, és ezért áthatja őket az egyéni meggazdagodásra való törekvés. A középparasztok a középen állnak a szegényparasztok és kulákok közt. Lenin így jellemezte 1903-ban ezt a réteget: „Mindenütt, ahol megkezdődik a harc a gazdagok és a szegények, a tulajdonosok és a munkások között, a középparaszt ott áll a középen, és nem tudja merre tartson. A gazdagok a maguk oldalára csábítgatják: hiszen te is gazda vagy, tulajdonos; semmi keresnivalód a mezőgazdasági munkások között. A munkások viszont így szólnak hozzájuk: A gazdagok becsapnak, megrabolnak. Nincs számodra más menekvés, mint az, hogy segítsz nekünk a gazdagok ellen folytatott harcban.” (Lenin: A falusi szegénységhez.)

A középparasztság jelentékeny réteg a faluban. Száma is aránylag elég nagy, azonban állandóan csökken. A középparasztság nagyobbik része nem bírja a versenyt a kulákokkal és a nagybirtokokkal, tönkremegy, lecsúszik a szegényparasztság sorába. Kisebbik része viszont meggazdagodik, kulákká válik. Ez a folyamat a kapitalizmusban állandóan előrehaladó folyamat, amelynek eredményeként a középparasztság állandóan pusztul.

A Szovjetunióban az Októberi Forradalom után, de nálunk is a felszabadulás után a középparasztság még aránylag nagy létszámú, gazdaságilag elég jelentős rétege volt a parasztságnak. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy élesen és félreérthetetlenül megkülönböztessük a középparasztokat a kulákoktól. Nem szabad abba a hibába beleesni, hogy a középparasztot egy kalap alá vesszük a kulákokkal, mert ezzel valósággal az ellenség karmai közé taszítjuk az amúgy is ingadozó középparasztokat.

Összegezve: A szegényparasztot és a középparasztot összefűzi, egymásra utalja az, hogy saját munkájukból élnek, ezért dolgozó parasztok és közös ellenségük: a kulák. A szegényparasztság és a középparasztság együtt alkotja tehát a *dolgozó parasztságot*.

Kulákság

A parasztok számszerűleg legkisebb, de leggazdagabb rétege a zsiros parasztság, a kulákság.

A kulák mások munkájából, kizsákmányolásból él. A kizsákmányolás módja sokféle lehet. A kulák kizsákmányolja mindenekelőtt béresét, summását, napszámosát, aratóját, de a kellő igaerővel és gépi felszereléssel nem bíró kis- és törpeparasztokat, sőt a középparasztokat is.

Nem is olyan régen például egy kat. hold felszántásáért öthat napi napszámot kellett ledolgozniok a szegényparasztoknak a kulák gazdaságában. A vetőmaguzsora ugyancsak a kulákot gazdagította a dolgozó paraszt rovására. Az elmúlt években elburjánzott búzafeketepiacon, a háromszáz-négyszáz forintos búzaárak szintén igen jó üzletet jelentettek a kuláknak.

A kulák ezenkívül kupeckedés, pénz-, termény-, felszerelés-kölcsönzést folytat és így élősködik a dolgozó parasztság véréből. Minden kulákot találóan jellemeznek Lenin következő szavai:

„A kulákok a legvadállatiasabb, legdurvább, legvadabb kizsákmányolók... Pókok a kulákok, melyek a háború tönkretette parasztok és éhező munkások véréen híztak kövérre. Piócák, melyek a dolgozók vérért szívták... Vámpírok, melyek kezükbe ragadták és ragadják a földesúri földeket, és újra meg újra igába görnyeszítik a szegényparasztokat.“

A parasztság többi rétegéhez a kulákot csupán életmódja és helyenként a gazdálkodásban közvetlen testi munkájával való részvétele teszi hasonlónvá.

Általában kuláknak azt tartjuk, aki 25 kat. holdnál több földdel rendelkezik. Ennél a határnál azonban vannak kivételek felfelé is, lefelé is. Előfordul például, hogy rossz föld esetén 25 kat. holdnál több földdel rendelkező paraszt még középparaszt-

nak számít. Viszont 10 holdon kertészkedő vagy tíz hold gyümölcsösrel rendelkező paraszt már kulák, mert tíz hold kertföld sokkal több vagyont jelent, mint 25 hold szántó. Éppen ezért a birtok nagysága mellett a föld kataszteri tiszta jövedelmét is figyelembe kell venni. A határ itt az évi 350 aranykorona kat. tiszta jövedelem. De egymagában ennek a két adatnak alapján nem minden esetben határozhatjuk meg pontosan azt, hogy ki a kulák. Ehhez több más tényezőt is figyelembe kell vennünk.

A kulák helyes meghatározásához tudnunk kell azt is, hogy mit termel az illető, mennyi árufeleslege van, mekkora az állatállománya, milyen a gépi felszerelése és milyen egyéb vállalkozásai vannak (kocsma, daráló stb.). Ezenkívül figyelembe kell venni az illető múltbeli gazdálkodását. Ez azért fontos, mert nagyon sok helyen elterjedt az a nézet, hogy nem számít kuláknak az, aki szétíratta a földjét gyermekeire, vagy felajánlotta földjét az államnak. A kulákot nem nehéz felismerni, ha számításba vesszük azt, hogy egy sor társadalmi ismertető jel megkülönbözteti a dolgozó parasztoktól.

Megismerhetjük a kulákot arról, hogy például a múltban lányát nem adta hozzá a közép- vagy szegényparaszt fiához. Elvárta, hogy előre köszönjenek neki, a templomban az első sorokban külön fenntartott helye volt, külön bálokat, mulatságokat rendezett, közülük került ki a presbiterek többsége, ő parancsolt a községházán és egyéb gazdasági szervezetben. Ma persze más a helyzet. Ma már nem mernek annyira nyíltan basáskodni, mint a múltban; sőt, egy részük igyekszik ruhájával, viselkedésével behízelegni magát a dolgozó parasztok közé. A faluban azonban mindenki jól emlékszik arra az időre, amikor a kulákok fennhordták a fejüket, és ezernyi jele megnyilvánult a kulákok zsarnokoskodásának.

Munkás-paraszt szövetség az átmeneti gazdaság idején.

A lenini hármasszó

A parasztság helyzete, rétegződése a proletárdiktatúra kivívása után lényegesen megváltozik, ami a nagybirtokrendszer szétzúzásának és a parasztság földhözjuttatásának a következménye. A szegényparasztok földet kapnak, és nagyrészt felemelkedik a középparasztság színvonalára. A középparasztság súlya tehát jelentősen megnövekszik; különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a kapitalizmusban törvényszerű differenciálódásuk csaknem teljesen megszűnik. A proletárállam ugyanis a föld nacionalizálásával (pl. a Szovjetunióban), illetve a föld adás-vételének erős korlátozásával (pl. a népi demokráciákban) és főképen a dolgozó parasztság jelentős állami támo-

gatásával gátat szab a parasztság differenciálódásának. Ugyanakkor azonban jelentős erővel rendelkeznek még a kulákok, vagyis a falusi burzsoázia.

Lenin és Sztálin arra tanítanak bennünket, hogy a munkás-paraszt szövetség nem akármilyen, hanem különös szövetség. Különös szövetség, mert gazdaságilag, politikailag, társadalmilag, szellemileg nem egyforma osztályok közötti szövetség.

Az ipari munkásság városokban él nagy tömegben, a kapitalista termelés nagyüzemekbe összpontosítja, éppen ezért szervezettebb és fegyelmezettebb, mint a szétaprózottan élő és dolgozó parasztság. A munkásosztálynak nincs magántulajdona, de még reménye sem arra, hogy a kapitalizmusban tulajdonossá válhatik. Ennek következtében semmi sem köti a kapitalista társadalomhoz, csak a bilincseit vesztetheti. Ezért a munkásosztály következetes, szilárd híve a szocializmusnak, s a kapitalista társadalom legforradalmibb ereje. Ezzel szemben a parasztság rétegekre bomlik, többsége magántulajdonnal rendelkezik, s még a teljesen nincstelen földmunkásokat is az a vágy fűti, hogy saját földet, tulajdont szerezzenek. A parasztságban erősen él a tulajdonosi szellem, éppen ezért sokáig csak ingadozó híve a szocializmusnak.

Nagy a különbség kulturális téren is. A munkásság inkább birtokában van a fejlett városi kultúrának, képes azt továbbfejleszteni és az új szocialista kultúrát valamennyi dolgozónak átadni. Ez rendkívül fontos azért, mert a szocializmus építéséhez magas kultúra is kell.

Feltétlenül figyelembe kell venni azt is, hogy a társadalom fejlődésében az ipar, általában a város jár élen. Az ipar fejlődése a szocializmus vezérelve.

Mindebből következik, hogy a munkás-paraszt szövetség vezetőjének a munkásosztálynak kell lennie. A munkás-paraszt szövetségnek erősítenie kell a munkásosztály hatalmát, elő kell segítenie a szocializmus győzelmét. Másféle munkás-paraszt szövetségnek határozottan ellene kell lennünk.

„A munkás-paraszt összefogásnak az a célja, hogy a parasztságot közelebb hozza a munkásosztályhoz, mint az egész fejlődésnek vezetőjéhez, hogy megszilárdítsa a parasztság szövetségét a munkásosztállyal, mint ennek a szövetségnek vezető erejével, hogy fokozatosan átalakítsa a parasztságot, a parasztság lelki alkatát, a parasztság termelését a kollektivizmus szellemében, és így módon előkészítse az osztályok megszüntetéséhez szükséges feltételeket“ — mondotta Sztálin 1928. július 9-i beszédében.

Tehát a munkás-paraszt szövetségnek nem az a célja, hogy örökre konzerválja, megőrizze a dolgozó parasztot mint kister-

melőt, hanem ellenkezőleg, az acélja, hogy átalakítsa és végső fokon magát az osztályokat is megszüntesse.

Mit jelent a munkásosztály vezetése? Semmiesetre sem parancsolgatást, erőszakot a parasztsággal szemben. A munkásosztály csakis a kölcsönös bizalom alapján vezetheti a parasztságot a szocializmus felé. Ez a bizalom pedig csak úgy alakulhat ki, ha a munkásosztály tettekkel bizonyítja be, hogy a falu dolgozóinak boldogulását őszintén kívánja. Ha a dolgozó parasztsággal megkeresi a közös nyelvet, minden lehetőség megvan arra, hogy a munkásosztály az államhatalom és a döntő gazdasági kulcspozíciók birtokában hozzásegíti a dolgozó parasztságot annak felismeréséhez, hogy neki is létérdeke a szocializmus. Természetesen ezt nem lehet egyszerűen máról holnapra elérni. A parasztság ingadozásait újra meg újra le kell győzni.

A munkás-paraszt szövetség tartalma azonban a szocializmusért vívott harc különböző szakaszaiban más és más.

Amikor a cári Oroszországban a cárizmus megdöntéséről vagy nálunk a népelnyomó Horthy-rendszer megsemmisítéséről volt szó, akkor a proletariátus az *egész parasztsággal* haladt együtt. A cárizmus megdöntése, a feudális maradványok felszámolása a kulákságnak is érdeke volt.

A szocialista forradalomban azonban, amikor a kapitalizmus megdöntéséről van szó, a proletariátus már csak a *szegény-parasztsággal* köthet szoros szövetséget. A szegényparasztság helyzeténél fogva legközelebb áll a proletariátushoz, úgyszólván semmi sem fűzi a burzsoáziához. Ennek következtében szilárd harcostársa a proletariátusnak a kapitalizmus megdöntéséért vívott harcban. A kulákság a szocialista forradalomban már szembe fordul a proletariátussal, hiszen a kulákság — falusi burzsoázia. A középparasztból ebben a szakaszban már kiütözik ingadozó volta. Mint dolgozó, a munkásosztály oldalán áll, de másrészt mint termelési eszközök tulajdonosa és termékeinek eladója a burzsoáziához húz. A munkásosztálynak ebben a szakaszban semlegesítenie kell a középparasztságot, és meg kell akadályoznia, hogy a burzsoáziához csatlakozzon.

A proletárdiktatúra kivívása után, az átmeneti korszakban, ismét más a munkás-paraszt szövetség tartalma. Ezt fejezi ki a lenini hármass jelszó: *Támaszkodj a szegényparasztságra, teremts tartós szövetséget a középparaszttal, egy pillanatra se hagyd abba a harcot a kulákság ellen.* Ez a lenini jelszó a szocializmus építésének idején a párt parasztpolitikájának alapja. Ez a jelszó hármass, de mégis egységes, elválaszthatatlan feladatokat jelöl meg. Nem lehet a középparasztot a munkásosztály szövetségesévé tenni, ha a párt nem támaszkodik szilárdan a

szegényparaszságra, és nem harcol ugyanakkor következetesen a kulákság ellen. De a kulákság elleni sikeres harchoz az szükséges, hogy a középparasztságot leválasszuk a kulákságtól és szembefordítsuk vele. A munkás-paraszt szövetség megszilárdítása a szocializmus építése szakaszán csak ezeknek az összefüggéseknek a szemelőtt tartásával lehetséges. Ezt a szövetséget azonban véglegesen megszilárdítani, a dolgozó parasztságot véglegesen a munkásosztály oldalára állítani csak úgy lehet, ha megszüntetjük a mezőgazdaság szélaprózottságát, ha a kisárutermelő parasztság helyét elfoglalja az egységes, szocialista parasztság.

A lenini szövetkezeti terv

Az előzőkben már láttuk, hogy a nagyüzemi mezőgazdaság megteremtésének a szovjethatalom számára egyetlen járható útja a parasztság termelő szövetkezetekbe tömörülése, a szövetkezetek útja. Lenin fedezte fel a szövetkezetekben azt a formát, amely alkalmas arra, hogy a parasztságot a fejlett, nagyüzemi szocialista mezőgazdaság útjára vigye. Ez a kiinduló pontja a lenini szövetkezeti tervnek.

A szövetkezeti terv három fontos elven épül fel:

1. Lenin hangsúlyozta, hogy az egyéni gazdálkodáshoz évszázadokon keresztül hozzászokott parasztságot nem lehet egy-csapásra, valamilyen gyors módszerrel a társas gazdálkodás útjára vinni. *A parasztságot fokozatosan kell megbarátkoztatni a kollektív gazdálkodás gondolatával.* Olyan szövetkezeti rendszert kell tehát létrehozni, amely a parasztság számára a legérthetőbb, legegyszerűbb formáktól egészen a föld társas megműveléséig terjed. A fogyasztási, beszerző és értékesítő szövetkezet a parasztság szövetkezésének első, legegyszerűbb foka. A föld társas megművelésére irányuló termelőszövetkezetek (amelyeken belül ismét különböző fokozatok vannak) már a szövetkezés magasabb fokát jelentik. A fokozatosság elve tehát számol azzal, hogy az egyéni gazdálkodáshoz szokott parasztság nem tud könnyen szakítani régi életmódjával.

2. A mezőgazdaság kollektivizálását a munkásosztály és a parasztság szövetségének állandó erősítése mellett kell megvalósítani. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a parasztság kollektív gazdálkodásra való áttérésénél a legmeggyszebbmenően betartjuk az *önkéntesség elvét*. Az olyan politika, amely kényszer alkalmazásával, adminisztratív eszközökkel siettetni és erőszakolja a kollektív gazdaságok megteremtését a falun, csak lejárhatja a kollektivizálás eszméjét, árt a munkás-paraszt szövetségnek. A párt politikája a falu szocialista átalakítása terén a meggyőzés és nem a kényszer. Meg kell győzni a dolgozó

parasztságot, hogy a kollektív gazdálkodás előnyösebb számára az egyéni gazdálkodásnál. A meggyőzésnek pedig az a legfontosabb eszköze, hogy a gyakorlatban kell bebizonyítani a parasztságnak a kollektív gazdálkodás előnyeit. A legjobb meggyőző eszköz a meglévő termelőszövetkezetek jó példája. Ez győzi meg a parasztságot legjobban arról, hogy az inségből és nyomorúságból az egyetlen kivezető út a társas gazdálkodás.

Az önkéntesség szigorú betartása azonban a legkevésbé sem jelenti azt, hogy a falu önmagától, automatikusan végrehajthatná azt a hatalmas fordulatot, amit a mezőgazdaság kollektivizálása jelent.

3. Ezért igen fontos eleme a lenini szövetkezeti tervnek az *állami támogatás elve*. Állami támogatás nélkül a parasztság nem képes még a szövetkezetek révén sem a föld kollektív megműveléséhez eljutni, nem képes az elmaradott mezőgazdaságot modern technika alapján álló fejlett nagyüzemi mezőgazdasággá tenni. Lenin rámutatott arra, hogy az állami támogatás egyik fontos formája a szövetkezeteknek nyújtott állami hitel.

Az állami támogatás másik igen fontos formája az *állami gazdaságok* (szovhozok) által nyújtott támogatás. Az állami gazdaságok a gyakorlatban mutatják meg a fejlett technikával ellátott szocialista mezőgazdasági nagyüzem előnyeit. Emellett azonban jelentős kézzelfogható segítséget is nyújtanak a termelőszövetkezeteknek. A Szovjetunió szovhozai pl. kikísérletzték, hogy hol, milyen növényfajtaikat legérdekesebb termelni. Minőségi vetőmagvakat állítottak elő és adtak át a kolhozoknak. Elküldték szakembereiket a kolhozokba, hogy tanítsák a parasztokat a nagyüzemi gazdálkodásra, szervezésre.

Legjobban megvalósul az állami támogatás az állami gép- és traktorállomások útján. Az állami gépállomások a legmodernebb technikát bocsátják a kolhozok rendelkezésére, és ezzel jelentősen hozzájárulnak a terméseredmények emeléséhez, elősegítik gazdasági megerősödésüket. A gépállomások azonban ezen túlmenően szaktanácsokkal is ellátják a termelőszövetkezeteket, segítenek a parasztságnak a kulákok elleni harcban.

Összefoglalva: A szovjethatalom előtt a történelem a modern nagyüzemi mezőgazdaság kialakulásának csak egy útját ismerte. Ez az út a kapitalista út volt, amely a széles paraszti tömegek elszegényedésével járt együtt. Lenin és Sztálin a szövetkezetekben megtalálták azt a formát, amely a proletárdiktatúra viszonyai között a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság megvalósításához vezet. A lenini-sztálini szövetkezeti terv mutatja meg a mezőgazdaság szocialista alapokra helyezésének reális, megvalósítható útját minden ország számára, amely a szocializmus építését a kisárútermelő mezőgazdaság bonyolult viszonyai között kezdi meg.

A teljes kollektivizálás győzelme a Szovjetunióban

Már említettük, hogy a proletárforradalom győzelme után a kapitalizmusból a szocializmusba vezető átmeneti korszakban a kisparaszti gazdaságok egészen más úton fejlődtek, mint a tőkések és földesurak kizsákmányoló rendszerében. Hatalmas forradalmi változást okozott a szovjethatalom rendelkezése a föld magántulajdonának eltörléséről. A föld állami tulajdonbavétele jelentősen csökkentette a kisparaszt görcsös ragaszkodását darabka földjéhez, s ezzel megkönnyítette a későbbi áttérést az egyéni gazdálkodásról a nagyüzemi kollektív gazdálkodásra.

A szovjethatalom első éveiben a múlthoz képest a parasztság rétegeiben jelentős eltolódások következtek be. A földesúri földek felosztásának eredményeképpen a szegényparasztok földet kaptak, és ezzel jelentősen megnövekedett a középparasztok száma. A kulákok ereje csökkent, régi hatalmuk visszaszerzését pedig a proletárdiktatúra megakadályozta.

1927-ben, a szocialista iparosítás második évében a szovjet faluban mintegy 60% középparaszt, 35% szegényparaszt és 4—5% kulák élt. A mezőgazdasági termelés általában túlhaladta a háborúelőtti színvonalat. A szemesztermelés azonban a háború előttinek csak 90%-át érte el. Ugyanakkor azonban a megnövekedett lakosság mind több élelmiszert, a gyorsan fejlődő ipar pedig mind több nyersanyagot követelt. Ezeket a követelményeket az elmaradott kizsákmányozó mezőgazdaság nem tudta kielégíteni. 1927-ben a gazdaságok egyharmada, mintegy 8 millió parasztgazdaság nem tartott lovat. A gazdaságok nagy részének nem volt még ekéje sem, mezőgazdasági gépekről nem is beszélve. A traktor alkalmazása a kisparaszti gazdaságokban teljesen ismeretlen volt.

Miután a földesúri birtokokat felosztották, a városok gabonával való ellátása főként a kisparaszti gazdaságokra hárult. A kisparaszti gazdaságok azonban az általuk termelt gabonának csak egytized részét vitték piacra. Ilyen módon az árugabona termelése rendkívül alacsony volt, és bár az ország gabona-termelése összességében csaknem elérte a háború előtti színvonalat, a megnövekedett ipari lakosság ellátására alig több, mint harmadnyi gabona került a piacra. Ez gabonaválsághoz vezetett.

A gabonaválság fájdalmas élességgel mutatta meg, hogy a szocialista nagyipar nem képes fennállni és továbbfejlődni a kisüzemi, elmaradt mezőgazdaság mellett. A gabonaválság az egész népgazdaság számára fenyegető helyzetet teremtett, amellyel az 1927 végén összeülő XV. pártkongresszusnak sürgősen meg kellett birkóznia. A megoldás útját Sztálin elvtárs

mutatta meg. A XV. kongresszuson ezeket mondotta beszámolójában: „A kivezető út abban van, hogy a kis- és törpegazdaságokat fokozatosan, de állhatatosan, nem kényszer, hanem példaadás és meggyőzés útján nagygazdaságokba egyesítjük, a föld társas, szövetkezeti, kollektív megművelése alapján, a mezőgazdasági gépek és traktorok alkalmazásával, a földművelés belterjességét fokozó tudományos módszerek alkalmazásával. Más kivezető út nincs.“

A sztálini útmutatás alapján a XV. kongresszus határozatot hozott a kollektivizálás teljes erővel való kifejlesztésére és egyúttal a falusi kapitalizmus, a kulákság további korlátozására. A kulákok gabonasztrájkokkal válaszoltak, nem adták gabonát az államnak. Terrort alkalmaztak a párttal, a szovjet munkásokkal és az egyes élenjáró szövetkezeti tagokkal szemben. Gyújtogatták a szövetkezeti és az állami gabonaraktaikat. A pártba befurakodott ellenség, köztük elsősorban a Buharin—Rikov-csoport, megkísérelt nyíltan is kiállni védelmükre. Arról fecsegték, hogy a szocializmus építésével az osztályharc elhal és a kulák „belenő a szocializmusba“. A szovjet kormány a párt irányvonalának megfelelően félrelökte az effajta „elméleteket“, rendkívüli intézkedéseket léptetett életbe a kulákok ellen. Elkobozta a spekulánsok gabonáját, rendkívüli adót vetett ki a kulák gazdaságokra, felemelte állandó adójukat, és ugyanakkor a szegényparaszt gazdaságok 35%-át felmentette az adófizetés alól. Így a kulákokat elszigetelték a szegény és középparasztságtól, és megtörték ellenállásukat.

A parasztság tömeges áramlása a kolhozok felé 1929 második felében, a nagy fordulat évében ment végbe, amikor a szegényparasztság után a középparasztság is tömegesen a termelőszövetkezeti útra lépett. Míg 1928-ban 400 000 parasztgazdaság egyesült kolhozokban, addig 1930-ban számuk elérte a 8 milliót.

Ez az átmenet a teljes kollektivizálásra nem úgy történt, hogy a parasztság fő tömegei egyszerűen beléptek a kolhozokba, hanem a dolgozó parasztságnak a kuláksággal vívott tömegharca által valósult meg. Ennek során a kolhozokat szervező parasztok elkergették a kulákokat földjükről, elvették felszerelésüket és állatállományukat. Így a teljes kollektivizálás egyben a kulákságnak, mint osztálynak a felszámolását is jelentette.

A szovjehatalom 1929-ig a kulákság korlátozásának politikáját folytatta. Magasabb adót vetett ki rájuk, mint a dolgozó parasztokra, megkövetelte, hogy gabonájukat szabott áron az államnak adják el, de megengedte — bizonyos korlátok között — a földbérlet és a bér munka alkalmazását. A kolhozok és a szovhozok fejlődésével azonban, amikor az árúgabona nagyobb részét már ezek szolgáltatták, létrejött az anyagi alap ahhoz,

hogy a szovjethatalom a kulákok korlátozásának politikájáról a kulákság mint osztály felszámolásának a politikájára térjen át.

Hatályon kívül helyezték a földbérletről és a bér munkáról szóló törvényeket, és ezzel a kulákokat megfosztották a földtől és a bér munkásoktól. Megszüntették a kulákok kisajátításának a tilalmát, a parasztság pedig kisajátította a kulákok jószágát, gépeit és egyéb felszerelését a kolhozok javára, éppen úgy, mint ahogy kisajátították annak idején 1918-ban az ipari tőkéseket.

A tömeges kollektivizálás megsemmisítette a kapitalizmus utolsó táptalaját a Szovjetunióban. Megsemmisült a kapitalizmus visszaállításának utolsó reménye. „Összeomlik és semmivé lesz a »magántulajdon szentségének elve« — írja ebben az időben Sztálin elvtárs — ez az utolsó reménysége a világ tőkéseinek, akik a kapitalizmusnak a Szovjetunióban való visszaállításáról álmodoznak. A parasztok, kiket a tőkések anyagnak tekintenek, amely a kapitalizmus számára trágyázza a talajt, tömegesen hagyják ott a »magántulajdon« dicsőített zászlaját és a kollektivizmus, a szocializmus útjára térnek. Összeomlik a kapitalizmus visszaállításának utolsó reménysége“.

A tömeges kollektivizálás történelmi jelentőségű fordulat volt, mely forradalmi átalakulás, amely következményeiben egyenlő értékű volt az 1917-es Októberi Forradalommal.

Ahhoz azonban, hogy a szovjet kormány rátérjen a teljes kollektivizálásra, meg kellett ennek teremteni a gazdasági és politikai előfeltételeit. *Melyek voltak a tömeges kollektivizálás feltételei?*

1. Mindenekelőtt olyan szocialista ipart kellett teremteni, amely képes volt ellátni a falut traktorokkal és egyéb mezőgazdasági gépek tömegével.

2. El kellett érni, hogy a dolgozó parasztság tömegei, első sorban a középparasztság többsége, önként hajlandó legyen kolhozokba tömörülni. Ehhez pedig szívós, kitartó nevelő munkára volt szükség. Arra volt szükség, hogy a középparaszt szembe forduljon a kuláksággal, ezt pedig előkészítette a kulák ellen folytatott elszánt harc. Arra volt szükség, hogy a szovhozok és a már megalakult kolhozok gyakorlatban mutassák meg a kollektív gazdálkodás hatalmas előnyeit.

3. A mezőgazdaság meglévő szocialista szektorának állandó erősítése révén el kellett érni, hogy ez pótolni tudja a kulákság árúgabonatermelését.

A tömeges kollektivizálás egy csapásra megoldotta a szocialista építés három döntő kérdését:

a) Felszámolta a kulákságot, a megmaradt legnagyobb számú kizsákmányoló osztályt, a kapitalizmusnak ezt a bástyáját.

b) Az ország legnagyobbszámú dolgozó osztályát, a parasztságot átvitte az egyéni gazdálkodás útjáról a szocialista kolhozgazdálkodás útjára.

c) Megteremtette a népgazdaság legszélesebb és életbevágó fontosságú ágának, a mezőgazdaságnak, szilárd szocialista alapját.

A kolhozrendszer megerősödése, győzelme a faluban

A mezőgazdaság kollektivizálása lényegében már az első ötéves terv alatt megtörtént. *1932-ben már a parasztgazdaságoknak több mint 60% egyesült kolhozokban, és ezek az ország teljes vetésterületének csaknem 78%-át tették ki.*

A tegnap még egyéni gazdálkodást folytató parasztoknak nem volt megfelelő tapasztalatuk a kollektív gazdálkodás terén. Ezért a kolhozok munkájában kezdetben komoly hiánvosságok mutatkoztak. Egyenlősítő törekvések a jövedelem szétosztásában, nem megfelelő bánásmód a kolhoz gépeivel, állataival stb. A kulákok is áttértek a kolhozok elleni nyílt harcra a burkolt harc politikájára. Igyekeztek bekerülni a kolhozokba, hogy ott a legkülönbözőbb módon kártevő munkát végezzenek. A kolhoz-parasztok csak nehezen tudták felismerni és kivédeni a kulákoknak ezt az új harci módszerét. Ezért a párt 1932-ben, a kolhozok megerősítésére a gép- és traktorállomások mellett politikai osztályokat szervezett, amelyek aztán nagy segítséget nyújtottak a hibák kiküszöbölésében, új vezetőkáderek képzésében, a kolhozok megtisztításában a kártevőktől.

A mezőgazdaság szocialista átalakításában igen nagy szerepet játszottak a szovhozok, az állami gazdaságok. Ezeknek száma az első két ötéves terv alatt 1400-ról 4000-re, vetésterületük pedig 1,7 millió hektárról 12,2 millió hektárra nőtt. Ezek a legmodernebb technikával felszerelt, nagyszerűen vezetett állami nagybirtokok élő példaként szolgáltak a parasztok számára. Itt láthatták a parasztok, mire képes a mezőgazdaságban a modern technika és tudomány. Ugyanakkor gyakorlati segítséget is nyújtottak a kolhozoknak, amennyiben kádereket képeztek ki számukra, ellátták őket nemesített vetőmagvakkal stb.

Az állami tulajdonban lévő gép- és traktorállomások a proletárdiktatúra hatalmas eszközét jelentették a kolhozok építésében. Míg az első ötéves terv végén 2500 traktorállomás működött, 1941-ben számuk már 7029 volt. Munkájuk a kolhozok 94%-ára terjedt ki.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a Szovjetunióban, ahol már 1940-ben a gabonaneműekkel bevetett terület 43%-át kombájnnal aratták le, ahol a szántás gépesítése a 75% ot, a vetésé pedig a 60%-ot érte el, a gabonaneműek termelése hatal-

mas lendületet vett. Csupán a második öteves terv idején 72 %-kal nőtt a gabonaneműek termelése, a mezőgazdaság össztermelésének növelése pedig 53.4 százalékot tett ki. (Összehasonlításként az 1925—1935. között eltelt 10 év alatt az USA mezőgazdasági termelése átlagosan évi 0,5 %-kal csökkent, Németországban pedig ugyanezen időben évente mindössze átlagosan 2,4 %-kal növekedett.)

A mezőgazdaság szocialista átalakítása kétségtelenül a szocialista forradalomnak egyik legnehezebb feladata volt. Milliók évszázados hagyományokban megrögződött gondolkodását kellett megváltoztatni, ki kellett alakítani a megfelelő szervezeti formát a milliányi szétszórt parasztgazdaság nagyüzemben való egyesítésére. Ez talán nehezebb feladat volt, mint a szocialista ipar felépítése. A szocializmus ellenségei azonban hiába jövendőlték újra meg újra e gigászi munka kudarcát. A bolsevik párt sikerrel oldotta meg az óriási feladatot, és a paraszti tömegeket — először a történelemben — az anyagi és kulturális felemelkedés széles útjára vezette.

A kollektív gazdaságok (kolhozok)

Már a szovjeturalom első éveiben alakultak kolhozok, kollektív gazdaságok. Abban az időben a kollektív gazdaságoknak legelterjedtebb formája a kommuna volt.

A mezőgazdasági kommunában nemcsak a termelőeszközöket társadalmasították, hanem a lakóházakat, a baromfiállományt és általában a személyes szükségleti tárgyak jelentős részét is. A kommunákat volt agrárproletárok és félproletárok alapították a földbirtokosok elkobzott földjén. Az alapítók hű, áldozatkész harcosai voltak a szocialista forradalom ügyének. A kommunák közül sok virágzó kolhózzá fejlődött, melyek a szocialista gazdálkodás példáját szolgáltatták. A termelési eszközök magasfokú társadalmasítása azonban a dolgozó parasztság számára még nem volt elfogadható.

A kommunák fejlődését ráadásul akadályozta az „egyenlősi” rendszer. A jövedelem elosztása a kommunákban nem a végzett munka mértéke szerint történt, hanem kiki végzett munkájától függetlenül, egyenlő mértékben részesült a jövedelemből. Ezek voltak az okok, amiért a kommunák nem váltak a kolhozmozgalom uralkodó formájává.

A TOZ (társulás a föld közös megművelésére) a társas gazdálkodásnak az a formája, amelyben a dolgozó parasztok csak egyes mezőgazdasági munkák elvégzésére (szántás-vetés) társultak. A termelőeszközök megmaradtak az egyes dolgozó parasztok tulajdonában és használatában. Ebben a szövetkezeti formában a föld társas művelésére tömörült dolgozó parasztok

saját gyakorlati tapasztalatukból győződtek meg a nagyüzemi gazdálkodás előnyéről és tértek rá önként a társas gazdálkodásnak magasabb, fejlettebb formájára, az artyelre.

Az *artyel* a kolhozgazdálkodásnak legelterjedtebb formája. Ezt a formát hívjuk a mindennapi életben kolhoznak. A mezőgazdasági artyelek első mintaalapszabálya 1930-ban lépett életbe. Ez az alapszabály még lehetővé tette azt, hogy a jövedelem 5%-át a tagok között a behozott vagyon alapján osszák szét. Az 1930-as mintaalapszabály megfelelt a tömeges kolhozmozgalom kezdeti szakaszának. Megkönnyítette a dolgozó parasztság tömegeinek elhatározását, hogy a kolhozgazdálkodás útjára lépjen. Az új kolhozalapszabályt 1935-ben Sztálin elvtárs közvetlen irányítása alatt dolgozták ki. Ekkor az összes parasztgazdaságoknak már 80%-a társas gazdálkodást folytattott. A kolhozok egyre erősödek és fejlődtek. Az ötéves tervek során kialakult hatalmas szovjet ipar mind fokozottabb mértékben látta el gépekkel, mezőgazdasági felszerelésekkel, műtrágyával stb. a kolhozokat. A gép- és traktorállomások hálózata lehetővé tette a korszerű agrotechnikai módszerek alkalmazását, mind határozottabban kialakult a szocialista mezőgazdaság fölénye az egyéni kisparaszti gazdálkodással szemben.

Az 1935-ben kidolgozott minta-alapszabályzat máig érvényben lévő alkotmánya lett a falunak. Az alapszabály a kolhoz célját és feladatát a következőkben határozza meg: „A járásek és községek dolgozó parasztjai önkéntes elhatározásból mezőgazdasági artyelbe egyesülnek, azaz közösségi gazdálkodást létesítenek, hogy ezzel a kulákok, valamint a dolgozók minden kizsákmányolója és ellensége felett biztosítsák a teljes győzelmet, hogy végérvényesen leküzdjék az éhséget, sötétséget, a kis egyéni parasztgazdaság elmaradottságát, megteremtsék a munka magasfokú termelékenységét, és így módon a kolhozparasztok számára jobb életet biztosítsanak.

A kolhozok útja, a szocializmus útja az egyetlen helyes út a dolgozó parasztság számára. Az artyel tagjai kötelezik magukat arra, hogy megerősítik a kolhozokat, hogy becsületesen dolgoznak, a kolhoz jövedelmét a végzett munka arányában osztják szét, megvédik a közösségi vagyon, megőrzik a kolhoz javait, gondját viselik a kolhoz rendelkezésére bocsátott traktoroknak és gépeknek, jól gondozzák az állatállományt és teljesítik a munkás-paraszt állam megszabta feladatokat, hogy így módon kolhozukból bolsevik kolhozt teremtsenek és az összes kolhozparasztokat jólómódúvá tegyék.“

A kolhoz által használt föld az állam tulajdona, melyet az állam örök használatra és ingyenesen bocsátott a kolhoz rendelkezésére. A kolhoz földjét semilyen körülmények között nem szabad megkisebbiteni. Az állam okmányt ad a föld örökös

haszonélvezeti jogáról, amely pontosan rögzíti a kolhoz földjének nagyságát és határait.

A kolhozok által hasznalt nagyobb mezőgazdasági gépek (traktor, kombajn, burgonyaszedő gép, gyapotszedő gép, öntözőcsatornák kiásására szolgáló árokásó gép stb.) szintén az állam tulajdonát képezik, és az állam a gép- és traktorállomások hálózatán keresztül bocsátja a kolhozok rendelkezésére.

A kisebb mezőgazdasági felszerelések, a kolhoztermelés termékei, a vetőmagkészlet, a takarmány, a kolhozgazdálkodáshoz szükséges gazdasági épületek, az egész igásállomány a kolhoz közösségi tulajdonában vannak.

A tagok személyes használatában $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ hektár terjedelmű háztáji földterület lehet.

Minden kolhoztag tarthat az alapszabályban meghatározott kereteken belül háztáji gazdaságában állatokat. Az alapszabály egy tehén tartását engedélyezi két borjúval, anyakocát szaporulatával, tíz juhot vagy kecskét, húsz méhcsaládot, valamint korlátlan számú baromfit. Az állattenyésztő jellegű vidékeken a kolhoztag több állatot tarthat a háztáji gazdaságban.

A kolhoz ügyeit legfelsőbb fokon a *kolhoztagok közgyűlése* intézi. Kolhoztag lehet minden 16 évet betöltött dolgozó férfi és nő. A közgyűlés választja meg a kolhoz elnökét és igazgatóságát, valamint az ellenőrző bizottságot. Dönt a tagok felvételéről és kizárása ügyében; jóváhagyja vagy módosítja az igazgatóság által benyújtott évi termelési tervet és költségvetést; megállapítja a munkaegységek pénzbeli és természetbeni ellenértékét; valamint jóváhagyja a gép- és traktorállomással kötött szerződést.

Az ügyintézésnek ez a módja tehát lehetővé teszi a kolhoztagok közvetlen részvételét a gazdaság irányításában. Az ügyek intézésének ez a formája a legérthetőbb és legelfogadhatóbb a parasztság számára.

Az igazgatóságot kétévi időtartamra választják a kolhoz nagyságától függően, 5—9 taggal. Az igazgatóság a kolhoz végrehajtó szerve, felelős a közgyűlésnek működéséért és rendszeresen be kell számolnia. Az igazgatóságnak meghatározott időközökben megbeszéléseket kell tartania. A kolhoz ügyeinek folyamatos, állandó vezetése a kolhoznök feladata.

A közgyűlés által választott ellenőrző bizottság ellenőrzi az igazgatóság gazdasági és pénzügyi tevékenységét. E célból évente négyszer tart felülvizsgálatot, és az eredményről a közgyűlésnek beszámol.

Hogyan szervezik meg a munkát a kolhozokban?

A kolhoz gazdaságában minden munkát a kolhoztagok végznek a kolhoz közgyűlése által elfogadott belső munkarend szabályai szerint.

A kolhoztagok a munkákat *brigádokba* és *munkacsapatokba* szervezve végzik.

A brigád lehetővé teszi a helyes munkaerőbeosztást a termelési ágak között, a felszerelések jó kihasználását, az egyéni felelősség érvényesülését és a dolgozóknak a munka eredményességében való érdekeltségét.

A szántóföldi brigádokat az egész vetésforgó időtartamára szervezik meg. Kiosztják a brigád számára a megművelendő földterületet, a szükséges felszerelést, igásállatokat és gazdasági épületeket. A brigád tagjainak összeválogatásakor figyelembe veszik a személyes képességeket, hajlamokat, hogy lehetőleg mindenki a neki legjobban megfelelő munkát végezhesse.

A brigádokat legalább egyévi időtartamra kisebb egységekre, munkacsapatokra oszthatják fel, ha arra a munka jellege miatt szükség van, pl. kapásnövényeknél. Ez a módszer megkönnyíti a munka ellenőrzését, irányítását, elősegíti a munkaversenyt.

Az állattenyésztő brigádokat legalább háromévi időtartamra szervezik. Az ellátandó állatokat, a szükséges felszerelést, épületeket leltárilag adják ki az állattenyésztési brigád részére. A brigád tagjai személyesen érdekelve vannak a termelés hozamának növelésében, mert ha a termelési tervet túlteljesítik, ha az előírányozottnál több gabonát, burgonyát, tejet stb. termelnek, a többletterméknek jelentős részét prémiumképen megkapják. A kolhozokban a munkát a teljesítmény alapján és a termelés eredményétől függően, munkaegységek szerint díjazák. *A munkaegység, a kolhoztagok különböző munkájának és a kolhoz jövedelemelosztásának mértékegysége.*

A kolhozokban mindenfajta munkára teljesítménynormákat állapítanak meg. A normák megállapításánál figyelembe veszik a gépekkel való ellátottságot, a talaj állapotát stb. Az a munkamennyiség, amelyet egy teljes munkanap alatt az adott termelési feltételek mellett a kívánt minőségben teljesíteni kell, a napi munkanorma. Így pl. a kötött talajon termelt kukoricának lókapu után történő első megkapálásánál a napi norma 750 négyszögöl. A megállapított napi normákat azután munkaegységben fejezik ki; mégpedig úgy, hogy egy napi norma — a munka bonyolultabb, nehezebb voltától függően — egy munkaegységnél kevesebbet vagy többet „ér”. A Szovjetunióban ezen az alapon a különböző munkafajtákat kilenc kategóriába sorolják be a munkás szakképzettségétől, a munka bonyolultságától, nehézségétől és fontosságától függően. A legalacsonyabb kategóriába sorolt munkáért 0,5 munkaegységet számolnak el, a kilencedik kategóriába sorolt munkáért pedig 2,5 munkaegységet. (Magyar-

országban a munkaegységskála hét kategóriát tartalmaz 0,5-től 2 munkaegységig.)

A jól dolgozó brigádok tagjait premizálják. Ha a brigád túlteljesíti termelési tervét, a túlteljesítés minden százalékaért az elért munkaegységek számának egy százalékát számítják fel a brigád tagjainak.

Nézzük meg most a *munkaegységet, mint a kolhozjövedelem elosztásának mértékegységét*.

A kolhoztagok jövedelme saját munkájukon kívül a kolhoz egész munkájának eredményességétől, a kolhoz jövedelmétől függ. A kolhoz jövedelme mezőgazdasági termékekből és (a kolhoz árueledása révén szerzett) pénzjövedelemből adódik. A kolhoz természetbeni jövedelméből teljesíti az állami beszolgáltatást, a kölcsönképen kapott vetőmagok visszafizetését és a gépállomás munkájának ellenértékét. A kolhoz vezetőségének gondoskodnia kell arról, hogy a következő évre tartalékolja a vetőmagot és a szükséges takarmányt. A természetbeni jövedelem 2%-át az öregek és betegek megsegítésére, valamint az óvodák és bölcsődék céljaira fordítják. Az ezenfelül megmaradt termény- és termékmennyiséget a teljesített munkaegységek alapján szétosztják a kolhoztagok között.

A pénzjövedelemből a kolhoz az adókat fizeti ki, visszafizeti az esedékes hiteleket, kiegyenlíti a biztosítási díjakat és meghatározott összegeket kulturális kiadások fedezésére fordít. Pénzjövedelmének 15—20%-át a kolhoz osztatlan alapjába fizeti be. Ebből az alaphól fedezi a kolhoz beruházásait. A fennmaradt pénzösszeget a teljesített munkaegységek alapján felosztják a tagok között.

A Moszkva melletti Lenin-kolhoz összes jövedelme 1948-ban 4 100 000 rubel volt. Ezt az összeget a következőképpen osztották el: 15% beruházás, 3% kultúralap, 8% állami kötelezettségek (biztosítás), 33% üzemi alap, 41% pedig a kolhoztagok között került szétosztásra. A kolhoztagok a munkaegységükért járó javadalmazást természetben és pénzben kapják meg.

Az üzbegisztáni Taskent körzetben lévő Kraszin-kolhozban 1949-ben a kolhoztagok átlagjövedelme 8—10 000 rubel volt.

Üzbegisztánban a Kaganovics-kolhozban Dzsura kolhoztag családjával 1949-ben 1330 munkaegységet dolgozott. Évi jövedelmük 24 000 rubel, több mint 30 q gabona, 700 kg hús, 20 q főzelékféle volt. E néhány példa nem különösen kiemelkedő eredmény, minden kolhoztag, aki munkáját szorgalmasan látja el, elérheti.

A kolhozok minden tekintetben segítik tagjaikat. Módot adnak házépítésre (telekjuttatással). Lakást biztosítanak azok-

nak a fiataloknak, akik családot akarnak alapítani és nincs lakásuk.

A nők teljesen egyenjogúak a férfiakkal. Nőket mindenféle beosztásban lehet látni, a legmagasabb kitüntetést viselők között épűgy, mint a kiváló eredményeket elért brigádvezetők és kolhoz-elnökök között. Igen nagy gondot fordítanak az anya- és csecsemővédelemre. Valamennyi kolhozban van szűlőotthon és bölcsőde.

A kolhozok biztosítják a munkából kiöregedett dolgozók rendes megélhetését. Külön alap van minden kolhozban az öregek és rokkantak ellátására.

A kolhozokban a mezőgazdasági munka egyre inkább az ipari munka válfajává lesz. A gépek egyre több területen segítik a kolhoztagokat, végzik el helyettük gyorsabban és jobban a nehéz munkát. Ma már a talajelőkészítést csaknem 100%-ban a gépállomások traktorai végzik. Egyre nagyobb tért hódít a növényápolásban is a gépesítés. Mind több „Universal“ traktor vontatja maga után a kultivátorokat, kapálógépeket.

Géppel ássák ki egyre több öntözőrendszer öntözőberendezéseit, igen sok kolhozban repűlőgéppel végzik el a permetezést és kísérletek folynak a műtrágyának repűlőgépről való szóráására.

Gépesítették a gyapot aratását is. A gyapotszedőgép egy nap alatt negyven ember munkáját végzi el.

A gépesítés nemcsak a nehéz munkától szabadítja meg a kolhozparasztokat, hanem magas és biztos termés hozam eléréséhez segíti őket.

A kolhozokban dolgozó brigádok, brigádvezetők között sokan viselik a „bőtermés mesterei“ megtisztelő címét. A Gorkij-körzeti Tyimirjazev-kolhozban teljesen megszokott a holdankénti 20 q búzatermés, a 18—19 q-ás rozstermés. Sőt amire különösen büszke a kolhoz, sikerűlt elérnie, hogy 1949-ben a gondos, jó munkájuk eredményeként, 240 q-ás burgonyatermést értek el holdanként.

Nemcsak az anyagi jólét emelkedett hatalmas módon a kolhozparasztoknál, hanem kulturális színvonaluk is.

A kolhoz gondoskodik tagjai szellemi szükségletének kielégítéséről is. A Sztálin-kolhozban pl. 450 személves kultúrház van beépített szűnpaddal és filmvetítőgéppel. Hatalmas könyvtára van a kolhoznak, központi rádióállomása, zenekara, kultúr-brigádja.

A Nagy Honvédő Háború után a kolhozok anvagi és kulturális szempontból egyaránt megerősödtek: a háború utáni öt éves terv pedig a természetátalakítással kapcsolatban még nagyobb lehetőségeket nyűjt számukra.

A háború utáni ötéves tervben, melynek során a szovjet nép a párt vezetésével a kommunizmus építéséhez látott hozzá, igen fontos láncszem a természetátalakítási terv megvalósítása.

A kommunizmus építői: a szovjet nép hatalmas, ezer és ezer kilométerre kiterjedő erdősávok telepítését kezdte meg. Ezek útját állják a Káspi-tengeren túli sivatagokból előtörő pusztító száraz szeleknek, csökkentik a párolgást, megőrzik a nedvességet és egyenletesebbé teszik az időjárást. A lejtőkön és a vizek partján ültetett erdők visszatartják a havat és összegyűjtik a nedvességet.

Az elmúlt három és fél év alatt 2,6 millió hektár területen ültettek erdősávokat és a kolhozok ezreiben vezették be a magas terméshozamot biztosító, talajt megőrző vetésforgót.

A kujbisevi és sztálingrádi vízierőművek a természetátalakító tervek újabb fontos állomásait jelentik. A Volgán épülő kujbisevi és sztálingrádi vízierőművek évenként 20 milliárd kilowattóra villamos energiát fognak termelni, és 14 millió hektár területet szabadítanak meg az aszálytól.

Az öntözött és vízzel ellátott földeken új növényi takaró keletkezik, amely enyhíti a levegő alsó rétegeinek szárazságát. A hatalmas vízierőművek tervének teljesítésével egyidejűleg igen sok kolhozban megindult a helyi jelentőségű kis vízierőművek építése. A falusi áramfejlesztők építése valóban népmozgalommá vált. A villanverőt bevezetik a mezőgazdasági termelés minden ágába. Elsősorban a sok munkát igénylő termelési folyamatokat villamosítják: a gép- és traktorállomások műhelymunkáját, a cséplést és a gabona tisztítását, szárítását és őrlését, az öntözést, a vízellátást, a takarmánvelőképzést, a fejest és nyírást, valamint a mezőgazdasági termékek feldolgozását.

1949-ben megkezdte működését az első három elektromos gép- és traktorállomás, amelyek villanytraktorokkal művelik meg a kolhozok földjeit.

A Szovjetunió kolhozparaszsága a párt vezetésével és segítségével hozzálátott a nagy kolhozok szervezéséhez: több kis kolhoz egyesül egy-egy nagyobb kolhozzá. Hatalmas építkezések folynak a kolhozokban, a kolhozparasztok sorra, egymás után építik fel az „agro-városokat”, melyek a városok összes előnyeit biztosítják számukra: a vízvezeték, villany, korszerű házak, parkok és kultúrintézmények.

Allami mezőgazdasági nagyüzem (szovhoz)

A szovhoz szocialista típusú állami mezőgazdasági nagyüzem, mely az új, élenjáró technikával felszerelve, a nagyüzemi szocialista gazdaság fölényének példáját szolgáltatja. Iskolája

az új technikának, minden tökéletesítési és javítási eljárásnak, a mezőgazdasági termelés eredményének növelésében, a munka termelékenységének emelésében.

A Nagy Októberi Forradalom győzelme után mintegy hárommillió hektáron szerveztek szovhozokat. A szovhozok fejlődését a polgárháború s a gazdasági zűrzavar, a szükséges anyagi eszközök hiánya, a szovhozok fellendülésének meggátlására irányuló ellenséges tevékenység nagyban gátolta. Ennek ellenére a szovhozok évről évre erősödtek, egyre eredményesebben gazdálkodtak, mind több árugabonát és más mezőgazdasági cikket bocsátottak a városi dolgozók és a Vörös Hadsereg ellátására.

A párt és a kormány 1928-ban célul tűzte ki a gabonatermelés jelentős fokozását, ezért a még fel nem osztott területeken hatalmas méretű, korszerű technikával felszerelt, elsősorban gabonatermő szovhozokat létesített.

A szovhozok nagy mértékben elősegítették a mezőgazdaság kollektivizálását azzal, hogy bebizonyították a parasztságnak a korszerű gépi technika, a fokozott és szakszerű műtrágyázás, nemesített vetőmagvak alkalmazása, általában a nagyüzemi szocialista mezőgazdasági termelés előnyeit és eredményeit. A dolgozó parasztság hatalmas tömegei tettek látogatásokat a szovhozokban. Egyedül a Gigant-szovhoz évente 120 000 paraszt látogatta meg a kollektivizálás éveiben.

A szovhozok segítették a dolgozó parasztságot azzal is, hogy traktoraikkal és egyéb mezőgazdasági gépeikkel a szántásvetési, aratási munkák jelentős részét számukra elvégezték.

Sztálin elvtárs az SZK(b)P XVI. kongresszusán a következőket mondotta: „Valójában a szovhoz volt az a vezető erő, amely új technikájával, a környékbeli parasztnak nyújtott segítséggel, példátlan gazdasági lendületével megkönnyítette a paraszttömegek fordulatát és a kollektivizálás útjára fordította őket.”

A trockisták és buharinisták, a nép ellenségei, elkeseredetten harcoltak a szovhozok ellen. Azt állították, hogy a szovhozokat nem érdemes fenntartani, kétségbevonták azok fejlődését és eredményét, azt állították, hogy a szovhozok építése és fejlesztése csak felesleges kiadásokat jelent; a párt és a szovjet-hatalom azonban szétverte a szocializmus ellenségeinek minden ilyen kísérletét, és a szovhozok évről évre erősödtek, mind nagyobb eredményeket értek el.

1938-ban már 85 000 traktor és 26 000 kombájn dolgozott a szovhozokban.

A termelékenység emelkedését mutatják a következő számok: 1928—1938-ig a szovhozokban dolgozók száma 316 800-ról

1 319 800-ra, vagyis 4,1-szeresére növekedett; a szovhozok össztermelése viszont ugyanezen idő alatt 7,2-szeresére növekedett.

A szovhozok fejlődését mutatja az, hogy 1940-ben a szovhozok összes megművelt földterülete 13,1 milliárd hektár, traktoraik száma 118 ezer, a kombájnoké pedig 32 ezer volt.

A Nagy Honvédő Háború idején a szovhozok kiválóan megállták helyüket. 1875 szovhozot pusztítottak el a fasiszták, igen sok szovhozot keletre kellett áttelepíteni, ennek ellenére a szovhozok jelentősen növelték élelmiszer-, ipari, növény- és állattenyésztési termelésüket. A Szovjetunió legértékesebb mezőgazdasági vidékeinek ideiglenes megszállása ellenére a szocialista mezőgazdaság biztosította a szovjet hadsereg és a lakosság élelmiszerellátását.

A háború után a szovhozok hozzáláttak a háború utáni öt-éves terv által kiszabott feladatok megvalósításához, a mezőgazdasági növények és az állattenyésztés hozamának jelentős növeléséhez, az állatállomány növeléséhez, a gépesítés és a termelékenység további emeléséhez. A szovhozok sokszázezer hektáron telepítettek mesterséges erdősávokat, megvalósították és kiterjesztették az öntözéses rendszert, nagyszámú korszerű istállót építettek és a takarmánybázis biztosítására bevezették az új, nagyhozamú takarmánynövények termelését.

A szovhozok kiváló termelési eredményei bebizonyították, hogy példászerűen töltik be az állami mezőgazdasági üzemek hivatását: a szovhozok a világ legkorszerűbb, legeredményesebben gazdálkodó mezőgazdasági üzei.

Gép- és traktorállomások

A gép- és traktorállomások a kolhozok termelésének szolgálatára létesített állami üzemek. Gépeikkel a velük szerződéses viszonyban lévő kolhozok földjén dolgoznak. A gép- és traktorállomásoknak igen nagy szerepük volt a kolhozrendszer megteremtésében. A traktorok, gépkocsik, kombájnok és egyéb motorok és gépek gyökeresen megváltoztatták a szovjet falu képét, megadták a mezőgazdaság szocialista átszervezésének és erősödésének technikai feltételeit.

A gép- és traktorállomás mellett, hogy a kolhozokban az állam gépeinek és eszközeinek segítségével munkát végez, segítséget nyújt a kolhozoknak termelési tervük és pénzügyi előirányzatuk összeállításánál, ellátja a kolhozparasztokat szaktanácsokkal, segítséget nyújt a munka megszervezésében, a jövedelem elosztásánál és a korszerű agrotechnikai módszerek alkalmazásánál.

Hatalmas segítséget nyújtottak a gép- és traktorállomások a kollektivizálás időszakában a kolhozok szervezése, azok szer-

vezeti és politikai megerősödése terén a kulákság ellen vívott harcban. A párt a munkásosztály legjobbjait és a komszomolisták ezreit küldte falura, hogy szövetségesének, a dolgozó parasztságnak segítségére legyen az új élet megteremtésében, a kolhozmozgalom győzelemrevitelében.

Az első gép- és traktorállomás 1928-ban alakult a Tarasz Sevcsenko szovhoz kezdeményezésére. Ez a szovhoz traktorokat küldött a szomszédos falu dolgozó parasztjainak megsegítésére. Az addig még egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztok saját szemükkel győződtek meg a gépi munka nyújtotta előnyökről, látták azt, hogy a traktorok könnyedén megszántják azokat a földeket is, melyeket ők eddig kezdetleges eszközeikkel nem tudtak megfelelően megmunkálni. Sztálin elvtársnak írt levelükben bejelentették azt is, hogy a kolhozgazdálkodás útjára léptek. Sztálin elvtárs felismerte a Tarasz Sevcsenko szovhoz kezdeményezésének nagy jelentőségét, és javaslatára az egész országban gépállomásokat kezdtek szervezni a dolgozó parasztság megsegítésére. 1930-ban 158 gépállomás volt. számuk 1933-ra 2916-ra nőtt, mintegy 117 000 db 15 lóerős traktorral rendelkeztek; a kolhozok összes vetésterületének több mint felét művelték meg. 1938-ban már 6358 gépállomás 394 000 traktora a kolhozok vetésterületének 93,3%-át művelte meg.

Hasonló hatalmas módon megnőtt a kombájnok, tehergépkocsik száma is a gép- és traktorállomásokon.

1938-as adatok szerint a gépállomások a kolhozokban összesen 300 000 000 munkanapot (munkaegységet) kitevő munkát végeztek, két és félmillió munkást foglalkoztattak. Ugyanezeket a munkákat a kolhozok kézi erővel és igával 12 millió munkással, az egyéni parasztgazdaságok pedig 15 millió munkással végezték volna el. Láthatjuk tehát, hogy a gép- és traktorállomások milyen sok munkát megtakarítottak. Jelenleg a gépállomások száma csaknem 9000. A gépállomások majdnem az összes kolhozokat ellátják.

Nagy szerepet játszottak a gépállomások az új technikai kádereknek az új kolhozparasztok sorából való kinevelése terén. 1933—40-ig a gép- és traktorállomások több mint 60 000 gépészt, 106 302 traktoros brigádvezetőt, mintegy két és félmillió traktorvezetőt és 300 000-nél több kombájnvezetőt neveltek ki.

A gép- és traktorállomások technikai segítségükkel, műszaki káderek kinevelésével, szervezeti és politikai támogatásukkal forradalmi módon megváltoztatták a szovjet falu arculatát.

A gépállomások termelő munkáját igen nagy mértékben elősegíti az *állandó traktoros brigád* szervezete. A traktoros brigádnak nemcsak a tagjai állandóak — legalább egy évre, de lehetőleg egy vetésforgó időtartamára — hanem a brigádtagok

mindig ugyanazokkal a gépekkel és ugyanazon a földterületen dolgoznak. Ez a rendszer elősegíti a műszaki káderek továbbképzését, lehetővé teszi, hogy a kevésbé tapasztaltak a fejlettebbektől egyre inkább elsajátítsák a műszaki ismereteket. Lehetővé válik, hogy minden egyes brigád és a brigádon belül minden egyes traktorista kidolgozhassa évi termelési tervét, alkalmazhassa a földterületnek és az agrotechnikai viszonyoknak legmegfelelőbb munkamódszereket.

Különösen nagy jelentősége van annak, hogy a brigád állandóan ugyanazon kolhozoknál dolgozik, mert ezzel alaposan megismeri munkája területét, össze tudja hangolni a gépi munkát a kolhozok szántóföldi brigádjának munkájával. Pl. a szántóföldi brigád idejében előkészíti a területet, hogy a traktorok megkezdhessék a szántást, a vetést; gondoskodnak az üzemanyag idejében való kiszállításáról stb. A traktoros brigád érdekeltté válik az általa megművelt földterület terméshozamának növelésében, mert mennél nagyobb a termés hozam, annál nagyobb a pénzbeli és a természetbeni jövedelem, amiből ő is részesedik.

A traktorosok a kolhozok tagjai. Munkájukért munkaegységeket írnak jóvá részükre. Ezenkívül a gépállomástól két és fél rubelt kapnak munkaegységként. A traktorosok jutalmat kapnak a terv túlteljesítéséért. Ha a traktoros brigád által megművelt földön a termés magasabb a tervben előírtávnál, a terméstöbbség jelentős részét prémiumként megkapják a brigád tagjai.

A kolhoz és a gépállomás közötti kapcsolat

A kolhoz és a gépállomás kapcsolatát a közöttük megkötött szerződés határozza meg. Ez a szerződés törvényerejű. Pontos és feltétlen betartása kötelező mind a kolhozra, mind a gépállomásra nézve. A szerződés meghatározza a gépállomások által teljesítendő munkák mennyiségét, faját és határidejét, valamint a munkák elvégzésével kapcsolatos agrotechnikai követelményeket.

A gépállomás által nyújtott gépi munkákért a kolhoz pénzben és természetben fizet. A gépállomás érdekelve van abban, hogy a kolhoz minél nagyobb termést érjen el, mert a szerződés szerint a kolhoz által elért termés mennyiségek meghatározott százalékát kapja a gépi munkák ellenértékéért. Mennél magasabb a termés, annál több terményt kap a gépállomás.

A szerződés csak akkor lép érvénybe, ha azt a kolhoztagok közgyűlése jóváhagyja. A gépállomásvezetőnek meghatározott időben be kell számolnia a kolhoztagoknak a szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítéséről.

A gépállomás több kolhozhoz van szerződéses viszonyban. A gépállomás és a kolhozok munkájának összehangolására minden gépállomás mellett *Gépállomás Tanács* működik, amelynek tagjai a gépállomás vezetősége és a kolhozok elnökei. Minden munkaidény előtt és után összeül a Gépállomás Tanács, meghatározza a gépállomás vezetőjének javaslata alapján a gépi munkák sorrendjét, megvitatja az elmúlt termelési időnnel kapcsolatos kérdéseket, és intézkedéseket hoz a gépállomások és kolhozok közötti szerződés betartására.

A gépállomás a mezőgazdasági munkák elvégzésén kívül állandó segítséget nyújt a kolhozok szervezeti és gazdasági megerősítésében. Segít a kolhozok tervének összeállításában, a helyes vetésforgó megállapításában, a munka megszervezésében, a kolhozkáderek mezőgazdasági szakoktatásában és a számvitel megszervezésében. A gépállomások agronómusai állandó érintkezésben vannak a kolhoztagokkal, útbaigazításaikkal állandóan hozzájárulnak a kolhozok fejlesztéséhez.

A szocializmus megvalósulása a Szovjetunióban

A szocialista iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizálása eredményeként a népgazdaság minden ágában a szocialista szektor vált uralkodóvá.

Már a Szovjetunió iparosításának első sikerei eldöntötték a „ki kit győz le?” kérdését az ipar területén. A szocialista ipar növekedése együtt járt a kapitalista elemek kiküszöbölésével az iparból.

A kolhozrendszer győzelme a falun is eldöntötte az osztályharc kérdését. A kulákságnak mint osztálynak a likvidálása és a parasztság hatalmas tömegeinek a kolhozokba való belépése a kapitalizmus utolsó gyökereinek megsemmisítését jelentette.

1932 decemberére — a kitűzött határidő előtt — végrehajtották az első ötéves tervet. *A Szovjetunió elmaradt agrárországból élenjáró ipari országgá vált* Olyan országgá, amely a legfejlettebb, gépesített, nagyüzemi mezőgazdasággal rendelkezik. A termelés szempontjából fontos hadallásokból kiúzták a kizsákmányolókat. Ilyen módon felépült a szocialista gazdaság alapja

1934-ben a párt XVII kongresszusán — amely mint a „győzők kongresszusa” került be a történelembe — Sztálin elvtárs leszögezte a szocializmus döntő sikereit a gazdaság és a kultúra összes területein. Megállapította, hogy a régebben különféle társadalmi-gazdasági formákból álló nemzetgazdaság átalakult egységes szocialista rendszerre. A NEP első éveiben fennálló ötfajta társadalmi-gazdasági formából három (t. i. a patriarchális, a magánkapitalista és az államkapitalista) meg-

szűnt létezni, a kisárutermelés jelentéktelenné zsugorodott, és a szocializmus vált kizárólagosan uralkodó rendszerré. 1933-ban a szocialista szektor aránya a nemzeti jövedelemben 94,6%-ot, a mezőgazdaságban 80,8%-ot, az áruforgalomban 100%-ot tett ki.

A szovjet nép tehát a szocializmus építéséért folytatott harcban sikeresen megoldotta az átmeneti korszak két alapvető ellentmondását:

1. A leghaladóbb államhatalom és az elmaradott gazdasági-technikai alap közötti ellentmondást — a szocialista iparosítás útján.

2. A nagyüzemi, modern, szocialista ipar és a szétdarabolt, elmaradott kisüzemi mezőgazdaság közötti ellentmondást — a mezőgazdaság kollektivizálása útján.

A második ötéves terv időszakában teljesen felszámolták a kizsákmányoló osztályokat és így megszüntették az embernek ember által történő kizsákmányolását. Az ipar területén véglegesen megsemmisült a termelési eszközök magántulajdona. Hatalmasan megerősödött a szocialista ipar és a kolhozrendszer. 1938-ban a Szovjetunió nemzeti jövedelmében a szocialista szektor részesedése 99,3%-ot, az ipari teljes termelésben 99,9%-ot, a mezőgazdaság teljes termelésében 98,8%-ot tett ki.

Teljesen megváltozott a cári Oroszországhoz képest a lakosság összetétele.

A lakosság összetétele 1937-ben:

Munkások és alkalmazottak	34,7%
Kolhozparasztok, szövetkezeti iparosok . . .	55,5%
Egyéni parasztok, szövetkezeten kívül álló iparosok	5,6%
Burzsóázia (kulák, kereskedő stb.)	—
Egyéb (diák, katona, nyugdíjas stb.)	4,2%
	<u>100%</u>

Nemcsak a kizsákmányoló osztályok szűntek meg, hanem a Szovjetunói dolgozói, a munkások, parasztok, értelmiségiek is mélyenjáró változásokon mentek át a szocialista építés éveit alatt.

Új osztállyá alakult át a munkásság. Megszűnt a régi értelmében vett proletariátus lenni. A Szovjetunió munkáosztálya megsemmisítette a kapitalista gazdasági rendszert, és az államhatalmat szilárdan kezében tartva, felépítette a szocializmust. Olvan új munkáosztállyá vált ennek a gigászi feladatnak végrehajtása során, amilyent az emberiség története eddig nem ismert.

A Szovjetunió parasztsága is mélyreható változáson ment keresztül. Nem ülnek a nyakán a földesurak, kulákok, kereskedők, spekulánsok. Nem szétszórtan, apró földdarabkákon, kezdetleges szerszámokkal műveli a földet, hanem hatalmas, a legfejlettebb technikán alapuló kolhozgazdaságokba tömörülve termel. Új típusa ez a parasztságnak, amely felszabadult minden kizsákmányolás alól.

Az értelmiség, amelynek zöme a munkások és parasztok köréből került ki — szintén tevékeny építője az új társadalomnak. Új, a népet szolgáló, felszabadult értelmiség ez.

Amint ezt az 1936-os Sztálini Alkotmány leszögezi, a szovjet társadalom két baráti osztályból — a munkásokból és parasztokból áll. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége a munkások és parasztok szocialista állama.

Az osztályhatárok a Szovjetunió dolgozói között egyre inkább elmosódnak. Létrejött a társadalom erkölcsi és politikai egységének alapja.

Az új Alkotmány lerögzítette azt a világtörténelmi jelentőségű tényt, hogy a Szovjetunió a szocialista társadalom felépítésének befejező szakaszába lépett — a kommunizmushoz való fokozatos átmenet szakaszába. A szovjet nép annak a társadalmi rendszernek építésébe kezdett a bolsevik párt vezetésével, amelyben az elosztás vezérelve: „Mindenkitől képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint.”

TARTALOMJEGYZÉK

A kapitalizmusból a szocializmusba vezető korszak jellemző vonásai ..	3
A szocializmus politikai gazdaságtanának jelentősége ..	3
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme. A proletariátus diktatúrája ..	5
A szocialista szektor kialakítása ..	9
A hadikommunizmus ..	13
Az új gazdasági politika (NEP) ..	15
A magyar népi demokrácia gazdasága ..	19
A népi demokrácia — a proletárdiktatúra válfaja ..	20
A magyar népi demokrácia fejlődésének két szakasza ..	21
A magyar népi demokrácia fejlődésének első szakasza ..	23
A magyar népi demokrácia fejlődésének második szakasza ..	28
Népi demokráciák átmeneti gazdasága ..	31
A NEP alkalmazásának egyes sajátosságai a népi demokratikus országokban ..	32
A párt és a kormány 1951. december 1-i határozatának jelentősége a NEP alkalmazása szempontjából ..	34
A szocialista iparosítás ..	36
A szocialista iparosítás szükségessége ..	36
A szocialista iparosítás jellemző vonásai ..	39
A szocialista iparosítás hajtóereje és fő láncszeme ..	39
A szocialista iparosítás tervszerűsége ..	40
A szocialista iparosítás üteme ..	41
A szocialista iparosítás forrásai ..	43
A szocialista iparosítás hatása a társadalomra ..	44
A szocialista iparosítás megvalósítása Magyarországon ..	46
Ötéves tervünk — a szocialista iparosítás terve ..	46
A mezőgazdaság szocialista átalakítása és a szocializmus győzelme a Szovjetunióban ..	50
A mezőgazdaság kollektivizálásának szükségessége ..	50
A parasztság osztályhelyezete, rétegződése a kapitalista rendszerben ..	52
A parasztság egyes rétegeinek jellemzése ..	54
Munkás-paraszt szövetség az átmeneti gazdaság idején. A lenini hármastársaság ..	57
A lenini szövetkezeti terv ..	60
A teljes kollektivizálás győzelme a Szovjetunióban ..	62
A kolhozrendszer megerősödése, győzelme a faluban ..	65
A kollektív gazdaságok (kolhozok) ..	66
Allami mezőgazdasági nagyüzem (szovhoz) ..	72
Gép- és traktorállomások ..	74
A kolhoz és a gépállomások közötti kapcsolat ..	76
A szocializmus megvalósulása a Szovjetunióban ..	77

Iskolai ára: 2,— Ft

Raktári szám: 2177/I.

AZ OKTATÁSÜGYI MINISZTER RENDELETÉRE

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST